

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK

**INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,
Redaktion: Katalin Szende)**

FÉNYKOR ÉS POLITIKA BLÜTEZEIT UND POLITIK

Hiller István: Elöljáróban <i>István Hiller: Zum Geleit</i>	4
Hiller István: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében <i>István Hiller: Politischer Klimawechsel und Akkomodationsfähigkeit. Die ungewöhnliche Vizeregspanschaft von Zsigmond Eörsy im Komitat Sopron</i>	5
Kovács József László: Hírlevelek és Neue Zeitungen Sopronban a 16–17. században <i>József László Kovács: Nachrichten und Neue Zeitungen in Ödenburg im 16–17. Jahrhundert</i>	19
G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban <i>Nóra G. Etényi: Landtage in Ödenburg im 17. Jahrhundert im Spiegel der zeitgenössischen deutschen Presse</i>	32

MŰHELY KLEINE MITTEILUNGEN

Fülöp Éva: A Győri Egyházmegye Canonica Visitatio-i <i>Éva Fülöp: Die kanonischen Visitationen der Raaber Diözese</i>	54
Gyapay Gábor: A Soproni Evangélikus Egyházközség levéltárának rendezése 1958-ban <i>Gábor Gyapay: Die Ordnung des Archivs der Ödenburger Evangelischen Kirchengemeinde im Jahre 1958</i>	70
Tóth Imre: Adatok a Magyar Élet Pártja soproni szervezetének működéséről <i>Imre Tóth: Angaben zur Tätigkeit der Ödenburger Sektion der "Partei Ungarischen Lebens"</i>	73

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE DAS KULTURELLE LEBEN VON ÖDENBURG

Molnár László: A Rákóczi Baráti Kör, a soproni honvéd főreáliskola hagyományainak folytatója	76
<i>László Molnár: Der "Freundeskreis Rákóczi", der Bewahrer von Traditionen der vor hundert Jahren gegründeten Ödenburger Militärrealschule</i>	
Plihál Katalin: „...a haza szeretete hajt minket előre” – Mikoviny- emlékkiállítás a Hadtörténeti Múzeumban	81
<i>Katalin Plihál: "Die Liebe des Vaterlandes treibt uns vorwärts" – Mikoviny Gedenkausstellung im Museum für Militärgeschichte</i>	
SOPRONI KÖNYVESPOLC	
BÜCHERSCHAU	
Fazekas Csaba: Németh Ildikó (szerk.): Győr–Moson–Sopron megye Soproni Levéltára 1848–1849-es iratanyaga. Tematikus repertórium, Sopron, 1999.	84
<i>Csaba Fazekas: Ildikó Németh (Hg.) Dokumente von 1848–1849 im Soproner Archiv des Komitates Győr–Moson–Sopron. Thematisches Repertorium (Sopron, 1999)</i>	
Kücsán József: Varjú Sándor: Nagycenk gazdasági néprajza, Sopron, 1998.	88
<i>József Kücsán: Sándor Varju: Die wirtschaftliche Volkskunde von Nagycenk (Sopron, 1998)</i>	
Gabrieli Gabriella: Kiss Gábor–Tóth Endre–Zágorhidi Czigány Balázs: Savaria–Szombathely története a város alapításától 1526-ig, Szombathely, 1998.	90
<i>Gabriella Gabrieli: Endre Tóth – Gábor Kiss – Balázs Zágorhidi Czigány: Die Geschichte von Savaria-Szombathely von der Stadtgründung bis 1526 (Szombathely, 1999)</i>	
Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1998. évre.	94
<i>Márta Mastalír-Zádor: Bibliographie von Ödenburg für das Jahr 1998.</i>	

 Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.
Alapította Heimler Károly.
Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.
Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.
Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.
További támogatóink az Autoliv Kft., a Soproni Sörgyár, a Németh Villamossági Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Gosztom András technikai szerkesztő, Hiller István, Kücsán József, Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva, Varga Imréné titkár

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs,
Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, † Környei Attila, Kubinszky Mihály,
Metzl János, Molnár László, Pápai László, Sarkady Sándor

Postacím: 9401 Sopron, Fő tér 1. (Pf. 82.)

Terjeszti a RÁBAHÍR Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta
Hírlapelőfizetési és Elektronikus

Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a),
a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal
kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.).
Előfizetési díj 2000-re egy évre 720 Ft, egyes szám ára 200 Ft. Régebbi évfolyamok és példányok
(1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány
kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket
adóalapjukból levonhatják.

Nyomták és kötötték a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető
Hillebrand Imre.

HU ISSN 0133 – 0748

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Köszöntő

Köszöntő

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Köszöntő / Környei Attila (1940–2000)

3 Környei Attila (1940–2000)

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Köszöntő /

Köszöntésére készültünk és már nyomdába adtuk a Szemle ez évi első számát, amikor a szerkesztőségben vettük a szomorú hírt, hogy rövid, súlyos betegség után elhunyt Dr. Környei Attila, a Soproni Múzeum és a nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum igazgatója!

Közel négy évtizedes szakmai munkássága alatt Környei Attila Sopron város és vármegye történetének kutatásában meghatározó egyéniség volt, a Soproni Szemlében szerzőként tucatnyi tanulmányt jegyzett, szerkesztőként 1977-től tartozott a folyóirat munkatársainak körébe, szerkesztőbizottsági tagként az utolsó időkig mellettünk állt.

Családtagjainak gyászában osztozva, nehéz szívvel veszünk búcsút kedves kollegánktól és barátunktól.

Kutatói, szerkesztői, múzeumszervezői és közművelődési tevékenységének méltatására következő számainkban térünk vissza.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / Hiller István: Elöljáróban

Hiller István: Elöljáróban

Sopron város és Sopron vármegye történetében fontos helyet foglal el a kora újkor, a 16–17. század története. Magyarország számára a Mohács utáni korszak addig soha nem látott kihívásokat hozott magával, a török hódítás és annak következményeként az ország három részre szakadása, a vallási és társadalmi ellentétek s természetesen a szinte állandósuló háború megpróbáltatásai. Ennek ellenére nem felel meg a valóságnak és méltatlanul leegyszerűsítő az a kép, miszerint a romlás és a leépülés, a széthúzás és a két nagy birodalom közötti tehetetlen vergődés jellemzi leginkább ezt az időszakot, amely a magyar történelem első boldog félezer éve után a szerencsétlenség és leszakadás korának kezdete. Magyarország az 1500–1600-as években is ezernyi kötelékkel kapcsolódott a nyugat-európai kultúrkörhöz: a kereskedelem, a politikai mentalitás, a művészetek írott és tárgyi emlékei megannyi bizonyítékai ennek.

Sopron a királyi Magyarország egyik legtekintélyesebb és leggazdagabb városa volt. Polgárai, választott testületei, intézményei, privilégiumrendszere mindenben megfelelt azoknak az elvárásoknak, amelyeket a politika, a gazdaság, a kultúra támasztott vele szemben, s bizvást mondhatni, hogy jellegében, városfejlődésében úgy az osztrák örökös tartományok, mint a német vagy észak-itáliai városok társaként emlegették.

Ám nemcsak maga a város kora újkori története, hanem a fennmaradt forrásállomány, a Sopronban keletkezett vagy Sopronnal kapcsolatos korabeli dokumentumok is kötelezettséget rónak a jelen kutatóira. Magyar viszonylatban szinte példa nélküli, hogy az eredeti írott emlékek ilyen egysége maradt a mára, s ez számunkra akkor is meghatározó, ha tudjuk, hogy Franciaország vagy Itália levéltárai arányaiban és nagyságrendjében is összehasonlíthatatlanul gazdagabb anyaggal, gyakorlatilag teljes és jól rendezett forrásbázissal rendelkeznek. Sopron ezzel együtt módot és lehetőséget nyújt arra, hogy tartalmilag és módszertanilag is pontosabb és biztosabb képet alkothassunk a 16–17. század eseményeiről és folyamatairól, a régió történetéről, s a teljes magyarországi társadalmi, gazdasági, politikai változássorozatról.

Fénykor és politika címmel a Soproni Szemle ezzel a korszakkal és ezzel a problémakörrel foglalkozó munkákat közöl. Három tanulmány, két megközelítési irányból mutatja be a város és politikai környezete kapcsolatát, vizsgálja a társadalmi alkalmazkodóképességet, a Sopronról szóló külföldi és a külföldről szóló soproni forrásokat. Nem titkolt célunk, hogy a későbbiekben is visszatérve a korszakra gazdagítsuk a városról szóló ismereteket, egyben új lehetőségeit kutassuk a specifikus és az általános kapcsolatának, a helyi és az országos, sőt a határokon átívelő történelem összefüggéseinek.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / Hiller István: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében*

5Hiller István: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében⁽¹⁾

1612 karácsonyán egész Magyarország egy esküvőről beszélt. November 22-én Esterházy Miklós feleségül vette Dersffy Orsolyát. A középnemesi sorból származó Esterházy, akit addig nem nagyon ismertek, egy évvel Mágochy Ferenc kassai főkapitány halála után vezette oltár elé annak özvegyét. A hír, a vagyonosnak igazán nem mondható Esterházy s az igen tekintélyes birtokokkal rendelkező s előkelő Dersffy nászáról persze sokak fantáziáját felcsigázta.¹⁽²⁾ Szerke az országban mesésnél mesébb történetek keltek szárnyra arról, hogyan s miként kerültek kapcsolatba egymással a későbbi házastársak. A fáma Sopronba is eljutott, ám a szokásosnál csak annyival váltott ki nagyobb figyelmet, hogy a frigy létrejöttével Sopron vármegye birtokügyeibe új szereplő került. Dersffy Orsolya ugyanis, édesanyja, Császár Orsolya egykori hozományaként örökölte a láncséri dominiumot, továbbá Alsólendvát és Lakompakot, s nyilvánvaló volt, hogy bár a birtokokkal továbbra is ő rendelkezett, ezek után Esterházy Miklós véleménye is sokat nyom a latban. Az ügy későbbi jelentőségét ekkor még nem sejtette senki, se Sopronban, se máshol, csak annyi volt látható, hogy Esterházy nagy ambícióval, s kitűnő érzékkel vetette bele magát a politikai életbe. Apróbb nézeteltérések, kisebb jogviták jelentkeztek ugyan a már korábban katolizált Esterházy és a Lakner Kristóf vezette Sopron között, de ebből senki se vont le messzemenő következtetést, mint ahogy abból sem, hogy bár a Dersffy-Esterházy házaspár rendelkezett házzal Sopron városában, egész ritkán látogattak ide, idejüket többnyire legjelentősebb birtokukon, Munkácsot töltötték. Egy későbbi feljegyzésben Esterházy arról írt, hogy Dersffy Orsolyának már csak birtokai megtartása miatt is fontos volt a vele kötött házasság. „Az mi azért a munkácsi jószágot és várat illetién tartottam meg szegény atyámfiaának azt a várat, mert elfogyatták volna életét ugyanis hozzá nyúltak volna szegény Mágochi atyafiai várhoz, kiből meg is reszkették volt már, kit ő szegény maga is megvallott és arra nézve nekem is kötötte volt nemcsak Munkács várát és Zólyomot is, de Láncsért is.” – írta.²⁽³⁾ Esterházy Miklós hamarosan, 1614-ben a linzi birodalmi gyűlésen, amelyen Magyarország rendjei is képviseltették magukat, remek szónoklattel hívta fel magára a figyelmet. Elnyerte a bárói címet, vagyis a mágnások közé emelték – mindez nyilván nem volt független főrangú feleségétől és annak kapcsolataitól. 1617-ben Bereg, a következő évben pedig Zólyom vármegye főispánja lett, egyre ismertebb és egyre befolyásosabb tagja a magyarországi politikai életnek. A Sopronnal ⁶kapcsolatos legjelentősebb változások azonban az 1619-es esztendőől vették kezdetüket.

1619. március 15-én elhunyt Dersffy Orsolya. Hét évi házasság után özvegy maradt Esterházy, immár nem kis hírnévvel és igen komoly birtokokkal. A vagyon legjelentősebb része továbbra is Munkács, a vár és a hozzá tartozó uradalmi falvak voltak. Stratégiai fekvésű hely, az Erdélyi Fejedelemség és Lengyelország, illetve a királyi Magyarország közötti út fontos ellenőrző pontja. A harmincéves háború kitörésével jelentősége még inkább megnőtt. Egy pillanatig nem lehet csodálkozni, hogy Bethlen Gábor, aki a cseh és morva rendek szövetségeseként lépett be a háborúba 1619 őszén, szinte első lépésként foglalta el Munkácsot, s ki sem engedte a kezéből. Esterházy elvesztette legjelentősebb birtokát, s Nyugat-Magyarországra húzódott vissza. Esterházy és Bethlen már annak előtte sem állhatták egymást, de Munkács elfoglalása végképp megrontotta viszonyukat. Bethlen támadása egyébként remekül elő volt készítve, hívei úgy katonailag, mint pszichikailag kitűnően megteremtették a sikeres hadjárat alapját. Széchy György északkelet Magyarország minden jelentősebb birtokosát már jóidőben a fejedelem mellé állította, Alvinczy Péter pedig nevezetes iratában, a *Querela Hungariae*, vagyis Magyarország panasza című kiáltványban a propaganda minden ismert eszközét felhasználta Bethlen segítségére. A várt hatás nem maradt el, a királyi Magyarországon szinte mindenki az erdélyi fejedelem pártjára állt, s elhagyta Habsburg

II. Ferdinánd királyt. Esterházy azon kevesek közé tartozott, akik megmaradtak a megkoronázott magyar uralkodó hűségén. Egy alkalommal megpróbálta összeszámolni, hogy a magyar arisztokraták közül hányan választották azt az utat, mint ő, s nem álltak át. A művelet elvégzéséhez nem kellett különösebb matematikai tudás, mivel Esterházy ötig jutott, s ebbe már önönmagát is beleértette, mindenki más Bethlen-pártivá vált. Az 1619–20-as időszak nehéz hónapokat hozott Esterházy számára. Hol Lánzséron, hol Lakompakon tartózkodott, innen biztosította II. Ferdinándot is a hűségéről, de az igazat megvallva ennél sokkal többet hosszú időn keresztül nem nagyon tehetett. Bethlen csapatai sikert sikerre halmoztak, 1620 tavaszára gyakorlatilag az egész ország az ellenőrzésük alatt állt.

Esterházy teljesen ellenséges közegben élt, s ez jellemezte a Sopronhoz fűződő viszonyt is. Sopron szabad királyi város, hasonlóképpen az összes többihez, megnyitotta kapuit Bethlen előtt, s kifejezte iránta szimpátiáját. Sopron környékén komoly összecsapások fenyegettek. A király csapatai Dampierre vezetésével a város elfoglalását tűzték ki, s nem riadtak volna vissza az ágyútüzes ostromtól sem. Természetes módon számítottak Esterházy segítségére is. Az ostrom a közbejött fegyverszüneti tárgyalások miatt elmaradt, de a helyzet önmagában nem sokat változott. Sopron kitartott Bethlen mellett, s a közelben tartózkodó Esterházyban a Habsburg uralkodó hívét, a város legközelebbi ellenségét látta. 1620 őszén megtörtént az első fegyveres konfliktus, Bethlen csapatai Sopron támogatásával Esterházy birtokait prédálták, sőt társát és szövetségését, Cziráky Mózes, elfogták és Sopronba hurcolták. *„Ha már a dolog arra ment, hogy Cziráki uram az kegyelmetek városában rab: ki ne vitessék onnét, mert különben veszedelmes kár fogja kegyelmeteket követni”* – írta Esterházy Sopronnak 1620 szeptemberében, s a sorokból jól kiviláglik a két fél közötti igen feszült kapcsolat.³⁽⁴⁾ Szeptember utolsó napján Bethlen csapatai Lakompak ellen támadtak, de súlyos vereséget szenvedtek az Esterházy védelmére érkezett Habsburg egységektől. Sopron, felmérve a helyzet súlyosságát, Bethlen sürgős segítségét és beavatkozását kérte. A fejedelem október elején, tehát igen gyorsan meg is tette a szükséges lépéseket. Bevonult Lakompakra, de Esterházyt már nem találta ott, időben Lánzsérba vonult át.

My most beloved and dear friend, I have received your letter of the 10th of October. I am very glad to hear from you and to know that you are well. I am also glad to hear that you are still in the army. I am sure that you will continue to serve your country with honor and glory. I am also sure that you will continue to be a good friend and a good companion. I am sure that you will continue to be a good man and a good person. I am sure that you will continue to be a good soldier and a good officer. I am sure that you will continue to be a good leader and a good commander. I am sure that you will continue to be a good friend and a good companion. I am sure that you will continue to be a good man and a good person. I am sure that you will continue to be a good soldier and a good officer. I am sure that you will continue to be a good leader and a good commander.

Eörsy Zsigmond sajátkezű levele Esterházy Miklósnak

A nyugat-magyarországi hadszíntérnél mindemellett fontosabbnak tűnt a csehországi, hiszen Prága környékén a háborúban addig nem tapasztalt nagyságú seregek gyülekeztek. Bethlen Kőszeg és Szombathely érintésével Pozsony irányába vonult, majd V. Frigyes sürgető kérésére Csehország felé vette az irányt. Ám későn érkezett. 1620. november 8-án Fehérhegyenél, Prága közelében, a Télkirály hadai, a rendi felkelők egységei döntő vereséget szenvedtek a Habsburgok seregétől, s az ütközet a magyarországi eseményekre is fontos hatással volt. A Habsburg csapatok Nyugat-Magyar-országon is ellentámadásba mentek. Rambaldo Collalto vezetésével 1621. január 8-án a Nádasdyak birtokán fekvő, fontos protestáns központot, Csepreget lerombolták, s szinte a földdel tették egyenlővé. Collalto egységei között Esterházy katonái is ott voltak, s a csepregi vérengzésben játszott – ha nem is személyes – szerepét évtizedekig emlegették protestáns ellenfelei.

8. „Eljöve azért Ferdinándnak hada,
 Kik között lobog Esterhás zászlaja
 Itt jelen vagon az ő kapitánya

És ettől fogva minden főszolgája

*Reggel virradván Csepreget megütik,
Nagy sikoltással sereg rá rohanik,
Szörnyű lövéstől a népség rettenik,
Trombita szóra a piarcz betelik.”⁴⁽⁵⁾*

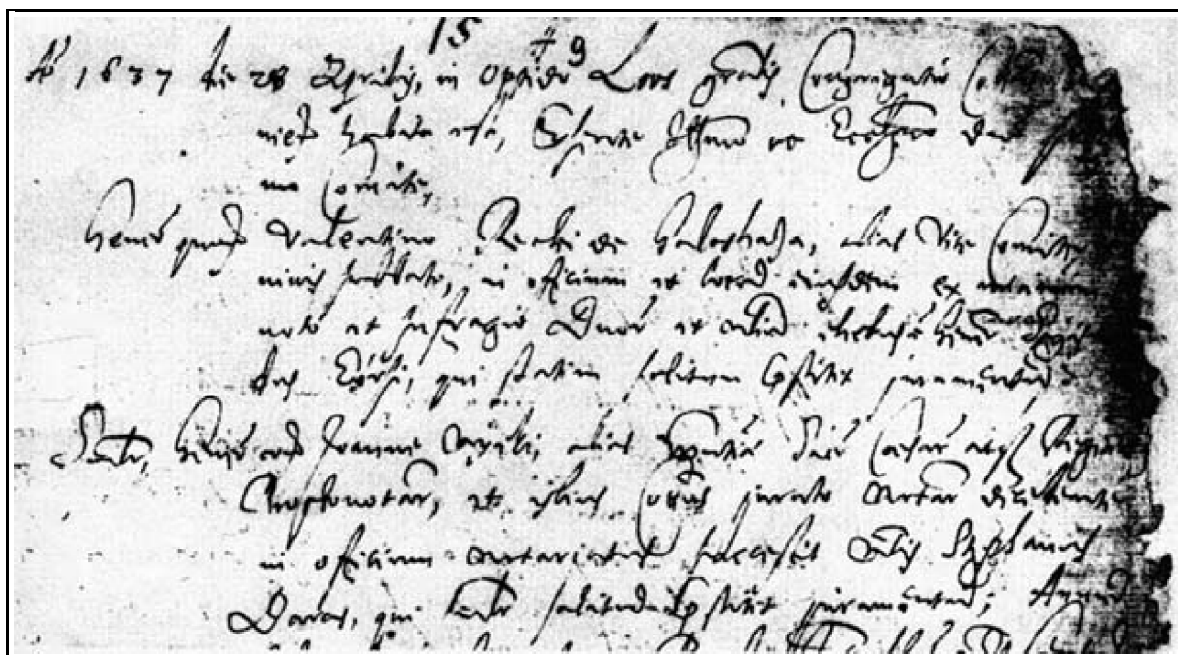
A kialakult propaganda-háborúban a másik fél is megtette a magáét. A Habsburg királyhoz hű verselő, maga is Ferdinánd híve, ekképp állította be Esterházyt:

*„Tündöklő tükörtek legyen Eszterházy,
Ki már hűségnek ízét régen érzi,
Sőt másvilágon prémiumját veszi,
Állhatatosságát ez világ béveszi.*

*Eszterház Miklós lén országszerető,
Császárunk haragját ellenünk enyhítő,
Tekintetes hitő és hívsége megérző,
Nem lén hazájában háborúságszerző.”⁵⁽⁶⁾*

Az 1621-es évben Esterházy maga is részt vett Collalto oldalán Körmend, Kőszeg és Rohonc visszavételében, az év nagy része azonban már nem a hadicselekményekkel telt el. Békétárgyalások kezdődtek, amelyek immár mindkét fél számára meghatározóak voltak. Bécs nem akart két hadszíntéren harcolni, Bethlen pedig megpróbálta megszilárdítani azokat az eredményeket, amelyeket fegyverrel szerzett. A megbeszélések 1621 utolsó napjára megállapodásban öltöttek testet, s a nikolsburgi béke az alapvető tételek mellett Sopron számára is meglepően új helyzetet eredményezett.

A nikolsburgi békekötés értelmében Bethlen visszaadta Ferdinándnak a megszerzett Szent Koronát, viszont északkelet–Magyarországon megkapott hét vármegyét, ugyanakkor a béke rendelkezett arról is, hogy a fejedelem megtarthatta az Esterházytól elfoglalt Munkács várát. Egészen pontosan azt a döntést hozták, hogy Bethlen jelentős zálogösszeg 300 000 Ft kifizetése fejében megtarthatja Munkácsot, így az Udvar komoly összegre tett szert, Bethlennek pedig a birtokában maradt a stratégiaiilag meghatározó erősség. Ez természetesen azt jelentette, hogy Esterházy Miklós elvesztette legfontosabb birtokát, s ez II. Ferdinánd részéről igen komoly méltánytalanságnak látszott épp azon hívével szemben, aki végig megmaradt a hűségén. A tárgyalások menete, s az azt követő események azonban arra utalnak, hogy Esterházy jó időben ígéretet kapott a méltányos kárpótlásra. Ő maga egyébként részt vett a nikolsburgi tárgyalásokon, mint Ferdinánd delegációjának tagja, s ha meghatározó szava nem is volt, nyilván tiltakozott volna ott a helyszínen, s később írásban is, ha a Munkáccsal kapcsolatos végzés önmagában állt volna, s nem kísérté volna már ekkor a háttérben egy számára kielégítő ígérvény.

Eörsy Zsigmond alispánná választása, Sopron vármegye 1637. április 28-i közgyűlésében

Esterházy Miklós a királytól hűségéért és kitartásáért, egyben Munkácsért cserébe Kismarton és Fraknó birtokát kapta, jelentős birtokegyüttest, jól jövedelmező területeket. Némi iróniával az is mondható, hogy Esterházy köszönettel illethette volna az erdélyi fejedelmet, hiszen Bethlen nélkül sohasem vált volna belőle nyugat-magyarországi nagybirtokos. Munkács elvesztésével ugyanis Esterházy a birtokközpontját értelemszerűen Kismartonba és Fraknóra tette át, s mindez alapvetően fontos lett a későbbiekben, olyan változás, amely úgy személyes karrierje, mint egész családjának további sorsát illetően meghatározóvá vált.

A nikolsburgi döntés és következményei teljesen új helyzetet teremtettek Sopron szabad királyi város számára is. A város közvetlen közelében, alig néhány percre a városfalaktól, a királyi Magyarország egyik legtehetségesebb és legerőszakosabb politikusa alakította ki új politikai és birtokközpontját. A király pártfogoltja, katolikus, a város közelmúltbeli ellensége.

A helyzetet csak súlyosbította, hogy az 1622. évben II. Ferdinánd országgyűlést hívott össze, s minthogy nem akarta Pozsonyban tartani a diétát, Sopront szemelte ki, mint alkalmas helyszínt. A május 15-én megnyitott országgyűlés, amilyen fényes kavalkádot, pompás ünnepségeket, no és jó üzleteket hozott, annyira terhes volt a hétköznapiakban a város számára. A bécsi udvar, az udvartartás és a hivatalnoki kar, a Bécsbe akkreditált állandó külföldi követségek diplomatai szinte megszállták a várost. Nem kis gondot jelentett a biztonságot felügyelő katonaság jelenléte s ellátása, s ekkor még nem beszéltünk a legnagyobb létszámú „kontingensről”, az országgyűlés magyar résztvevőiről, az Alsótábla és a Felsőtábla tagjairól, s népes kíséretükről. Az országgyűlésen nádorválasztás is történt, s a tendenciákat jól jelzi, hogy azt az Esterházy Miklóst, akit egy évtizeddel korábban még szinte senki sem ismert, s legfeljebb házasságkötése miatt emlegettek, immár a legmagasabb választott rendi méltóságra, a nádori tisztre jelölte a király. A választást ugyan nem ő, hanem Thurzó Szaniszló nyerte el, a bécsi politika szándékait azonban mi sem jelzi jobban, mint hogy néhány napon belül II. Ferdinánd a palatinusi méltóság utáni legmagasabb tisztelet, az országbírói feladatokat bízta Esterházyra. Sopronnak arra kellett felkészülnie, hogy hosszú távon kell együtt élnie az ország immár egyik legbefolyásosabb politikusával, akinek a várossal kapcsolatos

elképzeléseit illetően inkább aggodalmak születhettek a tanácsosok fejében, mint biztató gondolatok.

Mindenki meglepetésére azonban Esterházy nem lépett fel ellenségesen Sopronnal szemben. Nem próbálta meg felidézni a régi sérelmeket, nem szított új viszályt, nem próbált bosszút állni, még csak nem is kellemetlenkedett. Kismartonba és Fraknóra egyre előkelőbb és egyre gyakoribb vendégseregek érkeztek, hol a bécsi spanyol követ, hol az örökös tartományok egy-egy meghatározó személyisége, nem beszélve a magyar méltóságokról.⁶⁽⁷⁾ Az Onate, Ossona, Harrach, Teuffenbach, Questenberg neveket éppúgy meg kellett jegyezni Sopronban és környékén, mint a Batthyányk, Nádasdyak régóta jól ismert és jól csengő neveit. Persze mindenki tudta, hogy Esterházy még nem Batthyány, s nem is Harrach, ám kétségtelen, hogy a *homo novus* immár Sopron számára is viszonyítási pont lett.

Az országbíró pontosan érezte, hogy súlyos hibát vétene, ha a szomszédságában fekvő legjelentősebb várossal rendezetlen maradna a viszonya. Ráadásul aki csak egy kicsit is ismerte a magyar jogrendet, s a 1608/1609. évi országgyűlések után kialakult magyarországi állapotokat, az tudta, hogy egy szabad királyi várossal nagyon kétes kimenetelű dolog ujjat húzni. Főként ha olyan gazdag és jómódú városról van szó, mint Sopron, amelynek gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatai messze túlnyúltak az ország határain, sőt az örökös tartományokon. Kinek hiányzott az állandó feszültség és vita, amely egy épp lezárt konfliktus után csak aláássa a tekintélyt, az összeférhetlenség látszatát kelti, s egyáltalán nem kedvez a további politikai terveknek és ambícióknak. Így aztán Esterházy Miklós a szó szoros értelmében békén hagyta Sopront, a szabad királyi város pedig óvatos előrelátással tisztelte a szomszédságában élő országos méltóságot.

Időközben Esterházy újból megnősült. Nyáry Krisztinát,⁷⁽⁸⁾ egy nagytekintélyű kelet-magyarországi birtokos család leszármazottját vette feleségül, aki korábban Thurzó Imre felesége volt, annak 1621-ben bekövetkezett haláláig.⁸⁽⁹⁾ A Thurzó család Magyarország legvagyonosabb familiái közé tartozott, híresen művelt, az evangélikus egyház egyik legfőbb magyarországi patrónusa volt. A család Sopron városával, mint a kiemelkedően jelentős hazai evangélikus politikai és kulturális centrummal, különösen bensőséges ¹¹kapcsolatot ápolt. A Thurzók azonban György nádor 1616-ban bekövetkezett halálával, majd Imre korai elhunytával igen válságos helyzetbe kerültek, s ezt egész kilátástalanná tette, hogy 1625-ben Thurzó Szaniszló nádor is elköltözött az élők sorából. Thurzó Imre és Nyáry Krisztina házasságából két kislány született, édesanyjuk azonban nem bírva elviselni a társtalanságot s a teljes magányt, visszaköltözött édesanyjához, Várday Katához, anyósánál hagyva két gyermekét. Így aztán némiképp rendezetlen jogi és családi körülmények között ment nőül Esterházyhoz, s költözött be Kismartonba.

Az 1608-as törvények értelmében a nádor elhalálálózása után legkésőbb egy évvel nádorválasztó országgyűlést kellett összehívnia a magyar királynak. II.Ferdinánd eleget téve a kötelezettségeknek 1625 őszére ismét a három évvel korábbi helyszínre, Sopronba hívta össze a diétát. Az országgyűlésen a nádorjelöltek között immár nem jelentett meglepetést Esterházy Miklós neve, aki az október 25-i választásról így számolt be feleségének: „Istennek, uramnak, és az én hazámnak lakosinak is úgy tetszvének engem ma nevem és nemzetem öregbülésével országunk palatinusává tevének, kit úgy vagyonha csak magában gondolunk meg édes fiam, elég terhes dolog és gond, s talám nem örülnünk, de sőt törődnünk köllének inkább rajta. Mindazáltal Isten akaratját látván benne, azon Isten a ki ezt így rendelte, reméllem erőt is ad hozzája, möllyet kérjük is édes fiam ő szent fölségétől.”⁹⁽¹⁰⁾

Az 1625-ös soproni országgyűlés eljuttatta Esterházyt a legmagasabb hivatalba, amit magyar nemesként a királyi Magyarországon elérhetett. Nádorságával egy *homo novus* került a palatinusi székbe, egy olyan ember, akinek családját korábbi krónikák nem öröközték meg, nagybátyja, Illésházy István, kivételével

egyetlen ember sem akadt, aki a vármegyei szintnél magasabbra jutott volna. Ugyanakkor minden ambíciójával, tehetségével és elért sikereivel együtt pontosan tudta, hogy az a kapcsolati háló, az a rokoni-ismerősi kötelék amelyik a hagyományos arisztokráciát Magyarországon összekötötte, az a familiárisi kör, amely tradicionálisan ennek az arisztokráciának a holdudvarában élt, nem jelent számára segítséget, nem nyújt előnyöket, s inkább félve tekint rá, mint együttérző örömmel. Esterháznak új kontaktusokra, újféle pártfogói és pártfogolti körre volt szüksége, olyan újfajta szisztémára, amelynek középpontjában egyértelműen és megkérdőjelezhetetlenül ő áll.

Két évvel megválasztása után, 1627-ben került szembe először olyan nemzetközi jelentőségű feladattal, amelynek megoldása saját tehetségén és vagyonán kívül másfajta eszközt is igényelt: új végrehajtó apparátust. Az 1606-ban kötött zsitvatoroki béke, amely a Habsburg Birodalom és az Oszmán Birodalom közötti erőegyensúlyt, *status quo* állapotot szentesítette, húsz év elmúltával lejárt. A tárgyaló delegációk a Komárom melletti Szöny környékét jelölték ki, itt folyt a trakta arról, hogy milyen feltételekkel újítsák meg az 1606-os megállapodást. Esterházy nádor személyesen nem vett részt a tárgyalásokon, hiszen a török küldöttséget sem a vele egyenrangúnak tekintett budai pasa vezette, ezért Kismartonból irányította a delegáció tevékenységét. A szőnyi tárgyalások hátterében, az apró, ám jelentékeny feladatok végrehajtásában olyan fiatalok ¹²bukkantak fel Esterházy környezetében, akikről korábban soha senki sem hallott. Tar Mihály, Spáczay Márton, Izdenczy András, Budai Pál, Szombathy Lukács, Tassy Gáspár, Hosszútóthy György, Fekete Lőrinc nevét még a legtapasztaltabbak sem ismerték, s nem is volt miről korábban ismerni őket. Javarészt kis- vagy középnemesi családok sarjai voltak, csekély birtokkal, kis jövedelemmel, s egyikük családjá sem írta be korábban nevét a magyar történelembe.

Ám nemcsak ez kötötte őket össze. Fiatalok voltak és tehetségesek, ambiciózusok és összetartóak, mert úgy gondolták, hogy egymást erősítve előre juthatnak, mint egyenként. 1625–27 között az új magyar nádor „akadt rájuk”, ő gyűjtötte maga köré a társaságot, akik korábban természetesen nem ismerték egymást. Kisebb bizalmi feladatokat bízott rájuk, a tehetségüket és a szorgalmukat kérte, a teljes lojalitásukat igényelte, s a felemelkedés újfajta formáját vázolta fel előttük. Sokat kért, s csak annyit ígért, hogy a bizonyítás lehetőségét kapják. Olyan esélyt körvonalazott előttük, amely hosszú távon is eredményekkel kecsegtet, olyanfajta társadalmi előmenetelt, amelyet otthoni birtokaikon maradvá soha sem érhetnének el. A szőnyi béketárgyalás volt az első olyan aktus, amikor a nádor körül létrejött új, s addig teljességgel ismeretlen kör kilépett a politikai nyilvánosság elé. *„Az mely Tar Mihály szolgálja palatinus uramnak idejött vala, kit felséged ismer, egy tréfás, játékos szolga, de azért meghitt embere palatinus uramnak.”* – írta az erélyi fejedelem, Bethlen Gábor követe Szönyről. ¹⁰⁽¹¹⁾ Spáczai Márton levelet vitt a budai vezírnek, Budai Pál előtárgyalásokat folytatott a törökkel, Szombathy Buda és Kismarton között biztosította a közvetlen kapcsolatot. ¹¹⁽¹²⁾

Ebben a körben, a „szőnyi csapatban” bukkan fel először Eörsy Zsigmond neve. 1627 júniusától gyakorta kerül említésre, mint „nemzetes és vitézlő”, „nagyságtok böcsületes embere”, aki Budán tárgyalt, levelet hozott és vitt a Habsburg delegációnak illetve delegációtól, előkészített, végrehajtott, a nádor szolgálatában társaival együtt feltűnés nélkül ténykedett. ¹²⁽¹³⁾ Az Esterházy-kör, vagy ahogy később önmagukat nevezték, az esterházysták az 1620-as évek végétől egyre komolyabb és egyre súlyosabb feladatokat kaptak, egyre ismertebbek lettek országos szinten is, miközben vagyonuk, birtokaik, a gazdagodás hagyományos attribútumai nem mutattak különösebb változást. Se Tar, se Izdenczy, se Budai, se Fekete nem lettek nagybirtokosok, nem lettek mágnások, ám befolyásuk óriásira nőtt, sokan keresték velük a kapcsolatot, sokan próbáltak kedvükben járni, mert szavuk az 1640-es évek elejére az országos politikában is nyomott a latban. *„Meglévén szegény néném temetése, Nagyheflánban vitetett atyám uram bennünket, Orsicskát is,*

azhová maga is eljövén, Zrínyi Miklós uram csakhamar odajött avégre, hogy Julianka néném asszont elvegye. Az kertben sétálván, azért Zrínyi uram engem meglátván magához hívott s kezemet fogván, fölemelt az földről és megcsókolt, mondván Tar Mihálynak, azki is akkor ott állott, nem sok ember tudja, micsoda gyerek légyen ez. Kire monda Tar Mihály, talám szerencsés leszen, mert hetedik gyermeke az urnak, igen is szereti, majd jobban az többinél. Kire felelt [13](#)Zrínyi Miklós, bár sok ilyen gyermek volna Magyarországon....".[13\(14\)](#) A későbbi nádor Esterházy Pál gyermekkoráról szóló visszaemlékezése világosan bemutatja azt a pályát, s azt a társadalmi emelkedést, amelyet másfél-két évtizeddel korábban a nádor megígért új híveinek. A magyar palatinus kertjében az ország egyik leggazdagabb birtokosa, legbefolyásosabb mágna Zrínyi érezhetően megszokott módon tereferált Tar Mihállyal, egy olyan magyar nemessel, aki se vagyon, se a társadalmi hierarchia hagyományos értékrendje szerint nem volt hozzá hasonlítható. Ráadásul az is kiderül a jelenetből, hogy a nádor gyermeke, Palkó teljesen normális és hétköznapi dologként örököltette meg, hogy Zrínyi meg Tar a nádori kertben sétálgatva beszélgetnek. Tar Mihály neve és személye bármelyik esterházyista nevével behelyettesíthető lenne. Sőt, ha végignézzük a szőnyi névsoron, tucatnyi hasonló karriertörténet bontakozik ki előttünk, olyan pályakép, s olyan újfajta társadalmi kapcsolati modell, amely akár még fél évszázaddal korábban is elképzelhetetlen lett volna Magyarországon. Izdenczy András komáromi kapitány lett, meghatározó pozíciót töltött be a magyar védelmi rendszer irányításában, s 1641-ben a Habsburg uralkodó alkalmankénti követeként képviselte Magyarországot, s az egész Habsburg Birodalmat a Fényes Portán, ahol internunciusi feladatoknak tett eleget.[14\(15\)](#) Spáczay Márton Izdenczy helyetteseként dolgozott, többször járt kiélezett helyzetben diplomáciai feladattal a budai pasánál,[15\(16\)](#) egyébként Komáromból az illegális információszerzés irányítója volt a hódoltsági területeken. Hosszútóthy György veszprémi kapitány lett, katonapolitikai ügyek kitűnő ismerője, s amikor az 1640-es évek elején török fogságba esett, a teljes nádori apparátus, az esterházyisták teljes köre mozdult meg, s befolyásukkal és kapcsolataikkal elérték szabadon engedését.[16\(17\)](#)

Eörsy Zsigmondra különös feladat hárult. Az esterházyisták első körében felnőtt nemesember végig Esterházy Miklós legbizalmasabb hívei közé számított, amolyan állandó bevetésre kész munkatársként tekintett rá a nádor. Ennek megfelelően olyan kényes munkával bízta meg, amely alapvető fontosságú volt, mégis módot adott arra, hogy a közelében tartsa Eörsyt. Esterházy Miklós számára, aki az 1620-as évek végére teljes mértékben kialakította politikai és gazdasági központját Kismartonban illetve Fraknón, elsődlegesnek látszott Sopron szabad királyi várossal és Sopron vármegyével fenntartott viszony. Abban nincsen semmi meglepő, hogy a mágnássá és országnaggyá lett Esterházy, aki ráadásul a vármegyében hozta létre centrumát, Sopron vármegye főispánja lett, ám a korábbiak ismeretében egyértelműnek tűnik, hogy pozícióit a vármegyén belül és a Várossal kapcsolatban is folyamatosan erősíteni kívánta. Ez a megbízatás várt Eörsyre, vagyis egy olyan szerep végigvitele, amely biztosította Esterházy tekintélyét és akartának érvényesülését a vármegyében, de került a személyes konfliktust, nemcsak a vármegyei nemességgel és testületeivel, hanem magával a várossal is, sőt normalizált és kiegyensúlyozott kapcsolatra törekedett. Így 1637. április [14](#)28-án Lózsott, a vármegyei generális kongregáció Eörsy Zsigmondot alispánnak választotta, aki mindjárt a szokásosoknak megfelelően letette az esküt és hivatalba lépett.[17\(18\)](#) Az alispáni feladatkör a gyakorlatnak megfelelően éppen a napi dolgok, a folyó ügyek intézése volt, eljárni minden, a vármegyet érintő kérdésben, szervezni és előkészíteni, viszonylag széles jogkörben dönteni, s nem utolsósorban biztosítani a vármegye és a főispán közötti kapcsolatot. Eörsy Zsigmond egészen sajátosan értelmezte az alispáni tevékenységet, s mindazok ámulatára, akik úgy gondolták, hogy a hagyományoktól és a szokásoktól eltérő usus a főispán rosszallását váltja ki, ennek ellenkezője történt: főispán és alispán a legnagyobb egyetértésben munkálkodott.

A lényeg abban foglalható össze, hogy Eörsy szinte semmi napi feladatot nem végzett, nem nagyon

intézkedett folyó ügyekben, de precízen figyelt arra, hogy különösebb fennakadás ne jelentkezzen. Ezt azzal a különös huszárvágással oldotta meg, hogy Mogyoróssy Mihály személyében helyettest alkalmazott, amolyan vice-vice ispánt, aki tényszerűen úgy járt el, mintha Eörsy hivatalát látná el, természetesen névlegesen mindent a valóságos alispán jegyzett és írt alá. Mogyoróssy csendben és szorgalmasan dolgozott, nyilván rendesen megfizették, bár hivatala egyedülálló volt, senki nem tudakolta, legalábbis nem nyilvánosan, hogyan gondolja ezt az alispán, aki történetesen a főispán közvetlen bizalmasa volt, a főispán pedig maga a nádor. Ezzel nagyjából be is zárult a kör, minthogy a vármegyét illető kérdésekben a magyar nádor volt a közvetlen eljáró hatóság. Panasszal elvileg lehetett volna fordulni az országgyűléshez, az országgyűlés döntése alapján pedig a királyhoz, de ez olyan procedúrát jelentett volna, amelyre ritka esetben került csak sor, arra pedig egyetlen ismert példa sincs, hogy egy vármegye a belső életét illető ügyben úgy fordult volna szembe saját főispánjával az országgyűlés nyilvánosságát kérve, hogy a főispán maga a palatinus volt.

Ráadásul a helyzetet és a dolgok intézését látva nem is lett volna miért tiltakozni. Sopron vármegye dolgai jól mentek, a nemesség privilégiumai nem csorbultak, a főispán-nádor teljes garanciát jelentett jogaik érvényesítésében, s kitűnő kapcsolatot ápolhattak a bécsi Hofburggal, illetőleg az ott székelő magyar királlyal. Ehhez képest az a formai szokatlanság, hogy az alispán helyett al-alispán vitte az ügyeket, elenyészőnek tűnt. Felmerülhet azonban a kérdés, ha Eörsy helyett Mogyoróssy dolgozott, mit csinált Eörsy, s miért volt fontos, hogy betöltse az alispáni tiszteket?

Esterházy nem volt moralizáló típus. A gyakorlatból indult ki, s ennek megfelelően a különösen kényesnek ítélt ügyeket saját bizalmi embereire bízta. Az 1610-es, '20-as évek konfliktusai után a Sopronnal, és a Sopron vármegyével ápolt kapcsolatait egyértelműen ilyennek ítélte. Nádori tiszteket bölcs belátással nem arra használta, hogy a viszonyt kiegyezze, s főként nem arra, hogy tovább rontsa, hanem épp ellenkezőleg, normalizálni kívánta. Nemcsak hivatala, hanem személyes érdekei is erre vezették, hiszen vármegyei főnemesként, s a szabad királyi város közvetlen szomszédjaként egyáltalán nem lett volna szerencsés, ha folyamatos ellentétek jellemezték volna a kontaktust.

15 Hasonlóképpen mérte fel a helyzetet Sopron is. A palatinus tekintélye megingathatatlanul látszott a királyi Magyarországon, támogatói köre egyre bővült. Az 1630-as évek második felében ugyanazzal a módszerrel, mint korábban a kis- és középnemesség körében, az arisztokrácia legtekintélyesebb családjainak ifjait is maga mellé állította. Az Esterházy-kör, Izdenczyék, Tarék, Eörsyék köre olyan jól csengő nevű fiatal főnemesekkel bővült, mint Wesselényi Ferenc, Forgách Ádám, Csáky István és László, Zrínyi Miklós és Péter, vagy a náluk valamivel idősebb Batthyány Ádám és Nádasdy Ferenc.¹⁸⁽¹⁹⁾ Esterházy remek kapcsolatokat ápolt Béccsel, s hírneve messze túllépte az ország határait. A vele való szembenállás csak hátrányokkal járhatott s feleslegesnek is tűnt, a kiegyensúlyozott kontaktus előnyöket hozhatott, ezért a város érdekét szolgálta. Eörsynek ezen kapcsolat kialakításában és működtetésében volt meghatározó szerepe. Ha komolyabb ellentétnek akárcsak a lehetősége is felmerült, Eörsy Esterházy teljeskörű bizalmát és felhatalmazását élvezve azonnal ott termelt, s közvetítőként megpróbálta – nagy többségében sikerrel – a dolgot elrendezni. Ilyesfajta ügyekben Mogyoróssy sohasem kapott szerepet, nem is ez volt a dolga. Eörsy azonban nádori bizalmasként és vármegyei alispánként – tiszteket nagyon ügyesen felhasználva – mediátorként tevékenykedett úgy a vármegye, mint a város és a főispán-nádor között. Sopron szabad királyi város és Sopron vármegye teljességgel átlátta és respektálta ezt a szerepkört. Nem mondhatni, hogy kitörő lelkesedéssel kedvelték Eörsyt, de ezt nem is várta tőlük senki.

Az elképzelt szerepkör már az alispáni megválasztás előtt kipróbálásra került. 1636 őszén a jezsuiták tervezett soproni rendházának ügyében éles nézetkülönbség bontakozott ki a Societas Jesu tevékenységét

minden szinten támogató Esterházy és Sopron városa között. A sok különös részlettel tarkított vitában a nádor véleményét Eörsy Zsigmond képviselte. A feljegyzések szerint nagy pompával, a magyar palatinus hatfogatú hintáján érkezett a városba, s 1636. szeptember 9-én ismertette Esterházy álláspontját a soproniakkal.¹⁹⁽²⁰⁾ Az üzenet meglepetésként hatott a városban, már hangvétele-lét tekintve is, mert inkább volt békülékeny, mintsem konfliktuskereső, bár egyértelművé tette, hogy a soproniak nézetével szemben támogatja és elkerülhetetlennek tartja, hogy a jezsuiták rendház-épületet kapjanak a városban. Mégis, stílusával és Eörsy személyes közreműködésével nem a korábbi évtized szembenállását újíttotta fel, hanem a jelen politikai helyzetének megfelelően a nyugodt és kiegyensúlyozott szomszédi viszonyt hangsúlyozta.

A konkrét ügyben végül a nádor akarata érvényesült, a Jézus Társaság a Fövényveremben megszerezte az épületet. Esterházy és Sopron kapcsolataiban azonban jól példázta azt az utat, amelyet úgy a nagybirtokos arisztokrata, mint a szabad királyi város a további években járni kívánt. Eörsy tevékenysége ebben a kontaktussorozatokban egyre nélkülözhetetlenebbé vált, hiszen Esterházy épp úgy épített rá, mint ahogy Sopron elfogadta. Az egyre tekintélyesebb és immár országosan is ismert politikus-alispánnak Esterházy Miklós egyre nagyobb horderejű feladatokat adott. A törökkel kötött szőnyi béke lejártá előtt – a megállapodást 15 évre kötötték – a nádor azon kiválasztottak közé sorolta, akik alkalmasak arra, hogy a Habsburg Birodalom és az Oszmán Birodalom közötti új béke megbeszéléseinél teljes jogú tárgyalóbiztosként képviseljék az oszmánokkal szemben a megye érdekeit. „*Commissariusokat pedig az tractara, en alkalmatosbakat nem tudok az kik mind az teorőkel valo tractahoz értenének s mind az hodoltság allapatiat tudiak, mint Esterhasi Daniel, Izdenczi u., Őrsi Sigmond, Nitra es Szala varmegiek ispany, kiről eo felsegenekis irtam*” – szól a nádor levele 1641 augusztusában Lippay György kancellárhoz.²⁰⁽²¹⁾ Ugyanekkor a palatinus egy másik fontos feladatot is megemlített, a királyi Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség kérdését. Erdélyben majd másfél évtizede I. Rákóczi György uralkodott, aki az 1640-es évek elején nagyobbik fia házasságát és leendő fejedelemségét készítette elő. Esterházy sokat foglalkozott Erdéllyel és Rákóczi politikájával, akihez sokkal normalizáltabb kapcsolat fűzte, mint Bethlen Gáborhoz. 1641-ben egyre világosabbá vált, hogy királyi követséget kell meneszteni Rákóczihoz. A felgyülemlett problémák, a helyi tapasztalat és információszerzés igénye úgy tűnt, elkerülhetetlenné tette a diplomáciai missziót. „*Erre pedig subiectumot en, az ki esmernéis az fejedelmet, es iobban megh mernéis mondani az dolgot, iobbat senkit Őrsi Sigmondnál nem tartanék, ki fervens catholicusis, s csak legien kedve eo felsegenek hozzá, en rea beszélhetem ugi gondolom, noha ám tisztí vagion, de supportalom en addig. Jobbat ennel nem tudok s bwnis ha halgattiujuk, lássuk mit resolval s keonjw tachot az utan vennwnk, mit keljen tovább mivelnwnk.*”²¹⁽²²⁾ Az idézett sorokból nyilvánvaló, hogy Eörsy minden szinten bírta a nádor bizalmát, aki addigi ténykedésével is teljes mértékben meg volt elégedve. A nádor ennek megfelelően kitartott véleménye mellett, elindította a javaslatot, majd a hivatalos felterjesztést az uralkodó felé. Esterházy tekintélyét és befolyását igazolja, hogy III. Ferdinánd minden különösebb ellenvetés nélkül elfogadta a nádor szóban és írásban is előadott véleményét, s 1643. április 16-án követi instrukciót állított ki a tituláció szerint „*pro fideli nostro egregio Sigismundo Eorsy Comitatus Soproniensis vice comite ad Ill[ustrissi]mum Georgium Rakoczy principem Transylvaniae, profecturo dato*”.²²⁽²³⁾ Sopron vármegye alispánja igencsak ritkán kapott olyan feladatot, hogy a magyar királyt és német-római császárt diplomáciai szolgálatban Erdélyben képviselje, s a megbízás jól mutatja azt a pályáívet, amelyet az egykori névtelen kisnemes, esterházyistaként befutott, illetve befutathatott. Eörsy 1643 április utolsó napján érkezett Erdélybe, többször volt audiencián Rákóczi fejedelemnél, tárgyalt az erdélyi rendek képviselőivel, fogadta a kijelölt trónörökös, ifjabb Rákóczi György, s egy lakomán hosszan beszélgetett Báthory Zsófiával, a leendő fejedelem fiatal feleségével, aki megosztotta vele kétségeit és szomorúságát, minthogy férjhezmenetele miatt el kellett hagynia katolikus hitét, s felvéve férje és apósa vallását, kálvinista lett.²³⁽²⁴⁾ Eörsy a rábízott feladatot sikerrel elvégezte, diplomataként is megállta a

helyét. Tapasztalatairól részletesen írásban számolt be az uralkodónak, III. Ferdinándnak, s a magyar nádornak. Alkalmankénti követségét visszatérve Magyarországra Kismartonban fejezte [17](#)be. A diplomáciai szerepvállalás jelzésértékű volt. Érezhetővé vált, hogy Eörsy Zsigmond Sopron vármegyei és soproni szerepköre lassan-fokozatosan elszakadhat a személyétől. Maga a szerepkör továbbra sem volt nélkülözhető, de Eörsyre más megbízások vártak, ezért a főispán-palatinus úgy döntött, hogy bizalmasát kiemeli a vármegyei közegből, s ahogy az várható volt, a vármegye 1643. július 15-én „*unanimi voto et consensu*”, vagyis egyhangú szavazással és egyetértéssel felmentette alispáni kötelezettségei alól. [24\(25\)](#) 1643 és 1645 között Eörsy Zsigmond Esterházy nádor legszűkebb állandó körében tevékenykedett, maga is a nádor környezetében lakott, s olyan problémák megoldásában játszott szerepet, amelyek gyors és azonnali intézkedést igényeltek. A helyzet 1645. szeptember 11-én vett alapvető fordulatot.

„Megnehezdvén azért atyám uram egy ujkörösztény doctor valami aurum potabilét adott bé néki, sőt az császár doctora is Bécsből alájött, kit Doctor Puchonak hittak, de mindazok is nem használhattanak. Kihez képest az nyavalya is öregbedvén die 11. Septembris éjjélkor sok imátságoks sacramentumok elvétele után az fölső kis szénnel fűtött házban, az nyári palota mellett Istenének kiadta lelkét hatvanharmadik esztendő korában.” [25\(26\)](#)

Eörsy Zsigmond és Esterházy Miklós kapcsolata a nádor halálával sem ért véget. Több szempontból sem. Eörsy egyike volt azoknak, akik a palatinus vagyonát, ingóságait néhány héttel temetése után összeírták, kincseit számba vették, s azt hivatalosan is aláírásukkal megerősítve rögzítették. Ennél azonban sokkal fontosabb az a megmaradt kapcsolat, az a gondolatvilág, amely a politikai mentalitás terén folytatólagossá vált, s amelynek bizonyítéka egy Eörsyhez nagyon hasonló pályafutású sorstárs, Megyery Zsigmond hitvallása, aki még egy évtizeddel a nádor halála után is esterházystának nevezte magát.

Eörsy Zsigmond pályaképe remekül szimbolizálja a 17. századi Magyarországon a politikai viszonyok, társadalmi mozgások átalakuló struktúráját. Esterházy Miklós homo novusként tört be a magyar politikai életbe, s úgy saját korában, mint a későbbi évtizedekben egyedülálló pályafutásnak tekintették karrierjét. Új szövetségeseket, egy új politikai generációt nyert meg törekvéseinek, s támogatásukkal valósította meg elképzeléseit. Törekvéseivel a Hofburghoz, a Habsburg hatalomhoz lojális és ezzel együtt a magyar érdekeket messze szem előtt tartó gyakorlatot hozott. Úgy gondolta, hogy a Magyarország előtt álló leglényegesebb problémák – a török kiűzése és az országegység helyreállítása – csak a Habsburg Birodalommal együtt oldhatók meg. Hitt az érdekharmonizációban, vagyis, hogy a Habsburg Birodalom érdekei összehangolhatók a magyar érdekekkel. Tudta, hogy saját korában a megfogalmazott nagy célok már nem kerülhetnek rendezésre, de vallotta, ha megteremti az alapokat, a következő nemzedék idején sor kerülhet erre.

Ezért szervezte meg politikai körét, amelynek tagjai mesterüknek tekintették, s az 1650-es évek közepétől át is vették az ország vezetését. Wesselényi Ferenc nádor, [18](#)Nádasdy Ferenc országbíró, Zrínyi Miklós és Péter horvát bánok, Csáky István tárnokmester, Batthyány Ádám és Forgách Ádám – hogy csak a legismertebbeket említsük – mind Esterházy Miklós környezetében lettek politikussá. Az Esterházy-kör létrehozásában és működtetésében olyan új szempontok érvényesültek, amelyek új eszközrendszer, új politikai gyakorlat érvényesítését jelezték. Az Esterházy-kör kis- és középnemesi tagjai esetében nem a társadalmi helyzet és a gazdasági pozíció alapozta meg az előrelépést, hanem a munkakapcsolat. Tehetség, lojalitás, ambíció és teljesítmény együttese a felemelkedés olyan esélyét kínálta, amely származásuk és vagyonuk alapján szinte kizártnak volt mondható. Ez a jelenség a feudális társadalom hagyományos földbirtok-alapú megközelítésével igen kevésbé írható le.

Sopron több szempontból is fontos szerepet játszott Esterházy törekvéseiben. A tekintélyes arisztokrata megjelenése, birtokcentrumának áthelyezése Kismartonba és Fraknóra alapvető politikai környezetváltozást jelentett a szabad királyi város életében, s jelentékeny konfliktusok után Esterházy és Sopron belátását és realitásérzékét mutatja, hogy alkalmazkodóképesnek bizonyultak egymással szemben. Nem is rajongtak egymásért, kiegyensúlyozott viszonyt, normalizált kapcsolatrendszert tudtak megvalósítani. Sopronban jól látták, hogy Esterházy Miklós megjelenése nem egyszerűen egyetlen személy, egy életútnyi idő erejéig hat ki a városra, hanem hosszú távon is számolni kell a grófi, majd hercegi család közvetlen jelenlétével. Esterházy Miklós pedig hasonlóképpen felmérte, hogy Sopron szabad királyi város és Sopron vármegye igen tekintélyes gazdasági és politikai erővel bír, s a vele létrehozott viszony elsőrangúan befolyásolhatja saját tevékenységét és hosszú távú családi érdekeit is. Ezért volt szükség a pozíciószerezésre, ezért választotta ki egyik legbizalmasabb emberét, Eörsy Zsigmondot, hogy vármegyei alispánként képviselje őt, s konfliktusok helyett kompromisszumokkal próbálja megoldani az esetleges vitás kérdéseket. Különös alispánság volt ez, hiszen Eörsy – a szokásos hivatalviseléssel szemben – a vármegye napi életével szinte egyáltalán nem foglalkozott, viszont ha a legkisebb szükség is azt kívánta, azonnal közvetített, tárgyalta, s megoldotta a feladatokat. Szerepköre maradandónak látszik a 17. század magyar politikai gyakorlatában, mert a későbbiekben – ha némi eltéréssel is – Megyery Zsigmond, de főként Zrínyi Miklós mellett Vitnyédi István sok hasonlósággal tevékenykedett országos szinten, soproni környezetben hivatalt viselve.

A források azt bizonyítják, hogy az Esterházy család, mint az új arisztokrácia egyik legfontosabb képviselője és Sopron, mint szabad királyi város és vármegyeközpont viszonya a kora újkori magyar történelem olyan lényeges problémaköre, amely messze túlmutat a regionális határokon. A helytörténet és a széles értelemben vett politikatörténet olyan kapcsolódási pontja, amely kitűnő lehetőséget nyújt a 16–17. századi magyar politikai és társadalmi viszonyok alaposabb megismeréséhez, egyben érdekes és értékes új eredményekkel szolgálhat a hazai kora újkor kutatása számára is.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / Kovács József László: Hírlevelek és Neue Zeitungok Sopronban a 16–17. században

19 Kovács József László: Hírlevelek és Neue Zeitungok Sopronban a 16–17. században

Johann Scheffler költőről, akit leginkább Angelus Silesiusnak ismernek – ő a *Cherubinischer Wandersmann* – fennmaradt 1664-ből egy karikatúra. Egy protestáns pamfletben, a „*Wohlverdientes Kapitel*”-ben csaló házalónak ábrázolják. Nyakában portékaláda függ, bal kezében újságköteg, rajta a felirat: *Neüge Zeitung, iitel Liegen*. Leginkább holland rézmetszőt sejtet a felirat, mert németül *Neue Zeitung* – *eitle Lügen* lenne inkább a helyes – azaz az újság hiábavaló hazugság.

Johannes Schefflert (Angelus Silesiust mint ladás kucsébert ábrázolja a pamflet karikatúrája)

Egyfajta álláspontot ez is rögzít, még ha a holland karikatúra készítője az 1653-ban katolikus hitre áttért költőt akarja is ezzel a minősítéssel büntetni. A könyv-nyomtatóprás *productio minor*-ja, az újság, különben is veszendő jószág volt. Műfaja gyakran az egykorú eseményeket rögzítő tudósítás, sokszor egyidejűleg csatákat, égi jeleket csodákat hírül adó olcsó kis nyomtatvány.¹⁽²⁷⁾ Számos *Neue Zeitung*-nak csak híre ²⁰maradt, hagyatéki könyvjegyzékek is igen ritkán tüntették fel, hogy ilyesmi is akadt a könyvtárban. A krónikaíró Faut Márk hagyatéki jegyzékében található egy „*Neue Zeitungs Tractatl*” megjelölés, majd évtizedek múltán Hieronymus Burger hagyatéki jegyzéke említ „*egy csomagban különféle nyomtatott relációk*”-at.²⁽²⁸⁾ A *Neue Zeitung* vonatkozásában nem időszerű Monok István kérdése, hogy a tulajdonos olvasó volt-e, vagy gyűjtő? Az olcsó kiadványokat vásárlóik természetesen olvasták, általában szétolvasták az újságokat, éppen ezért az a ritkaság, hogy egy-egy kötege hagyatéki jegyzékeken akár csak címként is előkerül.³⁽²⁹⁾

Benda Kálmán már 1942-ben figyelmeztetett arra, hogy mindig meg kell kérdeznünk: az újság összeállítója pártatlan-e, vagy tendenciózus újságlevelet olvasunk. Ha az utóbbi jellemző, akkor milyen irányban tendenciózus a szerző? Véleményét honnan merítette? Nem lényegtelen, hogy Németország északi, vagy déli részében született-e az újság, azaz protestáns, vagy katolikus szerzőt keressünk-e mögötte? Amikor a távoli csatazaj a Nyugathoz közeli rombolás veszélyévé vált, felszökött a Magyarország iránti nemzetközi érdeklődés aránya is. Így volt ez Bécs 1529-es, vagy tervezett, Köszegnél elakadt 1532-es ostroma évében, ekkor az 1520-as, 1530-as évek német nyelvű újságleveleinek egyharmada volt magyar vonatkozású. Ez a szám 1566-ban, Szigetvár és Gyula eleste évében 50%-ra ugrott. Később az európai közvéleményt annyira

lekötötték a harmincéves háború eseményei, hogy Bethlen Gábor harcairól legfeljebb az újságlevelek tíz százaléka tudósít.⁴⁽³⁰⁾

Faut Márk „*Khurze Verzaichnüs*”, azaz *Rövid áttekintés* címen említhető krónikájának európai és nemzetközi híryanaga is feltehetően ezekből az újságokból származik. Az 1611-es évnél így fogalmazott: „Jegyezd meg, hogy ezen 1611-es év májusában Mátyás magyar királyt cseh királlyá koronázzák. Jelen voltak a pápa és a spanyol király [ti. követei], a firenzei követek, a sziléziai választó és más hercegek követei, a braunschweigi herceg követi is, Rudolf császár távollétében, aki székhelyét Regensburgba helyezi. Az előző, 1610-es évben a perzsa császár a török császárnak több mint 30 000 katonáját győzte le. Ugyanebben az évben az elhunyt tatár kán egy fiút hagyott maga után, ez atyja bátyjának uralmát akarta megdönteni, azonban a fiú nagybátyjának több mint 30 000 harcosát győzte le, ezeknek kellett volna segíteniük a törököket a perzsák ellen.” Ez a hírkör azzal folytatódik, hogy Roberto Bellarmino Rómában könyvet jelentetett meg a pápa hatalmáról, s ezt a könyvet a párizsi parlament kiátkozta, olvasását halálbüntetés terhe mellett eltiltotta. Ha hozzátesszük, hogy az év eseményei Balduin pfalzi jezsuita angliai útjának hírével zárultak, akinek a királyi ²¹családot kellett volna puskaporral elpusztítania, kétségtelen, hogy Faut egy *Neue Zeitung* vagy több újságlevél híryanagát építette krónikája szövegébe.⁵⁽³¹⁾

Mindez megfigyelhető a krónika 1615. évi feljegyzéseinél is. Faut leírja a brandenburgi disputa folyását, ahol az evangélikus és református irányzat vitatkozott egymással. Minden vitás vallási tétel cikkelyét megtárgyalták a résztvevők – ez a hír is valamelyik *Neue Zeitung*, esetleg vallási polémikus iratok ismeretére utalhat. Kétségtelenül egy *Neue Zeitung* szenzációt hajszoló híre a kilencvenszeres gyilkos esete, aki Prágában „egy terhes asszonyt felvágott, kivette a magzatot, szívét és máját kitépte és megette, és az asszony hasába egy kutyát préselt és varrt be.” A háborzongató rémtettet rövidesen a harmincéves háború borzalmai múlták felül, de ez a történet mint megdöbbentő újsághír megörökítésre került Faut kéziratában. Ugyanakkor Seifrid von Kollonich úr szabadon bocsátásának hírért a krónikaíró akár Bécsből is kaphatta.⁶⁽³²⁾

Az újsághírekkel való ismerkedés szokása, a hírlevelek anyagának megismerése az 1520-as évekre Sopronban is kialakult. Karl Schottenloher *Flugblatt und Zeitung* című, klasszikusnak mondható kézikönyve már 1922-ben figyelmeztetett az egyik, a 16. század elejétől kialakult formára: az újdonságok (latinul *nova*) a levelek záradékaként kerülhettek elküldésre, de még inkább önálló papírlapon (*Zettel, cedulae*) a levél mellékleteként kapta meg a híreket a címzett. Fabian Franck „*Briefsteller*” című könyvében is arról tájékoztat, hogy a 16. század fordulójától a levélborítékba helyezett *Zeitung* volt a szokásos megoldás. Magában a fő levélben nem szokás híreket közölni, „ha a legfontosabbat a missilis tudatja, egyebet csatolt cédulán szokás közölni.”⁷⁽³³⁾

Erre egy korai soproni példánk is van. Schwarzentaler Kristóf Bécsújhelyre áttelepült korábbi soproni polgár 1523-ban megküldte Sopron városának új lakóhelyéről Magas Ferenc rabló kismemes vallomásának másolatát. Ezután még a fő levélben ezt közölte: „Több újsághírt (*Neue Zeitung*-ot) írhattam volna, melyet egy török ismert be, bizonyára a vásárotokon nyomtatásban megtaláljátok”. A levél hátlapján azonban írásos újságkivonatot küld a főhercegi pár tiroli útjáról „*Novitates* (azaz újdonságok) *Insprugból*” címen. Többek között ilyen részben összefüggő hírekről olvashattak a soproniak: A főherceg offensége Judica vasárnapja (húsvét előtti 2. vasárnap) előtt érkezett. Többféle panaszról írtak az egész birodalom területéről. Pénteken, április 5. után kérték a halliak, hogy a főherceg látogassa meg a sóbányát és a bányászokat. Húsvét utáni első vasárnap a főherceg Swatzba érkezett, ahol pompás ruházatban fogadták a polgárok. Ezeket a birodalmi híreket követik az itáliaiak. Milánó várát és városát még nem foglalták el, de sor kerül rá, mert sok a halott és a beteg. Az a hír járja Itáliában és Tirol grófságban, hogy a török hajóhad

„Cecilia királyság” [Szicília] ellen vonul, majd Itáliát készül elfoglalni.⁸⁽³⁴⁾

Ez a korai 1523-as hírlevél szinte mintáját adja a többféle tudósítást összefoglaló levélbe zárt újságnak. Még a hírek Sopronba jutásának útját is ismerjük. A levélen ²²olvasható, hogy a „nagyhírű” (*famosus*) polgár, Schwarczentaler, egy soproni hírnökkel küldte el Bécsújhelyről. Más alkalmakkor hozhatták a hírleveleket kereskedők, küldöncök, katonák, diákok. Sopronba legtöbbször Bécsen át érkeztek a hírek, később a peregrináló diákok tanulmányik helyszínéről, Wittenbergből és máshonnan juttatták haza a hírleveleket és a nyomtatott újságokat.

Jó példa a vallási disputációk terjedésére Moricz Pál kereskedő és templomatyja többször is idézett, 1524-ben történt esete. Peck Kristóf városplébános így panaszkodott a városban erősödő „lutheránus szektá”-ra: „ezek a világiak lutheránus füzeteket vásárolnak és tartanak maguknál, és amikor egybegyűlnek a kocsmában egyikük, aki tud olvasni, felolvass; a többiek tízen, húszan, ahányan vannak, hallgatják, rossz híret költik a pápának, kardinálisoknak és másoknak.” Maga Moricz Pál is bevallotta, hogy „nagy bőségben vannak lutheránus könyvei, de ezekért jogosan nem húzhatják le a bőrét, mert nyilvánosan árulták őket”.⁹⁽³⁵⁾ Persze Moricz Pál és társai üzleti útjaikon Bécsben, Bécsújhelyt, Grácban és máshol is hozzájuthattak lutheránus kiadványokhoz.¹⁰⁽³⁶⁾ A reformáció terjedésének két fontos alapelemét követhetjük ebben a történetben: a könyvek egyrészt a frissen végzett diákok, másrészt a könyvkereskedelem útján jutottak el a városba.¹¹⁽³⁷⁾ Egészítsük ki ezt a megfigyelést egy további megállapítással: a lutheri hitújítás és a levélbe zárt hírlevelek valamint a nyomtatott *Neue Zeitung*ok az egész elemzendő időszakban egyidejűleg érkeztek Sopronba.

Karner Károly többek között a következő példát hozza erre: Az Evangélikus Gyülekezeti Könyvtár Le 233. számú (azaz a gyakorlati teológiához besorolt) kolligátumában az első nyomtatvány J. Agricola *Christliche Kinderzucht*-ja. Ugyanebben a kötetben található egy 1526-ban megjelent gyászima II. Lajos halálára, a breslaui Adam Dyon nyomda terméke. Tehát ebben a kolligátumban is keveredik a pedagógiai-teológiai jellegű traktátus és a kötet utolsó darabja, a 4 leveles gyászima, amely az akkori közelmúlt történeti emléke.¹²⁽³⁸⁾ 1569-ben jelent meg a soproni evangélikus gyülekezet megszervezőjének és első papjának, Gerengel Simonnak a katekizmusa (*Catechismus vnd Erklärung der Christlichen Kinderlehre*). Gerengelnek ez a legnevezetesebb műve is tartalmazott egy imát Szigetvár 1566-os elestének meggyászolására. Újra egybevegyült a közelmúlt felidézése és a teológia egyetlen imakönyvben.¹³⁽³⁹⁾

1883 augusztusában a Magyar Történelmi Társulat Sopronban rendezte meg vándorgyűlését. A négy napos rendezvény során úgynevezett kutatócsoportok alakultak. A Könyvtári Bizottságban többek között Szabó Károly, id. Szinyey József és Csontos János tekintették meg az evangélikus liceum, a bencés gimnázium és a domonkos szerzet könyvtárát, majd látogatást tettek a közeli Kismartonban a ferencrendi és a herceg Esterházy-könyvtárban. Az evangélikus liceumban „a gyűjtemény nevezetesebb ritkaságait egy nap alatt átvizsgálhattuk” – jelentették. Erre az egy napos „vizsgálatra” az adott indokot, hogy Müllner Mátyás 1880-ban tanulmányt írt az akkor 21.000 kötetes ²³gyűjteményről a Könyvszemlében. A társulati vándorgyűlés idején többre aligha jutott idejük, mint a tudós könyvtáros által eléjük helyezett ritkaságok futólagos megtekintésére. Az erről tájékoztató Emlékkönyv vonatkozó fejezete így is tartalmaz témánkhoz egy érdekes feljegyzést: „Érdekes a könyvtár úgynevezett „Zeytung” röpv és dissertatio gyűjteménye, a XVI–XVII. századból, mely a reformatio s a magyarországi tanulók külföldi iskolázásának történetéhez becses adalékot szolgáltat. Nyomdai kiállításuknál fogva különösen érdekesek a reformatio zsenge korából származó röpvék és röpiratok, melyek a nyomdászat történetében mint új irány képviselői lépnek fel.”¹⁴⁽⁴⁰⁾

Az idézetben több fogalom keveredik. Lehet, hogy Müllner Mátyás ismert és megmutatott a Könyvtári Bizottságnak *Neue Zeitung* példányokat, vagy azok kolligátumokban megbúvó darabjait. Mindenesetre a társulati ülés emlékkönyve is együtt tárgyalja a Könyvtári Bizottság jelentése kapcsán a reformáció korai nyomtatványait, a disszertációk gyűjteményét és a *Neue Zeitung*okat. Míg az előbbi témakörök kapcsán több publikáció foglalkozik az evangélikus liceum könyvtárának ritkaságaival, a *Neue Zeitung*ok ott rejtőző példányait további kutatással kellene bemutatni.

A soproni Városi Levéltár őriz néhány 1546-os hírlevelet, melyeknek a sorsa is kalandos. 1551-ben Sopron városa Szent György napjától Jekkel Bálintot választotta meg a város jegyzőjének. Ő kezdte meg 1551. május 25-től a városi tanácsüléseken hozott határozatok naplószerű feljegyzését. Miután június 2-án részletes jelentést írt a királynak a városban tapasztalt vallási állapotokról, arról, hogy a soproniak az evangélikus vallás követői, Sopront titokban, menekülve kellett Bécsbe távoznia. Így iratai egy részét is hátrahagyta, amelyek között a schmalkaldeni szövetség ellen folytatott harcokról találunk hírleveleket, az ún. *briefliche Zeitung* jellegzetes példányait. Kiegészíti ezt a sorozatot egy rövid versezet, mely V. Károly császár ellenségeit gúnyolja.

Jekkel Bálint tudós notárius volt, önmagáról a megkezdett városi jegyzőkönyv kódexlapból formált táblájára feljegyezte, hogy a hét szabad művészet magistere, a jogtudomány baccalaureatusa, teljes jogú pápai közjegyző („*von Bapstlichem gewalt offner vnnd geschwerner Notarius*”). A jegyzőkönyvben mindazt rendszeresen rögzítette, ami a tanácsban napirendre került. 1546-ban – a schmalkaldeni háború időszakában – a bécsi püspöki hivatal titkára volt.¹⁵⁽⁴¹⁾

1531-ben a német Birodalom Luthert pártfogoló fejedelmi szövetségre léptek, majd 1538-ban a katolikus rendek a Szent Ligában tömörültek. A protestánsok az 1545-ben megnyílt tridenti zsinaton nem voltak hajlandók megjelenni, ezután V. Károly háborút indított ellenük, amely áterjedt Csehország területére is. Kezdetben a Schmalkaldeni Szövetség protestáns fejedelmi hadi sikereket értek el, de a katolikus és császári csapatok 1547 áprilisában Mühlbergnél győzelmet arattak. Jekkel Bálint hírlevelei e küzdelmek részleteiről tudósítanak.

²⁴A hírleveleket, amelyek közül a legkorábbi 1546 januárjából maradt ránk, Valentin Kestlan, Jekkel jó barátja és rokona küldte Bécsbe. Megfigyelhető, hogy a politikai hírek közlése fontosabb volt mindkét fél számára a magánjellegű témáknál. „Szerencsés boldog új évet!” – írta január 4-én Prágából. „Testvéri jó szándéktól vezetve nem akartam elhagyni, hogy Veled egy kevés *Neu Zeitung*-ot közöljek, melyet a levélbe zárva látni fogsz.” „Az a hír járta,” – folytatja – „hogy a Királyi Felség előbb Bécs felé, majd Bécsbe szándékozik utazni. („*Zu uerrucken*”) Ennek örült Kestlan, mert már régen nem járt Jekkelnél, hogy derekasan igyanak együtt, „*ain starckhen Trunckh Zu thun*”. „Mivel a dolgok másképp alakulnak, bele kell törődnöm, üdvözlöm a velem jó barátságban lévő udvari népet.”

A hírközlés szabályait követi a küldött anyag fejezetcíme. „*Kivonat azokból az újságokból, melyek a postával december 29-én Prágába érkeztek*” – olvassuk a hírek előtt.¹⁶⁽⁴²⁾ Az első hír az volt, hogy a württembergi herceg – feltehetőleg az örökké nyughatatlan, civakodó Ulrich von Württemberg – felkínálta a császárnak, hogy hadnépének két városban téli szállást biztosít. Mindehhez hetvenezer aranyat is ígért. Még érdekesebb volt az, hogy a herceg ígéretet tett, hogy engedelmeskedik a tridenti zsinat határozatainak „*Darzu Zuversprechen, was in Concillio beschlossen, demselben gehorsamblich zugeben, unnd deshalb Caution und Versicherung Zuthun*.” A császár azonban kegyelem megadására vagy további kemény büntetésre hajlandó. A császári had Stuttgart ellen vonul. Érdekes és fontos az a nördlingeni jelentés, miszerint a tartománygróf és választófejedelem (Hesseni Fülöp?) megjelenhetett a Császár előtt, a

földig hajolt, de a császár meg sem mozdult. Egyetlen barátságos mozdulatra sem volt hajlandó, amely egy herceggel szemben általában szokásos. A választó halkán kérte a császárt, de még a közelállók sem hallották, hogy mit beszéltek. Hosszú kérése után a császár hangos szóval, indulatos mozdulatokat téve válaszolt: „*Nem adtunk Neked okot, hogy kegyelmünket és barátságunkat megvesd, és velünk szembeni hűségedet megszegd, és a gonosz esküszegőkkel, ellenségeinkkel, rebellisekkel kerülj függő kapcsolatba. Mi azonban jogos haragunkat, az indokolt kegyvesztésünket elengedjük veled szemben. Büntetésünket, melyet ezen óráig megérdemeltél, elengedjük. Ezután azonban érdemeid szerint járunk el, eszerint tartjuk magunkat.*” December 23-án azt írják a császár Schwäbisch Hallban tartott udvarából, hogy az ulmiak térdre hullva kértek kegyelmet. A császári hadak bevonultak Württembergbe. Utolsó fontosabb hírként azt olvassuk, hogy az augsburgiak is kegyelmet kértek, de választ még nem kaptak. A császár a karácsonyi ünnepek idején Heilbronnban tartózkodott udvarával.

A hírlevelek következő példánya 1546 tavaszáról maradt fenn Jekkel Sopronban hagyott iratai között. Kestlan barátja 1546 áprilisában írt levelére válaszolt, talán Breslauból. A címzett feljegyezte a címzés után, hogy a levél május 20-án érkezett Bécsbe. Ebben jelezte, hogy megkapta levelét a benne található másikkal együtt, amit átadott Jekkel édesanyjának, a fivérnek szóló levelet is megkapta a címzett. Kívánságának megfelelően járt el Jekkel ügyeiben, de nem tudott minden dolgának végére járni. Ennyi a magánjellegű közlés, a híretet tartalmazó fontosabb rész jóval hosszabb.

25Közlölte, hogy a sziléziai rendek megőrizték a Császári Felséghez kötődő hűségüket, nem csatlakoztak a cseh korona tiltakozásához. Az öreg liegnitzi Frigyes herceg kiesett a császár kegyeiből. Itt közbeiktat egy bizalmas jellegű magánközleményt, amit fentebb elfelejtett: „*Nem titkolhatom el előtted, hogy itt az ifjú leányzók csinosak és tetszetősek.*” Ha annyit tartózkodik itt a király, mint Bécsben, hát nem bánja, ha egy megszorongatható leánnyal szorosabb kötelékbe kerül. („*Besorget Ich lauter ich würde mich mit ainer presslichen Junckhfrauen verschnappen werden*”) A némi erotikus célzatot sem nélkülöző „magánközlemény” után újra a hírlevél folytatódik. Előtte még leírja, hogy nehezére esik az elválás, majd az utóirat következik, amely pontos tájékoztatást ad a hírlevél eljuttatásának módjáról: „*Mivel a levél közvetítője magam és rokonaim jó barátja, mindnyájunkkal szemben becsületes és jó szándékát bizonyította, és szállásunkkal is szemben lakik, a levelet nem a postával, hanem ővele kézbesíttem. Ezért arra kérlek, hogy kedvemért kínáld meg egy jó itallal, ő is szolgál híradással, ami számodra kedves és sürgős.*” [17\(43\)](#)

December 24-én Valentin Kestlan újabb levelet küldött Bécsbe barátjának, Jekkel titkárnak. Látható, hogy folyamatos levélváltásban álltak. Közlölte, hogy barátja november 21-i levelét megkapta. Panaszaira azzal válaszol, hogy ha majd Bécsbe jön hozzá, egy kiadós jó közös ivászzal fogja magát kimenteni. E levél is arra utal, hogy a két meghitt barát folyamatosan cserél híreket. Kiderül, hogy Jekkel innsbrucki hírekkel látta el Kestlant, ezek azonban nem bizonyultak pontosnak, s Jekkel maga korrigálta egy későbbi levelében őket. „*Der Innspruggerischen sachen halben dauon du meldung thuest (...) vnnd selbst Corregiert hast, kain ainiger Puechstab geschrieben worden*”.

Kestlan válaszában közölte azokat a híreket, melyekről értesült, egy a levélbe helyezett hírlevél útján: „*Azért azonban, hogy ne panaszkodhass, hogy az újságokat nem tudatom Veled,* [itt Kestlan a *Zeitungen* szót használja] *közölhetem ami ezekből kéznél van, melyeket itt a levélbe téve látsz, és majd megtudsz. Most csak ennyit. Isten kegyelme legyen mindnyájunkkal.*” A Prágából küldött levél a mellékelt cédula híreivel folytatódik. Eszerint Nördlingen városa másodszor ígérte, hogy megadja magát a császár hadainak, ígéretüket azonban nem tartották meg. Ezért a császár elhatározta, „*ennlich gar preiß Zemachen*” – azaz a várost szabad rablásra bocsátja elfoglalása után. „*Ezért ugyanebből a városból a polgármester a*

tanácsal együtt, és velük együtt a kardinális Augsburgból könnyes szemekkel jelentek meg a Császár Őfelsége színe előtt, segítséget kérve, könyörögve, kegyelmezzon meg nekik. Aztán a velük szemben barátságtalan szándékot ismét leállították.” Ezután a császár még Dinkelsbühlt és Poppingot nevezte meg, amelyek ugyancsak megadták magukat. A következő hír Augsburgról és Ulmról szólt. „Ulm és Augsburg követeik útján naponta kegyelemért könyörögnek, erről tárgyalnak.” Az utolsó hír nem is lehet más, mint hogy „a tartománygróf lován elmenekült, senki sem tudja, hogy hová.”¹⁸⁽⁴⁴⁾

Ezek a hírek már arra utalnak, hogy a schmalkaldeni szövetség kezdeti sikereit immár a császári és katolikus csapatok győzelmei követték. Erről is lehetett hírlevél ²⁶Kestlan küldeményei között, egy olyan tudósítás, amely a sokasodó császári győzelmekről adott hírt a schmalkaldeni szövetség hercegeivel szemben. A Soproni Levéltárban ugyanis a Jekkel hírlevelek sorozatához kapcsolódó versezet is található, amely a protestáns fejedelmek elbukását, a magukat kegyelemre megadó városokat, és a hadak fővezérét, Schärtlint csúfolja, és V. Károlyt dicsőíti. Feltehetőleg egy egyleveles nyomtatvány másolatát küldték Sopronba. A a két verset egymástól elválasztó latin szöveg jól kiolvasható, de részben értelmetlen. Annyi azonban kiderül, hogy a két verset bizonyos Witz nyomhatta Nürnbergben.

A vers címe: *Zertrennung des schmalkaldischen Pvnnds Anno d(omi)ni 1546*, azaz *A schmalkaldeni szövetség feloszlata 1546-ban*. Már az első sorok is gúnyos hangot ütnek meg: a genti Károly császár feloszlatta a schmalkaldeni szövetséget, és most már a szász János herceg sem növeszti pocakját. A hesseni Fülöp tartománygróf hadait otffeledte a csatamezőn, a württembergi Ulrich herceg csatakürtjébe fújt, de országát és embereit elvesztette. Schärtlin – a versben „*scharts nigl*” már nem hasonló a sváb királyokhoz. Ha az augsburgiak elismerték volna a császárt, nem égett volna le palotájuk és parkjuk. Most már nem mondják csúfolódva: Jön a császárocška Spanyolországból! Most már legkegyelmesebb uruknak nevezik!

A vers jobb megértéséhez a következőket érdemes előrebocsátani: János Fülöpről tudjuk, hogy kegyetlenül bánt az 1525-ös parasztfelkelésben résztvevőkkel. Ulrich von Württemberg nyughatatlan, civakodó természetű herceg. 1522-ben már elvesztette hercegségét, majd a paraszt felkelőket lázította, svájci zsoldosokkal állt kapcsolatban, így akarta hatalmát visszaszerezni. 1546-ban János Frigyes szász herceg és Hesseni Fülöp megtámadták a császár pártján álló braunschweigi herceget.

*In dem 1546. Jar hat Khaiser Karl von Gent
Den schmalkaldischen prundt Zertrennt
Hertzog Johann von Sachsen
Dem ist sein pauch dardurch nit gewachsen
Philipp Landtgraff Zue Hessen
Hatt seiner knecht im Veldt vergessenn*

*Hertzog Vlrich von Wirtenberg plies auf sein horn
Der auch Landt vnnd Leucht hat verlorn
Haumbtman man scharts nigl seinem mit seinem reich
Siecht noch keinen schwäbischen khunig geleich
Hetten die von Augspurg Kaiser Karl erkennt
So hettens Ire plarch Vnnd Lustgarten nit verprent
Die Augspurger vnnd Wlmer zue diser frist
Sprechen nit mer wie dann das sprichwort ist
Trara trara das Kaiserl aus Hispania kumbt*

Vnnd ytz bej Inen der Allersgenedigist herr ist genant

Wicz habuit Norinberg achsla(?) tragauit Vtraque

[27](#) Wirtemberg gib her wein

Landtgraff schenk kein

Khaiser wirckh aus

Reich gib das gelt auss

Vnnd schärtl troll vnd packh dich zum thor naus. [19\(45\)](#)

a császár, de bírái uralkodnak!”²⁰⁽⁴⁶⁾

Jekkel Bálint maga hozta iratait Sopronba, ám amikor hirtelen menekülnie kellett, a levelezése és megőrzött hírlevelei is a városban maradtak. Küldhették azonban a ²⁸híreket hírleveleket és *Neue Zeitung*-számokat a külföldi egyetemeken tanuló soproni diákok is. Faut Márk és Klein Menyhért krónikája például az 1577-ben Wittenbergben tanulók nevét jegyezte fel: „*Ebben az időben Wittenbergben tanult Michael Wirtt, Jacob Ratt vagy Ruffinus, Hans Schreiner, Carolus Rosenkrantz, Philippus Melanchthon vezetése alatt, akiket Sopronból küldtek oda.*”²¹⁽⁴⁷⁾ Még a Jekkel Bálint kézírásában ránk maradt bírói jegyzőkönyvben olvasható, hogy amikor felolvasta fel 1551. június 15-én Reiß János fiának, Zakariásnak, Krakóból írt latin nyelvű levelét, az urak illő válasz küldését rendelték el.²²⁽⁴⁸⁾ Valamennyi hazatérő diák hozhatott magával újdonságokat tartalmazó újságokat.

Grüll Tibor és Monok István tanulmánya figyelmeztet a nyomdai könyvjegyzékek fontosságára, az Ungnad nyomdának a Soproni Levéltárban található 16. századi katalógusának kiadása kapcsán. Németh Noémi újabb 17. századi tübingeni–soproni könyvkiadói kapcsolatokra hívta fel a figyelmet. Theodor Ömich soproni evangélikus lelkész a tübingeni Eberhard Wild nyomdással és könyvkereskedővel állt az 1620-as években levelezésben. Nyomdák, kiadók nemcsak jegyzékeket küldhettek, hanem olcsó *Neue Zeitung* kötegeket is. Számos útja-módja volt tehát az újságok Sopronba vezető útjának. Nemcsak magánszemélyek, hanem Sopron városa is hozatott újságokat néhány fennmaradt példány tanúsága szerint.

A 17. században megindult a többé-kevésbé rendszeresnek mondható nyomtatott újságkiadás, a Soproni Városi Levéltár sorozataiban fennmaradt újságszámok azonban kézírásosak, és részben az 1620-as, részben az 1640-es évek termékei. Jelenlegi ismereteink alapján nem mondható ki egyértelműen, hogy milyen formában érkeztek Sopronba, valószínűnek látszik azonban, hogy egy nyomtatott példányt másolhattak tovább a Belső Tanács tagjainak. Természetesen az sem kizárható, hogy Bécsen keresztül egy ún. *Zeitungsschreiber*, azaz újságmásoló termékeit kapta meg a város belső tanács.

„*Aus Hamburg von 1. Martij 1620*” címmel kezdődik az egyik újság.²³⁽⁴⁹⁾ A 18. századi leltározó, Oertl, *Relatio ex Hamburgo* címen vette fel az újságot, de eredeti címe nem ez. Mint ez ilyen újságban szokásos, másfajta hír is akadt az összeállításban. Az első hír arról tudósít, hogy Hamburgban Isten kegyelméből „már mintegy kilencven esztendeje nem verték meg a hadi dobót”. A lüneburgiak és Staden lakói között azonban mintegy 50 éve folyt a vita az Elba torkolatának tulajdonjoga miatt. Ebbe avatkozott bele a dán király, aki vörös határjeleket („*rote Donnen*”) helyezett el a folyón. Szinte a harmincéves háború előjátékának nevezhetnénk azt a másutt és másképpen is sokszor megismétlődő jelenséget, amit az újsághír lejegyez. Ezután Jörgen herceg katonáival Winßen-be jött, öt-tíz emberrel csónakon 40 lovasat átszállíttatott, és a tavat (nyilván annak gátját) négy helyen átvágatta. Az élelmiszerekkel együtt sok szép lovat elvitetett, az ottani marhapásztorokat megrémisztette, és ezek minden kis javukkal a városba menekültek”. Ezután megverte a dobót, és száz katonát toborzott seregébe, majd 300 lovassal megszállta a vidéket, a kilovagló városi junkereket kirabolta, nemcsak lovukat, de ruhájukat is elragadta. Akárha Grimmelshausen 1669-ben megjelent ²⁹*Simplicissimus* regényének híres kezdő rablási jelenetét olvasnánk, ha szelidebb változatban is.

A másik reláció viszont párizsi hírekkel kezdődik. A XIII. Lajos király megérkezett hercegeivel a parlamentbe, és 12 000 livre összegű évdíj kifizetését kívánta tőlük. Ezért az elégedetlenség nagy, mert mindez nagy kárára van a polgárságnak. Condé herceggel a polgárság emiatt az edictum miatt rendkívül elégedetlen. A március 4-i, Metzből érkezett hírek után Straßburgból azt jelentették, hogy a badeni örgróf Kinzichnél hidat veretett, ezen át először három ezred nehézlovasság vonult be, őket követte négy zászlónyi

gyalogság, négy nagy löveg, és száz szekér hozta a hadifelszerelést. Ezt az újságban további katonai egységek részletes felsorolása folytatja. Hadnépével tartott a badeni örgróf is, aki elé Offenburgból három előkelő úr lovagolt ki, ezekkel hosszasan beszélgetett.²⁴⁽⁵⁰⁾

Időnként arról is maradtak fenn adatok, hogy II. Ferdinánd császári parancsai betiltottak egyes nem hivatalos újságokat. Amikor az 1620-as évek végén egy frankfurti könyvkiadó és Thurn und Taxis gróf postamester egyidejűleg adtak ki újságokat, II. Ferdinánd elrendelte, hogy Frankfurt város tanácsa a nem hivatalos újságokat tiltsa be. Talán efféle császári tilalommal függhet össze az a soproni városi jegyzőkönyvben olvasható rendelkezés is, hogy az újságok (beszerzését?) büntetés terhe mellett meg kell szüntetni. („Die Zeitungen sollen bey Straff eingestellt werden”). Mindez nem akadályozta meg később a feltehetően hivatalos városi vezetést, hogy az 1640. évben a „*Nürnbergischer Zeitung*” megérkezzen Sopronba. Ebből a sorozatból két kézírásos szám maradt fenn.²⁵⁽⁵¹⁾

A két 1640. januári és februári szám már a harmincéves háború végének állapotait jelzi. Egyre többet szerepelnek például a hírekben a svédek a népek hadszínterévé lett Németországban. Január 18-án jelentették Lipcséből, hogy előző este egy svéd trombitás adta hírül: a várostól 20.000 birodalmi tallért követelnek, és ha nem kapják meg, Königsmark a város körüli falvakat felgyújtja, de a követelésre nem kapott választ. Königsmark főhadiszállása Dolbützenben van, és katonái nagyon kegyetlenkednek Querfurtban. Hágából francia híreket közöl az újság: XIII. Lajos Mazarint teljhatalmú biztosként küldte béketárgyalásra Kölnbe, amihez a hírközlő hozzáteszi azt a jámbor kívánságot is, hogy „Isten adja kegyelmét hozzá”. Rómából keltezték a következő hírt, miszerint egy bizonyos Sans herceget Rómából Nápolyba vitettek, itt nyilvánosan lefejeztették, Rudolffo apátot pedig felakasztották, mivel Gaeta várát fel akarták adni a franciáknak.

Holland, francia és olasz híreket jegyeztek fel az igen szép kézírással másolt 1640. februári számban is. Ezt az egykorú megjelölés is kiemeli: a hírek „*különböző helyekről (auß vndterschiedlichen Orten)*” származnak. Hollandiában folynak az előkészületek a tavaszi hadjáratra, két hónap alatt 10 000 embert toboroztak. Minden tiszt köteles rangja elvesztésének büntetése mellett ezredénél megjelenni. Melander tábornok már egy ideje a neuburgi hercegnél tartózkodik és tanácsaival segíti. Dübadel altábornagy Straßburgba utazik, családotól. 220 muskétás felszerelésével együtt átkelt a ³⁰Weser folyón és csatlakoznak az ott található hadakhoz. Lipcséből pedig azt jelentették, hogy Königsmark hadai Csehországba masíroztak. Január 28-án tudósítottak Rómából, hogy VIII. Orbán pápa hadi készülődése nagy erővel folytatódik, ugyanakkor hat vagy hét kaput befalaztak az Angyalvárban, hogy az itteni francia és spanyol katonákat féken tarthassák. Velencéből pedig azt jelentették február 3-án, hogy két kalózhajót a törökök kezére juttattak és Porto Modumba hajtottak. További hadi hírekről is olvashatunk, melyek Baselhez kötődnek, majd a január 28. és február 8. közötti időszakból Philipsburgból és Frankenthalból jelentették, hogy Alzey-t visszafoglalták a svédektől. Február elseje és 11-e között a szász választófejedelem hadai elfoglalták szállásukat.

Jekkel Bálint hírlevelei viszonylag egységes képet adnak a három fennmaradt Zettel és a sorozatot kiegészítő, V. Károlyt dicsérő vers alapján a schmalkaldeni szövetség harcairól. Ez később, a harmincéves háború időszakának újságjai esetében egyáltalán nem igaz, mivel a fennmaradt újságszámok a hosszú háború egy-egy kis szakaszának – nem is feltétlenül jellemző – eseményeit őrizhetik csak meg. Valamennyi hír ma már apró és összefüggés nélküli adat a harmincéves háború vérzivataros idejéből. A soproni városi belső tanács számára azonban akkor fontos információt hordozott, mert megtudhatták belőle, hogy merre nem utazhatnak kereskedőik, melyik irányból nem várhatnak borkereskedőket, merrefelé nem szabad az

egyetemre igyekvő diáknak útját vennie.

Az újságok beszerzésének és bizonyára rendszeres olvasásának legfontosabb erkölcsi tanúsága pedig az, hogy a soproniak látták maguk előtt az ezer sebből vérző akkori Európát, melynek sorsát figyelték. Ugyanezt az érdeklődést tükrözi, hogy Grimmshausen *Simplicissimus*-a már a megjelenése évében, 1669-ben bekerült egy soproni könyvtárba. Andreas Gryphius megrázó versét, a” Threnen des Vaterlandes, Anno 1636 „, szonettjét aligha ismerhették, bár beszereztek jó szerzők könyveit, így Fischart Bienenkorbja és Johannes Claius versei szinte megjelenésükkell egyidőben kerültek a soproni könyvkereskedőkhöz.²⁶⁽⁵²⁾

A soproniak az 1620-as évek relációitól és az 1640-es évek *Nürnbergi Zeitung*jától függetlenül is kaptak híreket a háborús Németországból. 1619-ben „*Nova ex castris Budwicensibus a Patre praesilio S(o)cietatis Jesu scripta Viennam*” címmel kaptak egy hírlevelet, ami a magyarok korai részvételéről is tudósít a harcokban. 1619. június 1-jén érkezett meg a magyar had Budweis (Česke Budejovice) alá. Az előhadban 500 vértis katoná indult ostromra: „*vehementer laetatus cum quingentis cataphractis obviam eis processit.*” A hírlevél részletesen beszámol a harci cselekményekről, a város bevétele azonban nem sikerült. A magyarokkal együtt támadó több mint kétezer cseh katoná elmenekült a város alól, a csehek részéről elesett egy Schlick nevű főtiszt is: „*mansit eo in loco Comes á Slik, et duo alii Generales Equitatus, totus ferme nobilis*” A város felmentését kegyes dallal ünnepelték az atyák: „Ezt a napot Isten adta nekünk” – „*Cantatum illa die, summa cum pietate melodium illud, haec est dies qua fecit Deus etc. in foeliciter rebus domus gestis redivimus...*” – fejeződik be a hírlevél.²⁷⁽⁵³⁾ **31**A *Historica et alia* sorozatból érdemes még egy iratra hivatkoznunk, ez az 1624-es Párizsban megkötött szövetséglevél, mely a *Capitulations Puncten der Verbindnuß* (A szövetség sarkalatos pontjai) címet kapta. Franciaország mellett Pfalz, (ekkor már hatalom nélkül) Nápoly, Mantua, Hollandia is tagja volt a tervezett Habsburg-ellenes csoportnak, de helye volt Bethlen Gábornak is, akinek nem kevés szerepet szántak. Ennek a szövetséglevélnek a 23. pontja a soproniakat is érdekelhette. „23. A hatalmas Fejedelem, Bethlen Gábor (a német szövegben *Herr Bethlehemb Gabor*)” együtt a tőle függő és neki alattvaló urakkal kötelezi magát, hogy a Római Császár ellen 60 000 gyalogost, részben törököt, részben magyart, németet és cseheket a harcmezőn tart, részben a budai basát, hasonlóképpen a temesvárit is arra bírja rá, hogy a császár országainak hadi vállalkozásokkal, rablással és gyújtogatással kárt okoznak, erre a célra Velence urai Bethlehem úrnak 500 000 aranyat („*Züggin*” – Zecchino?) és a francia király 20 000 arany koronát bocsát rendelkezésre.”²⁸⁽⁵⁴⁾ A soproniak számára a szövetséglevél ismerete nem volt közömbös, mivel a város közel egy esztendőn át – ha a történelmi szükségszerűség alapján is – Bethlen Gábor táborához tartozott.

A hírlevelek és a *Neue Zeitung*ok összegyűjtése és számbavétele ezzel az összefoglalással bizonyára nem mondható Sopron vonatkozásában sem teljesnek. További példányok felbukkanására a soproni Evangélikus Líceum és a soproni Evangélikus Gyülekezet könyvtára gyűjteményeiben számíthatunk.

Valószínűleg elpusztult viszont a kismartoni ferences kolostor könyvtárának *Neue Zeitung*-gyűjteménye, amelyet 1883-ban a Magyar Történelmi Társulat könyvtári munkacsoportja még megtekintett. Megállapították, hogy a ferences könyvtár rendezetlen, de az atyák az anyag rendezését ígérték.²⁹⁽⁵⁵⁾ Ha szerencsés esetben 1945-ig átkerült egy nagyobb közgyűjteménybe, akkor fennmaradhatott. Ha nem, úgy 1945 és 1955 között a kolostor egyéb berendezésével együtt feltehetően megsemmisült. Juhász László alapos „*Burgenland történelmi útikalauz*”-a szerint a következő történt: „A ferences kolostor elhanyagolt és elhagyott állapotban van. Egyetlen szerzetes őrzi az üres termeket. A megszálló katonaság 1945-ben nagyon sok értékes emléket semmisített meg, illetve hurcolt el a kolostorból.”³⁰⁽⁵⁶⁾ Napjainkban egyházművészeti gyűjtemény van a kolostor egyik részében, a ferencesek újra visszatértek.

A Könyvtári Bizottság 1883-as jelentése mintegy 30 ősnymtatványt említett és külön kiemelte: „*Igen gazdag a könyvtár régi Zeytung-gyűjteménye...*” Ezekből mintegy 7 kisebb-nagyobb nyomtatványt ír le az 1520-as és 1530-as évekből, amelyeket mint magyarországi vonatkozású újságlapokat emelt ki cím szerint az egykori jelentés. A háború nem könyörületes a régi újságokhoz. Ha valóban elpusztultak vagy elhurcolták őket, legalább ez a bizottsági jelentés őrzi az egykor gazdag kismartoni kolostori *Neue Zeitung*-sorozat emlékét. Esetleges megtalálása pedig óriási nyereség lenne az irodalom- és történettudomány számára.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban¹

32G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban¹⁽⁵⁷⁾

„A város szép, népes és ellenséges támadással szemben eléggé jól védett. Gyakran ülésezik itt a magyar országgyűlés, jóllehet túlságosan is szűk hozzá.” – írta 1646-ban Martin Zeiler Sopronról a Magyar Királyság történetét és földrajzát bemutató igen népszerű művében.²⁽⁵⁸⁾ Rövid, ám lényegretörő jellemzésénél nem véletlenül kapott kiemelt hangsúlyt, hogy a város az országgyűléseknek is többször otthont adott. Az országgyűlések idején ugyanis nemcsak a külföldi diplomaták fordítottak külön figyelmet a Magyar Királyságra, hanem ezzel párhuzamosan a korabeli hazai és nemzetközi nyilvánosság számára is sokféle tudósítás jelent meg a diéta minden fontos eseményéről. Az országgyűléseknek nemcsak hazai, hanem nemzetközi jelentőségük is volt, a birodalmi gyűlés mellett az osztrák örökös tartományok, Csehország és Morvaország rendi gyűléseiről is rendszeresen adtak ki nyomtatványokat. Természetesen a legnagyobb érdeklődésre az országgyűlések politikai jelentőségű reprezentatív eseményei, a király- és királynőkoronázások tarthattak számot. Ezek népszerűsítéséről a megkoronázott uralkodó propagandája gondoskodott röplapok és részletes külön beszámolók kinyomtatásával. A 17. század elején azonban a korabeli sajtópiacon megjelentek a nyomtatott hetilapok is, melyek már lehetővé tették, hogy egy-egy eseményről ne csak időszakos alkalmi kiadványok tudósítsanak, hanem a hírek egy folyamatos és rendszeres információáramlásba kapcsolódva kerüljenek napvilágra. Az 1609-től egyre több helyen kiadott hetilapok rendszeresen, aktuális információkkal, univerzális igénnyel és nagy publicitással láttak napvilágot.³⁽⁵⁹⁾ A hetilapok tehát nagy távolságra, nagy tömegben és társadalmilag is széles körben juttatták el rövid időn belül az információkat. A hetilapoknak köszönhetően immár nemcsak a rendkívüli eseményeket, háborús híreket, vagy reprezentációs lépéseket követhették figyelemmel a korabeli olvasók, hanem az udvari élet mindennapjait is. Ez a folyamatos információ-láncolat tette lehetővé, hogy ne csak a hatalom számára fontos eseményekről jelenjenek meg alkalmi közlemények, hanem a hírek minden változásról elterjedjenek.

A 17. századi országgyűlések tehát Sopron számára a nemzetközi nyilvánosság átalakulása szempontjából is igen kedvező időszakban kerültek megrendezésre. Jóllehet nem elsősorban magáról a városról írtak ezekben a korabeli jelentésekben, ám Sopron városa mégis bekerült egy híráramlásba, mely folyamatos európai jelenlétet biztosított ³³a résztvevők számára, s egy szélesebb, kevésbé művelt nyilvánosság számára is közismertté tette a város nevét német nyelvterületeken.⁴⁽⁶⁰⁾

A hetilapok híreiből kirajzolódó európai és világtérkép arra is felhívja a figyelmet, hogy teljes egységében és összefüggésrendszerében jelentek meg a hadi és politikai hírek a nyomtatott hetilapokban. A diplomáciai

tárgyalásoknál is kimutatható európai hatalmi egyensúlyra való törekvés a korabeli nyomtatott hírek sajátos lenyomatában is jelentkezik. Ennek jegyében az 1620-as évektől kezdve egyre részletesebb jelentések láttak napvilágot a magyarországi és erdélyi politikai helyzetről. Elsősorban a kívülálló szemével is jól látható eseményekről tudósítottak, mint például, hogy mikor fogadták audiencián Pázmány Péter esztergomi érseket, vagy milyen fázisban tartanak a Bethlen Gáborral megkezdődött béketárgyalások. A hírek színvonalának a növekedését azonban az jelzi egyértelműen, hogy a magyar és erdélyi országgyűlésekről is beszámoltak. Az erdélyi országgyűlésekről a német hetilapokban csak utólagos rövid összefoglalókat közöltek, de a magyar országgyűléseket hónapokon át figyelemmel kísérték.

Sopron város a magyar politikai élet fontos színtereként jelent meg a korabeli kiadványokban. A nemzetközi nyilvánosság előtt való folyamatos jelenlét azt is jelentette, hogy a hírekben szereplő személyekkel, helyszínekkel a konkrét eseményektől függetlenül is mint fontos tényezőkkel számoltak a későbbiekben. Így történt ez Sopron esetében is, mikor egy tervezett országgyűlés kapcsán az Ordentliche Zeitungen 1629. november 17-i bécsi hírei között azt írták: vita zajlik, hogy a következő országgyűlés a szokásos Pozsony helyett ne az elmúlt két alkalommal ellátásból és kényelemből is jól vizsgázott Sopronban legyen-e.⁵⁽⁶¹⁾

Miért került Sopronba négy országgyűlés is a 17. században? Általában kézenfekvő magyarázatként a pozsonyi pestisjárvány veszélyével indokolták az új helyszín keresését, de nagy szerepet játszott Bethlen Gábor erdélyi fejedelemsége idején, s 1681-ben is a katonailag veszélyesnek tűnő felső-magyarországi helyzet. A Duna magas vízállása is veszélyeztethette a pozsonyi vízi utat. Mivel Sopron Bécshez közel fekszik, az Udvar számára is kényelmesnek és biztonságosnak számított. Nem véletlen azonban, hogy éppen Esterházy Miklós nádorsága alatt tartottak két országgyűlést is Sopronban, hiszen Esterházy maga is jól látta Sopron jelentőségét, ahol gyorsan pontos információkhoz lehetett jutni az Udvarból, s a nádori reprezentációt is jobban meg lehetett jeleníteni az Udvar számára. Esterházy ugyanis birtokai központját, Kismartont biztosította a külföldi követek elszállásolására az 1625. évi soproni diéta idején.⁶⁽⁶²⁾ Sopron egészségügyi viszonyai és szervezettsége is lehetővé tette az országgyűlés lebonyolítását. ³⁴Miként Pozsonyban, Sopronban is magas volt a német lakosság aránya. A döntő többségében evangélikus soproni lakosság azonban a vallási kérdések előtérbe kerülését is előrevetítette.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban1 / Az 1622. évi országgyűlés

Az 1622. évi országgyűlés

Az első 17. századi soproni országgyűlésről tudósító híradások egy mindössze kétlapos bécsi újságban jelentek meg. Ez mégis viszonylag nagy terjedelmet jelentett, mert ebben az időben Matthäus Formica neves bécsi nyomdája két hetilapot is működtetett, egyet a birodalmi híreknek, míg a másik lapot a Bécsben történeteknek szentelve.⁷⁽⁶³⁾ A bécsi hírek tulajdonképpen a császári udvar eseményeiről számoltak be, elsősorban arról, hogy az uralkodó és környezete hova látogatott, milyen követek érkeztek meg az udvarba és azokat mikor fogadták. Így az országgyűlésről is elsősorban az udvar szempontjából számoltak be, az udvar mozgását követték nyomon rövid hírekben, de minden számban tudósítva az újabb lépésekről, a legfontosabb információkra szorítkozva. Már április 30-án megírták, hogy május 18-ára hívták össze az országgyűlést, de az is kiderült, hogy a legfontosabb kérdés a békekötés Bethlen Gáborral, azaz hogy betartja-e a megállapodást, vagy sem.⁸⁽⁶⁴⁾ A következő héten május 8-án arról írtak, hogy a császár

ismertette az általa előterjesztett megvitatandó pontokat, de azt is kérte, hogy lehetőleg 14 napon belül fejezzék be az országgyűlést.⁹⁽⁶⁵⁾ Május 14-én a császár felesége megérkezésének előkészületeiről számoltak be, hiszen másnap a császárnénak meg kell érkeznie, s hétfőn majd a császár ismerteti a proposíciókat.¹⁰⁽⁶⁶⁾ Június 4-én már egy részletes beszámoló jelent meg az országgyűlésről. A királyi proposíció a birodalom és az egész kereszténység érdekeire hivatkozott a tanácskozás megkezdésekor, azonban az is kiderült, hogy a világi és az egyházi rendek között nagy az ellentét. A tájékoztatásból az is kitűnt, hogy a világi rendek a nádorválasztást tartották elsődlegesnek.¹¹⁽⁶⁷⁾ Sőt, a hetilap végén már arról tudósítottak, hogy előző nap Thurzó Szaniszlót választották nádorrá. Arról is beszámoltak, hogy Bethlen Gábor egy csodálatosan szép paripát küldött, mely felszereléssel együtt mintegy 100 000 tallér értékű. Az ajándékot Batthyány Ferencen keresztül juttatta el, aki azonban felesége szülését várja, s azért ³⁵nem mehetett el az országgyűlésre személyesen, így követte képviselte. A tanácskozást megnehezíti az óriási hőség.¹²⁽⁶⁸⁾

A hírekben az országgyűlés napi eseményei között az új helyszínre is kitértek. Sopron városáról megírták, hogy a város költségén az országgyűlésen a „szegénység ellen” három hordó bort, két ökröt, három szekér zabot adtak.¹³⁽⁶⁹⁾ A követségek érkezése min-dig kiemelten fontos hírnek számított. A dán követ várható megérkezését június 4-én már előre jelezték. A követ által hozott békepontra adandó választ Sopronból érkezett friss értesülésként külön kiadványban jelentették meg.¹⁴⁽⁷⁰⁾

A külföldi követségek érkezése azonban nagy terhet rótt a városra. Ezért a beszállásolás nehézségeiről is tudósítottak a híradások. Az első miniszter, Hans Ulrich von Eggenberg számára például négy házat jelöltek ki. A kíséretéhez tartozó 17 századnyi katonaságot Sopron környéki falvakban szállásoltak el, de hozzátették, hogy ez csak rövid időre szóló megoldás, mivel azt várják, hogy az országgyűlés 12 napon belül véget ér.¹⁵⁽⁷¹⁾ A katonaság valószínűleg a királyné koronázásának biztosítására érkezett.

A június 25-i bécsi hírekből már úgy tűnik, hogy sikerült az országgyűlési törvényekben megegyezni, és elsősorban Pázmány Péter tanácsára és közbenjárására a klérus is megbékült. Az országgyűlés közeledő végét az is jelezte, hogy már a koronázást szervezték. A legnagyobb kényelmetlenségek abból származtak, hogy 14 napon belül koronázni kellett volna, de a korona Pozsonyban volt, nem Sopronban. Miközben a soproni diéta a végkifejlet felé tartott, egyre többet írtak a birodalmi hadi eseményekről.¹⁶⁽⁷²⁾

Július 9-én Sopronból azt jelentették, hogy a magyar vármegyék megkoronázzák a császárnét, csak a korona Sopronba, majd Pozsonyba szállítása a magas vízállás miatt gondot okoz.¹⁷⁽⁷³⁾ A királyné megkoronázása azonban olyan fontos esemény volt, hogy ³⁶külön részletes beszámolót is közzétettek róla. Ez az augsburgi kiadvány elsősorban magát a ceremóniát mutatta be, amely a szokásos forgatókönyv szerint zajlott le, azonban a szokatlan új helyszín miatt különösen fontos volt. A „helyszíni tudósítást” 1622. július 26-án keltezték Sopronban, és minden mozzanatra kitértek. Elsősorban az ünnep fénye, a látvány volt fontos a jelentéstévő számára.¹⁸⁽⁷⁴⁾

A koronázás reggel 7 órakor kezdődött. Az egyházi szertartást a ferencesek templomában tartották, miután a királyné szép rendben bevonult a jelenlévő sok tekintélyes követ, udvarhölgy és nemes kíséretében. A jelenlévők mind ünnepi öltözetet viseltek, az udvarhölgyek pedig világos színben voltak, kivéve kettőt, akik „arannyal és művészi ékszerekkel díszített” ruhákban vonultak fel. „Gyönyörű muzsika” szólt, majd hosszú litániát énekeltek. Az érsek olajjal megkente a királynő felsőkarját. Ditrichstein, az udvarmester, és az udvarmesternő, Portia grófnő, valamint az udvarhölgyek „fenséges ezüst öltözetben” vonultak fel. A beszámolóban a magyar főméltóságok szerepét is pontosan megjelölték, e szerint az udvarmester vitte a koronázási kardot, a palatinus tartotta az országalmát, Esterházy országbíró a jogarral vonult. A ceremónia

végén Te Deumot énekeltek. Igen beszédes a koronázási bankett ülésrendjéről szóló tudósítás, ahol még inkább kitűnik a magyar főméltóságok kiemelt szerepe. A nyomtatványok pontos ülésrendet nem közöltek, de az egyértelműen kiderült, hogy a díszvacsorán a királyné mellett a pápai nuncius, majd a spanyol és a mantovai követ foglalt helyet, mellettük bal oldalról az esztergomi érsek és a palatinus, valamint Esterházy (Miklós) és Széchy ült Achot gróffal. A bankett a városházán tánccal folytatódott, és reggel hétig tartott „nagy örömmel”.[19\(75\)](#)

A részletes beszámoló Nürnbergben, Johann Lauernnél is megjelent, csupán a nyomtatásban kimutatható kisebb különbséggel.[20\(76\)](#)

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban1 / Az 1625. évi országgyűlés

Az 1625. évi országgyűlés

A jól sikerült 1622-es országgyűlést tekinthették mintaként egy következő országgyűléshez, sőt akár egy királykoronázáshoz. Az 1625. évi országgyűlés előkészítésekor kezdetben ugyan még az is kétséges volt, hogy lesz-e egyáltalán diéta, hiszen Bethlen támadása miatt nem tűnt igazán alkalmasnak az időpont, sőt az előzetes tárgyalások folyamán Pázmány Péter is úgy vélte, hogy nem volna szerencsés összehívni egy újabb gyűlést.[21\(77\)](#)

Ugyanakkor a bécsi udvar számára a spanyol kapcsolatok erősítése érdekében az lett volna kedvező, hogy a házasságra készülő Ferdinándot királlyá koronázzák még [37](#)apja életében.[22\(78\)](#) A döntő fordulatot azonban Thurzó nádor halála jelentette, hiszen az új nádor megválasztásához az országgyűlés összehívása volt szükséges. Még a hetilapok jelentéseiből is kitűnik, hogy a következő nádor személye nem volt kétséges. Esterházy Miklós, aki az udvar és a rendek számára is kedvező jelöltnek tűnt, már az 1622. évi választáson is eséllyel indult. A nyilvánosság előtt az újsághírekből már igen jól ismert volt Esterházy, aki mint a török ügyek szakértője többször szerepelt a híradásokban. Már a Thurzó nádor május 1-jei haláláról szóló hírek közzétételkor, május 17-én megjelent a híradás, miszerint Esterházy a legesélyesebb a palatinusi méltóságra.[23\(79\)](#) A közlemény szerint a nádorválasztás miatt kell országgyűlést összehívni.

Már az országgyűlés előkészületeinél érdemes megfigyelni, hogy három év elteltével a korabeli sajtó egész másképp tudósított az eseményekről. Már a végleges döntések előtt megjelentek fontos politikai jelentőségű értesülések. A császári udvar manipulálhatta a híradásokat, hiszen a hetilapok ellenőrzése Bécsben a jezsuita egyetem feladatához tartozott, a jezsuiták pedig meghatározó szerepet játszottak a Burg propagandagépezetében és reprezentációjában. Mégis figyelembe kell venni, hogy egy újabb, május közepén megjelenő hetilapban is részletesen kitértek a nádorválasztás szükségességére.[24\(80\)](#) Ekkor pedig még nem eldöntött tény, hogy meghirdetik-e az országgyűlést. A nádorválasztás nem az udvar érdekei, hanem a magyar rendi jogok szempontjából meghatározó. A híradásokból is kitűnik, hogy a magyar rendek követelik a palatinus választást. A május 31-i hírek szerint a hétfőre és keddre összehívott Titkos Tanácsnak is foglalkoznia kell a kérdéssel, ehhez hívták meg a magyar „előkelőket”. A híradásokban nem közölték név szerint, hogy a magyar főméltóságok közül kik vettek részt ezen a tanácskozáson.

Nem valószínű, hogy a hetilapokat a császári udvar befolyásolta előzetes hírek közzétételével, hiszen még a szeptember 30-i, II. Ferdinánd legszűkebb környezetében tartott titkos tanácskozáson is a nádorválasztás és a királyválasztás elhalasztása mellett foglaltak állást.[25\(81\)](#) Sőt, az országgyűlés megnyitásakor

előterjesztett *Propositiones* sem tartalmazta e két fontos kérdést. Ennek ellenére tisztában voltak vele, hogy az országgyűlés fontosnak fogja tartani egy nádor megválasztását. Az újsághírekben már a koranyári hónapokban szerepelt, hogy az országgyűlést elhatározták, a nádorválasztást pedig addig elhalasztották.²⁶⁽⁸²⁾ Tehát az országgyűlés összehívásáról és a nádor választásáról hosszan, lényeglátóan írtak a korabeli hetilapok.

38 Június közepén jelent meg az újságokban, hogy szeptember 8-ára hívták össze az országgyűlést, ismét Sopronba meghirdetve,²⁷⁽⁸³⁾ pedig a diplomaták jelentéseiben is csak augusztusban közölték tényként, hogy országgyűlést hívnak össze.²⁸⁽⁸⁴⁾

Az országgyűlés előkészítéséről június végétől írtak részletesebben. A nyomtatott hírek egyre inkább azt hangsúlyozták, hogy valószínűleg Esterházy Miklós lesz a nádor, hiszen nagy szerepe volt abban, hogy Magyarországon minden nyugodt és csendes, és mind a török, mind pedig Bethlen Gábor békére vágyik.²⁹⁽⁸⁵⁾ Elképzelhető, hogy Esterházynak magának is szerepe volt abban, hogy ennyit írtak az újságok róla már nádorrá választása előtt. A hetilapok híradásaiban elsősorban nem katonaként, hanem ügyes politikusként, a török ügyek szakértőjeként szerepelt már országbíróvá választása előtt. Esterházy figyelemmel kísérte a hetilapok tudósításait. Hírnevében persze nemcsak politikai és diplomáciai érke játszott szerepet, hanem az is, hogy népszerűsítése az udvar érdekeinek is megfelelt, hiszen ő volt az ideális nádorjelölt. A nyár folyamán csak rövid utalásokban tértek ki az országgyűlés kérdésére. Július 19-én azt írták, hogy a császár utazását Ulmba néhány nappal elhalasztották, mert a szeptember 8-ára kiírt országgyűlést személyesen kell megnyitnia, ahol majd a törökkel kötött jó és állandó békét is szentesítik.³⁰⁽⁸⁶⁾

A szeptember 8-ára összehívott országgyűlésre II. Ferdinánd október 13-án érkezett meg, az érdemi munka is ekkor indult. Mivel az októberi hetilapok elvesztek, így azokból nem rekonstruálható az az időszak. Nem tudni, hogy miként írnak Esterházy Miklós október 20-i nagy fölényrel való palatinussá választásáról, de a királykoronázásról tudósító utólagos összefoglalásokban is kiemelik, hogy nem sokkal az országgyűlés megnyitása után egyhangúlag választották meg.³¹⁽⁸⁷⁾

A legrészletesebb tudósítás egy november 29-én kiadott hetilapban jelent meg, ahol elsősorban a soproni országgyűlésről írtak,³²⁽⁸⁸⁾ hozzátéve, hogy Bécsben nem történt semmi említésre méltó. A beszámoló szerint Sopronban a hangulat békés és egységes, s már az artikulusokat alkotják. Az országgyűlésnek az udvar számára legfontosabb döntésével, a királyválasztás kérdésével hosszasan foglalkozik a kiadott jelentés. Amint Esterházy javaslatára az eredeti tervekben is szerepelt, a palatinus megválasztása után vetették fel a királykoronázás kérdését. A hetilap tudósításában is egyértelműen tükröződik az udvarnak az a szándéka, hogy a „magyar rendek” javasolják a királyválasztást. Sopronból azt jelentették, hogy Szent Katalin napján a rendek egyértelműen és egyhangúlag kinyilatkoztatták, hogy bár nem halt meg a császár, még életében megválasztják az utódát, az idősebb fiút a hercegek közül, és meg is akarják koronázni. Az esztergomi érsek egy szép és ékes orációban fejtette ki e véleményét, melyre a császár rövid, de díszes latin nyelvű választ mondott, mely szerint a rendek kérésére ³⁹beleegyezik, hogy szeretett idősebb fiát királlyá válasszák az ő életében. Erre a magyar kancellár a rendek nevében válaszolt egy magyar nyelvű beszédben.³³⁽⁸⁹⁾ Pázmány kiemelten fontos befolyása nyilvánvalóan tükröződött a nyomtatott hírekben is, de áttételesen Esterházy szerepére is utalt e hetilap, miszerint a nádor egy pompás bankettet adott, melyre minden jelentősebb vendéget meghívott.

A másnapi eseményről is beszámoltak, eszerint szerdán délelőtt a soproni városi tanácsházán egyhangúlag királlyá választották a herceget. A császár és fia négy órakor fogadta a gratulációkat, azután a rendek szép

beszédeket mondtak, hosszú uralmat és jó egészséget kívántak. A nyomtatvány szerint úgy hírlík, hogy a koronázás decemberben lesz, és már elkezdtek az előkészületeket. Azt is közzétették, soproni tudósítás alapján, hogy nem volt még oly szerencsés és barátságos országgyűlés, mint itt ez. Még égi jelet is észleltek, hiszen Sopron felett december 8-án az égen három Napot láttak egyszerre, csak nem tudják, hogy mit jelenthet ez. Az artikulusokat, mint a jelentés elején is szerepelt, még az egész gyűlésnek el kell olvasnia, de a koronázás után hamar befejezhető a dieta. A hitelesnek tekinthető jelentéshez zárásként azt a nem hivatalos értesülést is hozzáfűzték, úgy hallani, hogy Sopronban a magyar rendek élve jogaikkal már el is fogadták az artikulusokat.³⁴⁽⁹⁰⁾

Már a választásról igen részletes beszámolók jelentek meg, de a koronázásról a hetilap kétoldalas beszámolója mellett külön röplap és nyomtatott hírlevél is tudósított. A különböző műfajú kiadványok eltérő terjedelemben, és különböző hangsúlyokkal foglalkoztak e fontos eseménnyel. A hetilapok még 1625-ben megjelentek a december 8-i koronázásról. A hetilapban egy december 13-i jelentés alapján közöltek rövid, lényegretörő beszámolót. Eszerint a koronázás szerencsésen zajlott le, és úgy történt minden, amint szokott az új helyszín ellenére is. A hetilapban az udvar számára legfontosabb követek jelenlétét hangsúlyozták elsősorban.

A legrészletesebb jelentés egy röplapon jelent meg. A nagy méretű és igen hosszú szöveggel kommentált, metszettel illusztrált röplap³⁵⁽⁹¹⁾ Augsburgban Wilhelm Peter Zimmermann műhelyében készült. A metszet az eddig ismeretlen királykoronázási helyszín miatt különösen részletes. Az is kitűnik, hogy bajban volt a metsző, nem volt igazán pontos képe a városról. Sopronról kevés látkép terjedt el a 17. század közepéig, mert a népszerű grafikák elsősorban a törökellenes harcok helyszíneiről jelentettek meg képes tudósításokat. Koronázási városként pedig Pozsonyról készültek a legfontosabb helyszíneket és a város látképét is bemutató látképek. A röplap metszetén Sopronról csak egy igen kezdetleges rajz látható, ahol a Tűztorony, az erős városfal és városkapu rajzolódik ki határozottan. A metszeten, mint mindig elsősorban a koronázás eseményei fontosak, de az elnagyoltságban az is szerepet játszhatott, hogy Sopron hitelesnek tekinthető metszetes látképei is jórészt a 17. század végéről valók.³⁶⁽⁹²⁾ A képen ⁴⁰feltűnően hangsúlyos a felvonulási menet és a magyar nemesség bemutatása, amint erre a magyarázó szöveg is felhívja a figyelmet. Magát a városkapu előtt kigyózó menetet is részletesen ismertették.

A röplapon kitértek röviden az előzményekre. Az augsburgi röplapon szó szerint idézték az Ordentliche Zeittungen című bécsi hetilapban november 29-én megjelent híreket, elsősorban azt hangsúlyozva, hogy az esztergomi érsek szép latin beszéde nyomán fogadta el a császár a rendek kérését a fia megkoronázását.

jöttek, majd Auersperg és Löbel ezredes, azt követően Ferdinánd századával, majd a magyar nemesek következtek, végül a palatinus 50 párdúc- és tigrisbőrbe öltöztetett lovasa és kürtöse, akiket maga Esterházy követett udvari emberekkel körülvéve. A koronát a koronaőr, Pálffy János vitte. A korona után ismét két század következett, Montecuccoli és Staffenberg lovasai pisztolyokkal, majd 50 magyar és osztrák nemes, továbbá az udvarhölgyek, valamint a koronát kísérő hintók következtek.

A röplapon részletesen bemutatták a külföldi követek, különösen Carlo Caraffa nuncius, Ossoona spanyol követ, és a Toszkána nagyhercege képeiben megjelenő Altoviti firenzei nagykövet elhelyezkedését.³⁸⁽⁹⁴⁾ Megaw excellenciája, a császári udvarmester, egy szép karddal és egy aranyrúddal, aztán négy herold a császári koronával és Herberstein arannyal. A röplapon nagyon sokat írtak a magyar nemesek szerepéről név szerint megemlítve, hogy Zrínyi Miklós jött a karddal, Terschazky (Frangepán) Miklós a kereszttel Pálffy István, Pálffy (János) az országalmával, majd Esterházy Miklós nádor következett díszes magyar öltözetben. A röplap a koronázás szakrális részét is bemutatja. Az esztergomi érsek vezette a szertartást a ferencesek templomában, és az aransarkantyús vitézek avatását is itt tartották. Az esküt a szokásokhoz híven a szabad ég alatt tartották két érsek, a nádor, a kancellár, és a kamara elnöke közvetlen jelenlétében.

Az 1626-ban megjelent nyomtatott hírlevél elsősorban a látványosságokat emelte ki, így ebből némiképpen a város országgyűlés alatti életére is fény derült. Kitértek arra, hogy az országgyűlés megnyitásakor a magyar király érkezését egy hordó különlegesen finom borral köszöntötte a városi tanács. A koronázás alatt díszlövéseket adtak le, trombitások és dobosok játszottak³⁹⁽⁹⁵⁾, és megszólaltak a harangok. A Szent Mihály templom tornyán zászlókat lengettek. December 8-án, a királyi koronázás napján esős, hideg napok után szép és kedvező volt az idő. Amint a koronázásról kijöttek a templomból, arany és ezüst érméket szórtak szét a nép között, majd egy szép bankettel ért véget a nap. A koronázási lakomáról keveset lehet tudni,⁴⁰⁽⁹⁶⁾ a nyomtatványból is csak az derült ki, hogy szép ünnepélyeket rendeztek. A röplapon viszont ismertették a bankett ülésrendjét, ahol feltűnő módon a három jelenlévő nagykövet, a pápai nuncius, a spanyol ambassador és a firenzei követ mellett az esztergomi érsek és a nádor foglalt helyet. A fogadás nagyon vidám és ünnepélyes volt, amit szépséges tánc követett, majd ismét az asztalokhoz tértek vissza. Az utolsó mozzanatokról is beszámoltak a nyomtatványokban. Megírták azt is, hogy miként vitték vissza Sopronból Pozsonyba a koronát. A december 20-i hetilapban a korona Pozsonyba tartó útjáról számoltak be. A királyi család Bécsbe való visszatérését is nyomon követték, és arról is tudósítottak, hogy a koronázásra Sopronba rendelt katonaságot ismét Morvaországba küldték vissza.⁴¹⁽⁹⁷⁾

⁴²A császári udvarra vonatkozó ceremóniák az 1625. évi országgyűlés idején is kiemelten fontos hírnék számítottak. A bécsi hetilapok július 12-én megírták, hogy a császár születésnapjára 9-én az udvarban a lovagok díszes felvonulást tartottak, és egy szép művészi tűzijátékot rendeztek.⁴²⁽⁹⁸⁾ A híradásokban az is szerepelt, hogy a fiatal királyi utód szórakozásaiban a magyar nemesi fiatalok is résztvettek. 1625. június 7-én, miközben arról tájékoztattak, hogy az uralkodó nagyobbik fia már elindult az udvarból s három órákor Nickelsdorffnál átlépték a határt, az első tábornok Wolkersdorffnál ütök, s majd Keresztelő Szent János ünnepére érkeznek meg. Nickelsburg felől Joslawitz felé mentek, amely egy kedves vidám kastély, ahol szép a park, és vadászni is lehet, s néhány napot ott is maradnak, amíg a magyar nemesek haza nem érnek a tanácskozás után.⁴³⁽⁹⁹⁾

Az 1634–35-ös országgyűlésnek jóval kisebb a nemzetközi visszhangja, mivel nem volt olyan ceremónia, sem király-, sem királyné-koronázás, de még nádorválasztás sem, amely külön is felhívta volna a figyelmet az eseményre.⁴⁴⁽¹⁰⁰⁾ A mindössze három hónapig tartó tanácskozásra amúgy is rányomta bélyegét a nádor és az esztergomi érsek vitája. Maga Pázmány Péter is csak hosszabb késlekedéssel érkezett az országgyűlésre, s soproni útja után hosszan panaszkodott megromlott egészségére.⁴⁵⁽¹⁰¹⁾ Úgy tűnik, az

országgyűlés előkészületeivel is volt probléma, az uralkodó karácsony előtt érkezett meg, de a szállása nem volt megfelelően előkészítve.⁴⁶⁽¹⁰²⁾ A Sopronból érkezett hírek publikálását az is gátolta, hogy a bécsi hetilapkiadásban is kisebb-nagyobb szünetek álltak be, a Német-római Birodalomban megjelenő hetilapok pedig elsősorban a hadi hírekkel voltak tele.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban¹ / Változások a 17. század közepén

Változások a 17. század közepén

A 17. század közepére azonban újabb jelentősebb változás következett be a nyomtatott híráramlásban. Már korábban is jellemző, hogy nemcsak utólagos beszámolókat adtak ki politikai és hadi eseményekről, hanem folyamatosan, sőt előzetesen is megjelentek híradások. A század első felében a magyar főméltóságok, elősorban Esterházy Miklós és Pázmány Péter nemcsak ismerték, hanem saját reprezentációjukhoz használhatták is a nyomtatványok híradásait.⁴⁷⁽¹⁰³⁾ A század közepére azonban még egyértelműbbé válik az a folyamat, hogy akár az udvari propaganda érdekeivel szemben is megjelenhettek híradások a magyarországi eseményekről.

A hónapokon át tartó 1655. évi diétáról hosszan és lényeglátóan tudósítottak, a nádorválasztás mellett a török elleni védelmi költségek körüli vitákról is beszámoltak.⁴³ A hetilapok híreit elemezve kitűnik, hogy a magyar nemesség politikája nemcsak a nemzetközi diplomáciai életben, hanem a nemzetközi nyilvánosság előtt is ismert volt. Természetesen a békét megszegő török elleni határmenti harcok hírei váltották ki a legnagyobb érdeklődést. Az 1660-as évek elejétől kezdve új lehetőséget nyitott a magyar főméltóságok számára, hogy a császári udvar békepolitikájával szemben a Német-római Birodalomban egyre inkább megfogalmazódott egy törököt kiűző nagy háború koncepciója.⁴⁸⁽¹⁰⁴⁾ Talán éppen erre a Magyarország iránt növekvő érdeklődésre felfigyelve jelentette meg Sopron városról készített disszertációját Rosner Mátyás Wittenbergben 1660-ban.⁴⁹⁽¹⁰⁵⁾ Az 1663–64. évi magyarországi török elleni háború idején a hetilapok tanúsága szerint a hadi események jelentették a vezető híreket szerte Európában, különösen a német nyelvterületeken.⁵⁰⁽¹⁰⁶⁾ Elsősorban a török seregek elhelyezkedésére, a várostromokra, vagy a téli hadjáratra vonatkozó hírek jelentek meg Komáromból, Győrből, Pozsonyból, Szatmárból és Grazból keltezve.

A politikai jelentőségű hírek áramoltatásában azonban kiemelkedően fontos szerepet játszott Sopron városa is. A soproni hírek nem hetilapokban, hanem a már részletesebb jelentéseket tartalmazó nyomtatott hírlevelekben tűntek fel. A várossal mint információs központtal is számoltak a korabeli hírközlésben. A soproni híradások azért sajátosak, mert a város nem számított hivatalos védelmi és katonai hírközpontnak. A nyomtatott hírekből is kitűnik, hogy a legális és az illegális híradások között egyensúlyoznak ezek az értesülések.

A Sopronból közreadott hírekben általában nem neveztek meg konkrét hírforrást, legfeljebb arra utaltak, hogy egy kereskedőtől érkeztek az információk. A hírek sokfélesége azt jelzi, hogy Sopronban többféle információs hálózat futott össze. A kémjelentések mellett közvetlen beszámolókra is hivatkoztak, a jelentéstevő megnevezése nélkül.⁵¹⁽¹⁰⁷⁾ Az 1663 szeptemberében megjelent híradások még általánosan a magyar területeket ért nyomorúságról és pusztításról adtak hírt a török seregek Érsekújvár elleni ostroma kapcsán.⁵²⁽¹⁰⁸⁾ Az októberben keltezett jelentések között már elsősorban Zrínyi Miklós tevékenységéről írtak túlzó beszámolókat Sopronból, ahol a jelentés szerint nagy örömmel fogadták a hadvezérnek a

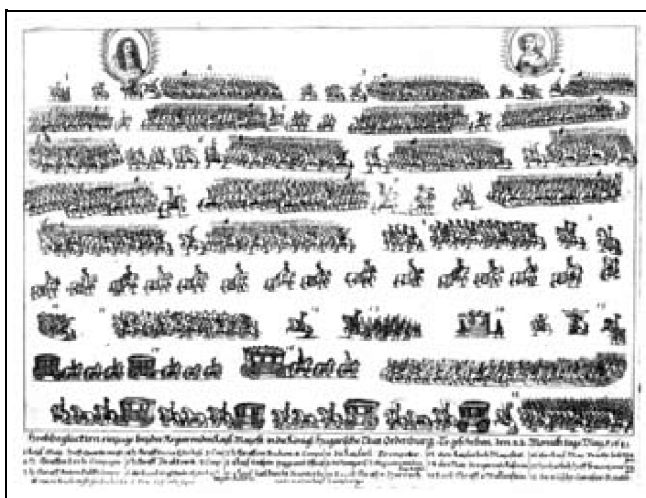
városon átvonuló mintegy 40000 fős seregét.⁵³⁽¹⁰⁹⁾ A jelentésből nem derült ki, hogy nyomdahiba, vagy tudatos propaganda a 44 valószínűleg 4000 fős sereg többszörösére nagyítása. Egy 1664-es nyomtatott hírlevélben igen jól értesülten a február 22-i soproni hírek között Zrínyi Kanizsa és Szigetvár ostromát előkészítő terveire utaltak, nem sokkal a téli hadjárat befejezése után.⁵⁴⁽¹¹⁰⁾ Az április 27-én érkezett hírek Kanizsa ostromának első lépéseiről számoltak be Zrínyi egyik kapitányától Sopron mellől származó jelentés alapján.⁵⁵⁽¹¹¹⁾ Sajnos a hírek rövid összegzésként láttak napvilágot, így nem lehet azonosítani ezeket a diplomáciai híráramlásba befutó értesülésekkel. A Bécsbe akkreditált brandenburgi követ, Andreas Neumann, hivatalos jelentései mellé többször mellékelte latin nyelvű beszámolókat, melyek közvetlenül magyar faktoroktól származtak. A követ azonban a bizalmas információk miatt nem nevezhette meg azt a „magyar barátját”, akitől az értesítéseket szerezte.⁵⁶⁽¹¹²⁾ Ezek a legtöbbször Pozsonyból, de alkalmanként Sopronból keltezett jelentések elsősorban a magyar fő- és köznemesek politikáját világították meg: hogy miképp próbálják mind szorosabbra fogni a nemzetközi diplomáciával, a külföldi követekkel meglévő kapcsolataikat.⁵⁷⁽¹¹³⁾ A wolfenbütteli Herzog August Bibliothekban található magyar és lengyel vonatkozású 1665-ös kéziratos jelentések között is lehetett soproni híreket nagy számban találni, melyek a vasvári békekötés után még egyértelműbben mutatják, hogy az illegalitásba kényszerülő magyar politika miként próbálta a nemzetközi nyilvánosságot információk eljuttatásával tájékoztatni és megnyerni. Sopron kiváló helyzetben van információszerzés szempontjából, innen könnyen továbbíthatóak a magyarországi hírek, s az udvarban lévő követekkel is fenttartható egy folyamatos kapcsolat. Mégsem lehet azonosítani a nyomtatásban megjelent soproni faktorokat. Az információszerzés és -továbbítás sokrétűsége és rejtettsége miatt a kutatások jelenlegi állásában nem lehet pontosan meghatározni, hogy ki mozgathatta ezeket a Sopronba befutó szálakat. A Sopronban ügyvédként tevékenykedő, és a magyarországi hírek áramoltatásában jelentős szerepet játszó Vitnyédi István levelei között található hírek más típusúak, sokrétűbbek, mint azok, amelyek végül kiadásra kerültek.⁵⁸⁽¹¹⁴⁾ Bár a diplomatáknak átadott részletes tájékoztatás mögött Vitnyédit mint Zrínyi Miklós nem hivatalos „titkárát” is gyaníthatjuk, ám közvetlen kapcsolatainak megélénkülése inkább 1664 végére tehető.⁵⁹⁽¹¹⁵⁾ Erre utal az is, hogy Vitnyédi István alumnusa, Dömötöri György, valamint a soproni líceum két volt diákja is szerepel a 45 Zrínyi Miklós halálára Tübingenben kinyomtatott gyászversek szerzői között.⁶⁰⁽¹¹⁶⁾ Andreas Neumann brandenburgi követ jelentései szerint annak is híre terjedt, hogy a vasvári béke elfogadtatására az udvar országgyűlést tervezett Sopronban 1664 októberében.⁶¹⁽¹¹⁷⁾ A 17. század második felére talán éppen a Zrínyi Miklós körüli nagy nemzetközi propagandából okulva a császári udvar is sokkal hatékonyabb hírközlést működtetett. Nemcsak az udvari reprezentáció erősödött fel, de a magyar főméltóságok nemzetközi jelenlétét is megpróbálták visszaszorítani.⁶²⁽¹¹⁸⁾ Az 1670-es évek abszolutista törekvései után az 1681-es országgyűléssel a kompromisszumok időszaka következett.⁶³⁽¹¹⁹⁾ A császári udvart megegyezésre sarkallta, hogy ismét aktualitást kapott egy esetleges török háború. XI. Ince pápa titkos diplomáciai tárgyalásokkal, európai uralkodókat megbékítő politikájával indította el a török elleni nagy háború előkészítését.⁶⁴⁽¹²⁰⁾ Az is egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy Kara Musztafa nagyvezír kihasználva a magyarországi állapotokat rövidesen egy nagyobb hadjáratot indít.⁶⁵⁽¹²¹⁾ A protestáns vallásszabadság elnyomása, valamint Thököly mozgalma miatt nagy nemzetközi érdeklődés kísérte a császári udvar politikáját. A francia hetilapok is beszámoltak az országgyűlés összehívásáról Thököly szempontjából szemlélve az eseményeket, s arról, hogy végül Thököly, mivel nem kapott megfelelő biztosítékokat, nem ment el a diétára.⁶⁶⁽¹²²⁾ A nemzetközi figyelmet a bécsi francia és holland követ jelenléte is biztosította.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban1 / Az 1681. évi országgyűlés

Az 1681. évi országgyűlés

A prédikátor perekkel nemzetközileg is megtépzott tekintélyű Habsburg udvar új, a magyar főméltóságokkal megbékélő politikáját propagandájában is hirdette. Az 1681. május 12-én megnyitott országgyűlésről megjelent kiadványok nem elsősorban a magyar, hanem az európai közvélemény számára közvetítették I. Lipótnak mint magyar királynak a reprezentációját. A kiadványok elsősorban Lipót császár és magyar király, valamint Lipót harmadik felesége, Eleonora Magdalena Theresia (1655–1720) népszerűsítését szolgálták. A hét hónapig tartó országgyűlésnek az udvar számára legfontosabb eseményeiről külön metszeteket készítettek, melyeken minden lényeges ceremóniáról külön beszámoltak. A többrészes sorozat egyik elemként képi tudósítás készült Lipót császár és magyar király 1681. május 22-i soproni bevonulásáról.⁶⁷⁽¹²³⁾

46

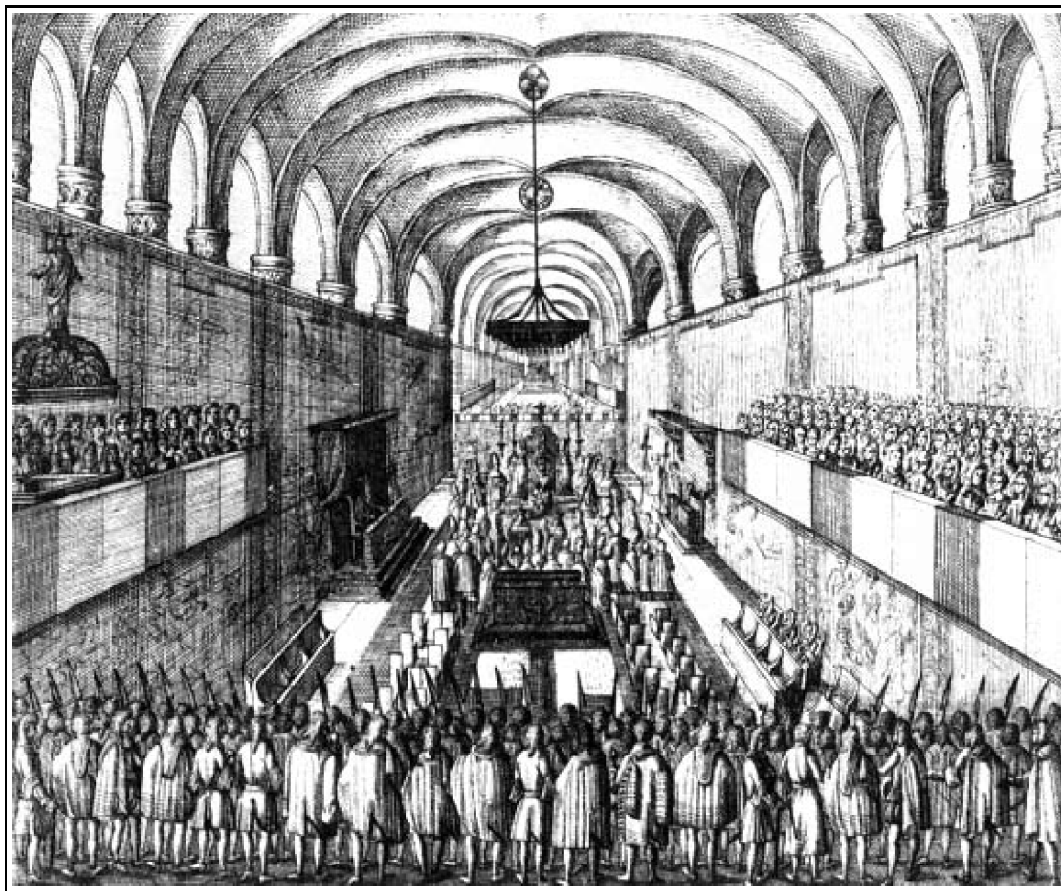

I. Lipót magyar király bevonulása. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok (MNM TKCS 2877)

A kép tanúsága szerint a magyar mágnások ünnepélyesen fogadták az uralkodót és feleségét. A kvártélymester társaságában Pálffy Antal, Esterházy Ferenc és Draskovich (János) három-három százada mellett Esterházy Pál, majd Batthyány (Ádám) négy százada következett, majd a császári katonák és trombitások, azután ismét a magyar mágnások, valamint a császári tanács, Harrach gróf és a császár a császárnéval, az udvarhölgyek hintóikban, majd a kocsik az ellátmánnyal. Az udvari könyvkiadó nyomtatványa utólagosan készült, mert már nádorként tünteti fel azt itt megválasztott Esterházy Pált.

Az udvar megbízásából külön metszet készült a ferencesek templomának belső terét mutatva a szakrális részről,⁶⁸⁽¹²⁴⁾ amikor a veszprémi püspök a királyné fejére helyezte a „házi koronát”, és egy másik ábrázolás a koronázást kísérő külsőségekről.⁶⁹⁽¹²⁵⁾

A koronázásról készült beszámolókból egyértelműen kitűnik, hogy az udvar igen határozottan kézben tartotta a tájékoztatást, Bécsben metszett és kiadott röplapon tettek közzé a királyné koronázásához képest igen részletes képi és szöveges beszámolókat.

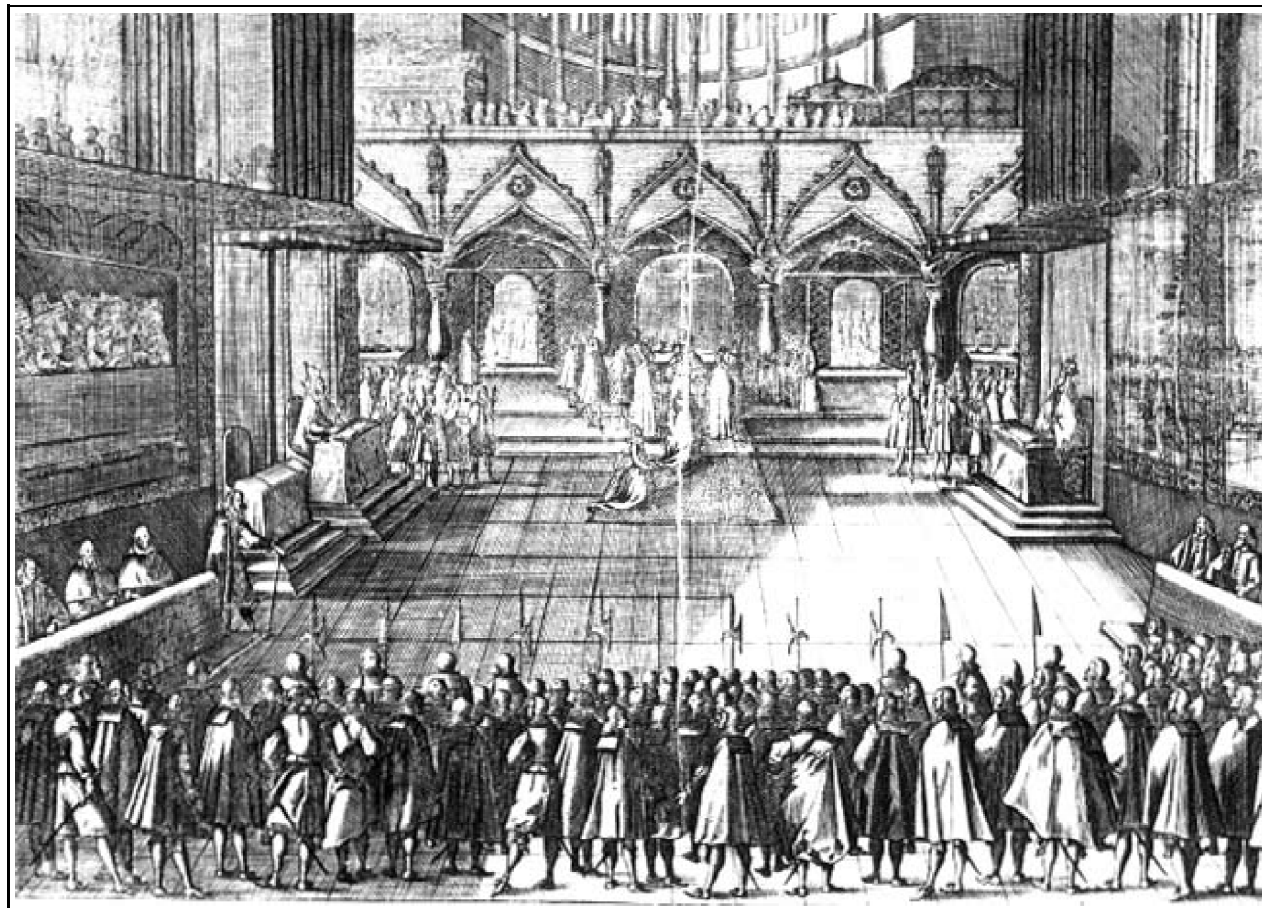

Templombelső MNM TKCS 58250

A december 9-i koronázásról a legrészletesebb képi beszámoló egy bécsi metsző, Johann Martin Lerch, és egy bécsi kiadó és udvari nyomdász, Peter Paul Vivian munkája nyomán látott napvilágot.⁷⁰⁽¹²⁶⁾ A metszeten részletesen, jól kivehető képi ábrázoláson, és hozzáfűzött magyarázattal ismertették az ünnepélyes eseményt. A ferences templomba vonuló ünnepélyes menetet 17 pontban mutatták be, a szövegben azt is hozzátéve, hogy miként 1608-ban Pozsonyban, piros, fehér és zöld szövet borította a trónig vezető utat. Az alsó képen az is látható, hogy az ünneplő tömeg minként tépi szét, szokás szerint, a díszítésre használt szövetet. A menetet a császári főemberek, miniszterek nyitották meg, mögöttük az aranygyapjas rend tagjai, utána öt herold a címerekkel, majd a császári jelvények következtek: a jogarral Rappach gróf, a koronával Sizendorf gróf, a birodalmi almával Zeil gróf, a karddal a birodalmi marsal haladt. A birodalmi ékszerek után Lipót császár vonult. Utánuk, amint a viselete alapján az ábrázolásból is kitűnik, a magyar nemesség következett. Az udvarmestert követve a két koronaőr vonult, az országalma Draskovich Miklós országbírónál, a jogar Erdődy Miklós horváth bán, a korona pedig a nádor, Esterházy Pál kezében volt. Ezután a császárné következett, akit Ditrichstein, a császárné udvarmestere vezetett, a hosszú uszályt Rappach grófnő vitte, őket a magyar viseletről szintén felismerhető palatinus felesége, és az udvarmester lánya követte. A sort az udvari dámák zárták. Az ünnepélyes bevonulásról egy december 13-án keltezett nyomtatott hírlevél⁷¹⁽¹²⁷⁾ is beszámolt, de csak a magyar nemesek és a magyar koronázási

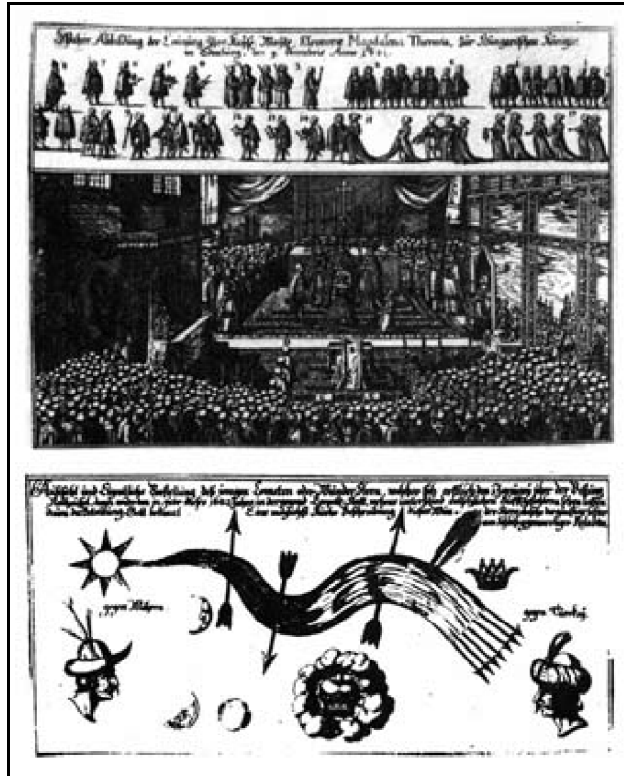
ékszerek helyzetét ismertették, s csak a magyar udvarmestertől sorolták fel a bevonulók helyét. Magáról a templomban lezajlott szertartásról a röplapon egyetlen kép és három hasáb szöveg tudósított. Ebben a vonatkozásban a 28 pontban összeszedett beszámoló a részletesebb. A ceremóniát két órakor kezdték meg a püspökök. Az evangélikus oldalra ültették a császárt az oltár mellé, baldachin alatt a császárnét a kórusra középre helyezett trónra. Mellette szék állt piros szövettel leborítva, a koronázásnál asszisztálók számára és ahová a hölgy ült. A bal oldalon a magyar mágások a koronázási ékszerekkel. Jobb kéz felől a házi korona kis asztalkán. A mise kezdetén hamarosan rövid csönd után felhangzott a „művészi” zene, trombiták, üstdobok szóltak míg az episztoláig nem értek.

48

A királyné koronázása. MNM TKCS 1834

49

A csodás égi jel a koronázásról tudósító röplap alsó metszetén Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts Bd. IV.: Die Sammlungen der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek in Darmstadt. Hg. V. Wolfgang Harms und Cornelia Kemp. Tübingen 1987. 275. 370-371.

50A veszprémi püspök, az újonnan koronázott magyar királyné kancellárja feltette a házi koronát a királyné fejére. A kardot a jobb kezébe, az országalmát a bal kezébe helyezte az ima alatt. Végül a királynét a trónra ültették, majd *Te Deum laudamus* énekeltek. Az udvar közzétett híreit más kiadók is átvették. Leglátványosabban a röplap metszetének elterjedése mutatható ki. Egy 1682-ben kiadott röplapon egy nagy képben a két legbeszédesebb mozzanatot, a koronázáshoz felvonuló díszes ünneplő menetet és az egyházi részt összegezték.⁷²⁽¹²⁸⁾

A röplap alsó képén pedig egy csodás égi jel feltűnéséről tudósítottak, melyet 1682. január elsején Érsekújvár, majd február 10-én Lipótvár felett láttak. A török veszély jelenlétét, és az égi jel törökellenes jelentését nemcsak az 1663-ban elfoglalt Érsekújvár, s a vaskvári békében engedélyezett, s Érsekújvár védelmi szerepét átvevő Lipótvár jelentette, hanem a képi ábrázolás is. Az üstökösből a török ellen indulnak nyilak, de két korona is látható, ami az égi jelet az országgyűléshez köti.⁷³⁽¹²⁹⁾ A metszethez tartozó szöveg és a magyarázat elveszett. Egy török támadás növekedő veszélyét, illetve a török elleni háború újbóli aktualitását az égi jelről tudósító más rölapok is hangsúlyozták.⁷⁴⁽¹³⁰⁾

A nyomtatványokon szembeűnően hangsúlyosak a magyar nemesi viseletek, a képek nagyon pontosan bemutatják a magyar főméltóságokat. Nemcsak az udvar szándékával magyarázható, hogy ilyen nagy szerepet kapott a magyar nemesek szerepe, hanem figyelembe kell azt is venni, hogy az országgyűlésen Esterházy Pált választották nádorrá, akinek királyhűségét nem kérdőjelezték meg a legnagyobb feszültségek idején sem. Az új nádor ugyanakkor még apjánál is hangsúlyosabb propagandát fejtett ki, nemcsak a saját és a családja, hanem a magyar politika érdekében is.⁷⁵⁽¹³¹⁾ Várábrázolások és előkészületek alapján

feltételezhető, hogy Esterházy Pál már az 1680-as években készült egy magyarországi látképes topográfia kiadatására.⁷⁶⁽¹³²⁾ Az 1687. évi országgyűlésről és I. József koronázásáról beszámoló rölapokon⁷⁷⁽¹³³⁾ is kiemelten sokszor szerepelt Esterházy Pál, aki maga is készíttetett rézmetszetet az 1687. évi koronázásról.⁷⁸⁽¹³⁴⁾

A soproni országgyűlésekről megjelenő nyomtatványok kiadásában nem a soproni polgárok vállaltak meghatározó szerepet, hanem elsősorban az udvari propaganda és a birodalmi tájékoztatási rendszer tette közzé az információkat. Az udvar által kézben tartott propaganda utólagosan is megjelentette az 1681-es koronázás részletes leírását a bécsi könyvkiadónál, Leopold Voignál, Johann Probst előszavával.⁷⁹⁽¹³⁵⁾ A⁵¹ királynőkoronázásáról szóló művet I. József 1687. évi, szintén decemberi magyar királlyá koronázásával és Lipót feleségének császárnévá koronázásával egybefűzve is kiadták 1690-ben.⁸⁰⁽¹³⁶⁾

A kialakult hírközlő láncolatba ugyanakkor a magyar főméltóságok mellett a soproni városi polgárok is sok információt tudtak eljuttatni. Az új könyveket, neves könyvkiadók munkáit folyamatosan figyelemmel kíséző soproni polgárok bizonyos, hogy olvasták és gyűjtötték a városukról megjelenő híradásokat is.⁸¹⁽¹³⁷⁾ Az alapvetően német nyelvű városi vezetés könnyen nyomon tudta követni a Német-római Birodalomban megjelenő nyomtatványokat. Az elsősorban Wittenbergben és Tübingenben tanuló nagyszámú városi peregrinus diák folyamatosan küldte haza a könyveket és a híreket Sopronba.

A soproni kereskedők már 1524-ben lutheránus könyveket és röpiratokat hoztak be a városba egy vizsgálat szerint.⁸²⁽¹³⁸⁾ A szerzett írott híreket nyomtatványokkal hitelesítették, melyek Sopron vásárain is feltűntek.⁸³⁽¹³⁹⁾

A 16. század elejétől az is kimutatható, hogy a Neue Zeitungokból készült újságkivonatokból, kéziratos másolatokból megpróbálnak birodalmi értesülésekhez jutni. A magánkezdeményezéseket követően Lackner Kristóf idején a soproni városi tanács tagjai számára rendszeresen figyelték a nyomtatott újságokban megjelenő híreket. A tanács tagjai számára le is másolták a beérkezett újságokat, ugyanakkor a hírmonopóliumot úgy próbálták megtartani, hogy a városi polgárok számára tiltották az újságok terjesztését. Nem véletlen, hogy az 1640-es évekből fennmaradt soproni újságmásolatok Nürnbergből érkeztek a városba.⁸⁴⁽¹⁴⁰⁾ Szintén az aktuális események figyelését mutatja az az 1663-ban megjelent kiadvány,⁸⁵⁽¹⁴¹⁾ mely bár a törökök vallásával foglalkozik, mégis az érsekújvári táborból kiadott nagyvezíri hódolató pátenst hozta a címlapján.⁸⁶⁽¹⁴²⁾ Ha a soproniak a gyors híraramoltatásba nem is tudtak bekapcsolódni, a városukról kialakuló nemzetközi képbe maguk is megpróbáltak beavatkozni. A város által szponzorált Soprontörténet azonban nem látott napvilágot a kora újkorban. Faut Márk 1610-ben kezdett hozzá, hogy szisztematikus gyűjtéssel megírja a város krónikáját 1526-tól 1616-ig az egyházi, politikai és kulturális eseményekre is kitérve, munkája azonban kéziratban maradt.⁸⁷⁽¹⁴³⁾

⁵²Más műfajban, de hasonló próbálkozásnak tekinthető Lackner Kristófnak, a város tudós vezetőjének Sopront dicsőítő ünnepi beszéde. A Lackner által létrehozott Nemes Tudós Társaság⁸⁸⁽¹⁴⁴⁾ előtt 1612-ben tartott ünnepi beszéd Sopront dicsérő szónoklata nem a város történetét mutatta be. Az igen terjedelmes laudatióban Lackner sokrétűen mutatta be a várost, a korban igen népszerű útikönyvekhez hasonló szerkezetben. Miközben elsősorban nem a város történetét, hanem jelenét akarta feltárni, a város nevének elemzésével a római múltat, a városi kiváltságok felelevenítésével a virágzó középkori hagyományt elevenítette meg. A jelentős történelmi kitekintés mellett a város szép fekvését, jól jövedelmező vidékét, vízrajzát, dús állatállományát, vadakban gazdag nagy kiterjedésű erdeit írta le. Hangsúlyosan rajzolta meg a város jól működő közigazgatását, iskoláit, az egyesületeket és a társaságokat. Bár maga Lackner Kristóf sem tekintette beszédét egy hiányzó, Sopront bemutató mű pótlásának, Batthyány Ferencről kért támogatást

a megjelentetésére.⁸⁹⁽¹⁴⁵⁾ Mindezek a törekvések jelzik, hogy az államelméleti művekből szerzett tudás, a politikáról készített elemzések alapján, tudós leírások mellett gyakorlati lépésekkel, a soproni iskolák színvonalának növelésével, alapítványok létrehozásával és a város társadalmi és szellemi elitjét összefogó tudós társaságának létrehozásával is tudatosan irányította a város felemelkedését. A városi kezdeményezések mellett 1614-ben Abraham Hossmann császári történész tett ajánlatot a város történetének és jelenének megírására, s a városi tanács két ízben is fizetett a soha el nem készült műre.⁹⁰⁽¹⁴⁶⁾ A középkor óta folyamatosan és megújuló erővel működő soproni és balfi fürdőkről tudományos értekezések is készültek, a kutatás jelenlegi állása szerint a balfi fürdőről 1631 és 1738 között kilenc leírás készült.⁹¹⁽¹⁴⁷⁾ Scholz Jeremiás latin és magyar nyelven 1631-ben Csepregen kiadott, kifejezetten a balfi fürdő „természetinek, munkálkodó erejének és használatosságának magyarázó” műve azonban elveszett.⁹²⁽¹⁴⁸⁾ A Lackner által sugallt „becsületességükről, vagyonukról és bortermésükről híres” gazdag és tekintélyes polgárok által lakott Sopron Martin Zeiler művében is megjelent. A Sopronnak dedikált művek, melyek mögött a város mecénatúrája sejthető, szintén nem elsősorban a várost mutatták be.⁹³⁽¹⁴⁹⁾ A 17. század végére már egyre tudatosabbá vált a Sopronról kialakult kép befolyásolása. Elsősorban Bárh János művében mutatható ki, hogy bár könyve⁹⁴⁽¹⁵⁰⁾ Lipót császárt köszönti Buda visszafoglalása kapcsán, Sopron városát is dicsőíti. A birodalmi propagandát is jól ismerő, Sopronban letelepült, Elzászban született tanító a bécsi dán királyi követség lelkésze volt. 1665-ben innen hívták meg Sopronba első lelkésznek, ahol 27 éven állt szolgálatban, **53**s 13 művet írt.⁹⁵⁽¹⁵¹⁾ Legjelentősebb, Buda recepta... című, 1686-ban megjelent művébe a soproni hagyományokat is beépítette. Az emblematikához szintén vonzódo Lacknert említette, mikor saját a soproni városháza emblémáit bemutató „Das Ödenburgische Rathaus” című 1670-es beszédéből idéz.

Az újabb típusú nyilvánosság megjelenését, a tudatosabb városi propagandát jelzik a 17. század végétől egyre nagyobb számban megjelenő veduták. Ezek elterjedésében nagy szerepet játszott, hogy a várható török elleni háború jegyében ismét megélénkült a Magyarország iránti érdeklődés, de egyre erőteljesebben jelentkezett a városi mecénatúra is. Különösen megélénkült a városlátképek kiadása az 1681. évi országgyűlést követően. Kifejezetten a diéta kapcsán, annak és a királynékoronázásnak emlékére készült csak a szabad királyi várost bemutató, a szerző által a városi tanácsnak ajánlott ábrázolás. A látképen hangsúlyosan rajzolódik ki a templomokban gazdag, erős városfallal körülvett Sopron képe.⁹⁶⁽¹⁵²⁾ A hiteles és fontos ikonográfiai forrás újabb változatokhoz jelentett mintát, Daniel Suttinger Sopront bemutató metszete 1686-ban kétféle átdolgozással, Justus van der Nypoort⁹⁷⁽¹⁵³⁾ és egy ismeretlen mester kezétől⁹⁸⁽¹⁵⁴⁾ is napvilágot látott, majd 1688-ban újból megjelent.⁹⁹⁽¹⁵⁵⁾ A metszetek a város szép fekvését, és nevezetes épületeit ábrázolták kiemelten. Az 1676. évi nagy tűzvész után újjáépült Sopronról egy tekintélyes, vizekkel, halastavakkal, kertekkel bőségesen ellátott gazdálkodó város képét mutatták be.¹⁰⁰⁽¹⁵⁶⁾

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fénykor és politika / G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban¹ / Rövidítések

Rövidítések

App. H. – Apponyi Hungarica. Apponyi Sándor: Hungarica: Magyar vonatkozású kül földi nyomtatványok. I-II. Budapest, 1900–1902. Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher, Flugschriften III-IV. Neue Sammlung I-II. besorgt von Lajos Dézsi. München, 1924–1927.

BPFI – Presseforschung Institut Bremen

BSBM – Bayerisches Staatsbibliothek München

H – Németh S. Katalin: Ungarische Drucke und Hungarica 1480–1720. Katalog der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. I–III. München–New York–London–Paris, 1993.

HAB – Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel

MNM TKCS – Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok

Röpl. – Hubay Ilona: Magyar és magyar vonatkozású rölapok és újságlapok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban 1480–1708. Budapest, 1984.

UBM – Universitätsbibliothek München

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely

54 Műhely

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Fülöp Éva: A Győri Egyházmegye Canonica Visitatio-i*

Fülöp Éva: A Győri Egyházmegye Canonica Visitatio-i^{*(157)}

Az egyház működése során keletkezett iratok sok tekintetben máig kiaknázatlan, gazdag anyagot kínálnak a forráskutatás számára. A *plébániákon* vezetett iratok közül, a hazánkban a 18. századtól megjelenő *historia domus*-ok az egyház- és helytörténet mellett, adatokat őriztek meg a rokon diszciplínák számára is (néprajz, művelődéstörténet, művészettörténet stb.). Az *anyakönyvek* (kereszteltek, házasultak, halottak) a demográfia, a történeti statisztika, a nyelvtörténet, az orvostörténet kutatóit segíthetik. Ismeretes, hogy egy külföldi megkeresés anyagi támogatásának köszönhetően, a Magyar Országos Levéltárban (MOL) 1977-től megindulhatott az egyházi anyakönyvek 1895 előtti köteteinek mikrofilmmezése, s elkészült e forráscsoport állagjegyzéke.¹⁽¹⁵⁸⁾ Ugyancsak a MOL égisze alatt, 1976-tól megindult az *egyházi levéltárak* fond-jegyzékeinek kiadása. A levéltár munkatársa, Dóka Klára kutatásai nyomán, 1989–1992 közt kiadásra kerültek az egyházi levéltárakban őrzött *térképek* katalógusai – e térképek történeti földrajzi, gazdaságtörténeti, művelődéstörténeti jelentősége aligha szorul bővebb magyarázatra. A *canonica visitatio*-k, azaz az egyházlátogatási jegyzőkönyvek mikrofilmmezése 1971-ben indult meg a levéltárban. Dóka Klára szervezőmunkájának, valamint a Nemzeti Kulturális Alap és az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) támogatásának köszönhetően, 1994 óta folyamatos az egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógus-sorozatának kiadása. Eddig, a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) kiadásában, a Kalocsai és Egri Főegyházmegyek, s a Váci, Székesfehérvári és Veszprémi Egyházmegyek vizitációs jegyzőkönyveinek feldolgozott adatai jelentek meg, a sorozat hatodik köteteként pedig a Győri Egyházmegye anyaga látott napvilágot.

„A katolikus egyházmegye olyan egyházi közigazgatási egység, mely általában több közigazgatási megye területét is felöleli, és élén a megyéspüspök áll... Az egyházmegyek területi szervezetét a főesperességek alkották, melyek általában egy-egy megyére terjedtek ki, élükön a főesperessel.”²⁽¹⁵⁹⁾ A Győri Egyházmegye a Szent István által alapítottak közé tartozik, védőszentje a Mennyekebe Felvett Boldogságos

Szűz Mária. „A győri püspökség, mely 1001–1009 között kezdte meg működését a Dunántúl északnyugati részén, Győr, Komárom, Moson, Sopron, Vas megyékben volt illetékes.”³⁽¹⁶⁰⁾ A 55. győri káptalan az egész középkor folyamán fontos oklevél-kiállító hiteleshelyi tevékenységet folytatott. A Szent István kori győri egyházmegye területe megegyezett a Győr, Moson, Sopron, Locsmánd, Vasvár, (a később Vas vármegyébe került) Karakó és Komárom királyi várispánságokkal. Az egyházmegye főesperesi kerületei közül így a soproni, mosoni, komáromi és (a ma Burgenlandhoz tartozó) locsmándi, valamint (az 1777-ben létrehozott szombathelyi püspökséghez került) vasvári főesperesi kerületek Szent István korabeliek. A győri püspökség rábaközi főesperességét viszont a 13. században szervezték meg.⁴⁽¹⁶¹⁾ A püspökség területéről fennmaradt vizitációk közül az 1641. évi a legkorábbi, de vannak utalások korábbi vizitációkra is. Ekkor az egyházmegye főesperesi kerületei a következők voltak: székesegyházi, soproni, mosoni, komáromi, locsmándi, rábaközi. A Győri Egyházmegyét már 1529-től, a Bécs elleni hadjáratról érintették a török kori harcok, kiváltképp a rábai főesperesség településeit.⁵⁽¹⁶²⁾ A 16. századtól a terjedő protestantizmust főként az evangélikusok képviselték, de a soproni és locsmándi főesperességek területe jórészt katolikus maradt.⁶⁽¹⁶³⁾

A katolikus egyházban a kánoni vizitációk gyakorlatát már a 8. századtól nyomon követhetjük, Magyarországon a 12–13. századtól létező gyakorlat volt.⁷⁽¹⁶⁴⁾ A látogatások rendjét a tridenti zsinat (1545–1563) 7. ülése szabályozta: a püspök feladatává tette évenkénti végzését, személyesen vagy megbízottja révén, a joghatósága alá tartozó plébániákon.⁸⁽¹⁶⁵⁾ (A püspökök a vizitációt gyakorta egybekötötték a bérnállással.) A vizitáció joga tehát a püspököt illette egyházmegyéjében, de ha ezt a jogot a püspök a főesperesekre ruházta, akkor ők többnyire csak saját főesperesi kerületüket vizitálták. (Az esperesek viszont csak a papok és tanítók működése vizsgálatára kaptak alkalmankénti megbízást.)⁹⁽¹⁶⁶⁾ A kánoni látogatást írásba foglalt észrevételekkel rögzítették, hazánkban a 17. századtól találkozhatunk ilyen forrásokkal. Az előzetes kérdőpontokat (*praeliminaria*) a püspök vagy főesperes állította össze.¹⁰⁽¹⁶⁷⁾ A canonica visitatio-kat Magyarországon általában a főesperesek végezték.¹¹⁽¹⁶⁸⁾ Az úgynevezett generális vizsgálatokra a püspöki mellett királyi megbízás is volt, s ez esetben a vizitátorok ellenőrizhették a protestánsokat is, ami az érintettek részéről erős ellenállást váltott ki (azonban találkozhatunk ilyen magatartással az autonómiájukat védő szerzetesrendek esetében is).

A Győri Egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyvei közül a 17. századiak eredeti szövegét Buzás József és Varga Imre közölték. A forrásközlések a soproni, locsmándi és mosoni kerületek anyagát tartalmazzák, valamint a Székesegyházi és Rábai Főesperességek egy-egy vizitációját. A továbbiakban ebből az anyagból mutatunk be néhány részletet, időrendi sorrendben mutatva be az egyes kerületek vizitációit. Remélhetőleg ⁵⁶a kiemelt adatok is mutatják a jegyzőkönyvek elemzésének, adataik felhasználásának fontosságát az egyháztörténet (plébánia-történet), a gazdaságtörténet, a művészettörténet, a művelődéstörténet, az iskolatörténet, a történeti demográfia, néprajz stb. művelői számára. (A néprajzkutatás e forráscsoport iránti érdeklődését mutatják Tomisa Ilona közlései az esztergomi érsekség barsi főesperessége 17., majd 18. századi jegyzőkönyve szövegéből.)¹²⁽¹⁶⁹⁾

A 17. század győri püspökei közül említsük meg az először, 1621–1623 közt a váci püspökség élén állott Dallos Miklóst (1623–1630). Széchényi György (1658–1685), a későbbi kalocsai, majd esztergomi érsek alatt vált rendszeressé a plébániák kánoni vizitációja. A század utolsó püspöke Győrben Keresztély Ágost (1696–1707). A Soproni Főesperesség 1685. évi vizitációját az ő megbízásából végző Dvornikovich Mihály győri olvasókanonok a váci egyházmegye első püspöke lett a török kiűzését követően (1689–1705).¹³⁽¹⁷⁰⁾ Dvornikovich püspök 1699-ben költözött véglegesen Vácra, s egyházmegyéjéről jelentést készített az esztergomi érseknek. Ismét megszervezte a káptalant, amely folytatta hiteleshelyi

tevékenységét. A püspök a kuruc harcok idején Győrbe vonult vissza.¹⁴⁽¹⁷¹⁾

A rekatolizáció sikere – amint azt Pázmány Péter esztergomi érsek (1616–1637) igen világosan felismerte – nagy mértékben a katolikus oktatási intézményeken múlt. Pázmány és a fentebb említett Dallos püspök 1622-ben tervezetet készített a katolikus hit terjesztéséről, az újonnan felállított hitterjesztési kongregáció részére, s az oktatás ügye e tervezetben is kiemelt helyet foglalt el.¹⁵⁽¹⁷²⁾ A bécsi Pázmáneum 1623-ban kezdte meg működését – vizsgált vizitációinkban gyakorta találkozhatunk az itt képzést kapott papokkal –, a nagyszombati egyetem 1635-ben nyílt meg. A Pázmáneum fennállása első 12 évében, neveltjei közül – akik a bécsi egyetemen tanulhattak – már 63 képzett pap jött Magyarországra.¹⁶⁽¹⁷³⁾

A 17. században, a katolikus restauráció megindulásával katolizált és a jelzett főesperességek területén birtokos családok közül megemlíthetjük az Esterházyakat és a Nádasdyakat. A földesúri jog, azaz a tulajdonosi jog nem függött össze automatikusan a kegyúri joggal. Előbbi alapját öröklés, vétel, (királyi) birtokadomány képezhette, utóbbiét pápai privilégium vagy Magyarországon királyi adomány. A legfőbb kegyúri jog a „papajánlási jog” (*ius praesentandi*) volt.

A vizitációk többé-kevésbé azonos felépítésű kérdőpontjai ellenére, átüt a szövegeken a vizitátor személyisége. Ez megnyilvánul a részletes, illetve összevontabb felvételben, de az érdeklődési körök milyenségében is (például elsősorban a templom befogadóképessége érdekli a vizitátort az egyik esetben, míg a másikban minden egyéb pontot megelőzően, a templomi felszerelések). A jegyzőkönyvekből az illető település jogállása mellett, egyházi jogállása is kiderül, filiáknál az anyaegyház megnevezésével. A templom épülete (építés ideje, felszentelése, jelenlegi állapot, az épület részei, harangok ⁵⁷stb.) és titulusa, a búcsú időpontja és a település egyéb szakrális létesítményei (pl. kápolna, a temető állapota, harangláb) mellett, a templom ingatlan és ingó vagyonának, valamint a templomi felszereléseknek (liturgikus tárgyak, különösen érdekes a könyvek számbavétele) összeírása is kiemelt része a vizsgálatoknak. A papok képzettségén kívül jövedelmüket, ingó vagyonukat is összeírták. A plébániák állapotát vizsgálva, néhány helyen a berendezésre is utalnak. A püspöki és káptalani birtokok mellett, az egyes falvakban a plébánosoknak, tanítóknek, kántoroknak is volt földjük, de tartozhatott szántó, vagy egyéb földterület a templomokhoz, kápolnákhöz is. „A falusi papok, tanítók, kántorok földjeit vagy a közös földből vették ki, vagy azokat az allódium illetve a maradványföldek terhére a község földesura, a kegyúr bocsátotta az egyház rendelkezésére.”¹⁷⁽¹⁷⁴⁾ A plébániai javadalmak összeírásának fontosságát indokolta, hogy, bár 1701-ig a protestánsok csak a stólat fizették a katolikus papnak, de ettől kezdve viselték az összes plébániai terheket is. A templomok és plébániák gazdálkodását vizsgálva, értékes agrártörténeti adatokat is találhatunk a jegyzőkönyvekben (művelési módok, gazdasági épületek, felszerelések). A tanítók képzettsége, jövedelmük és több helyen felvett lakáshelyzetük mellett, az oktatásról az iskolaépületek állapota, az oktatott tárgyak, a tanulók száma, a tanítás nyelve tanúskodnak. A tanítók sok helyen egyéb feladatokat is elláttak: így például a templom körül kántori, harangozói stb. tevékenykedés, a községben az írásbeliséggel kapcsolatos teendők ellátása.

A Győri Egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyveinek katalógusa – tekintve az egyházmegye határainak 18. századi változásait – az 1778–1920 közti határokon belül működő plébániákra vonatkozó jegyzőkönyvek adatait közli. A kötetet helynévmutató, a kegyurak mutatója, a templomok titulusainak (védőszentek) mutatója, a MOL mikrofilmjeinek dobozjegyzéke (az említett főesperességek publikált, 17. századi anyaga a X. 759. 847-849., 13327/1., 21965-975. d. levéltári jelzetek alatt található), a Győri Püspöki Levéltár raktári jegyzéke és a publikált jegyzőkönyvek bibliográfiája egészíti ki.

Irodalom

Beke Margit: A historia domus fontossága, helye és gyakorlata, Magyar

Egyháztörténeti Vázlatok. 1997/3–4. 149-154.

Bíró Bertalan – Kemény Lajos: Váci Egyházmegye. In: Magyar Katolikus Almanach. (Szerk.: Turányi L.) Bp., 1984. 731-736.

Buzás, Josef: Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jahrhundert. I–IV. (Burgenländische Forschungen 53-55.) Eisenstadt, 1966–1969.

Dóka Klára: Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. században. METEM-könyvek 19. Bp., 1997.

Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 1. Kalocsai Főegyházmegye. (Sorozatszerk.: Szántó K. OFM, Összeáll., Bev.: *Dóka K.*) Bp., 1994.

Fazekas István: Plébániaépület a Kisalföldön a 17–18. században írott források tükrében. In: A Kisalföld népi építésze. (Szerk.: *Perger Gy.* közreműködésével

Cseri M.) Szentendre–Győr, 1993. 299-308.

58Győri Egyházmegye. (Szerk. *Dóka K.*, munkatárs *Fülöp É. M.*) Egyházlátogatási Jegyzőkönyvek Katalógusa 6. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség. Bp., 1998.

Kálniczky László: A Magyar Országos Levéltár Filmtárában mikrofilmen őrzött anyakönyvek katalógusa. (Tematikus konspektus) 1–2. kötet, Bp. 1998.

Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához. (Szerk.: *Dóka K.*, munkatársak: *Varga I., Kiss M., Kövy Zs.*) Bp., 1991.

Szántó Konrád: A katolikus egyház története. 2. kötet, Bp., [1984.]

Szolnoky Erzsébet: Győri egyházmegye. In: Magyar Katolikus Almanach. (Szerk.: Turányi L.) Bp., 1984. 690-696.

Tomisa Ilona: Visitatio Canonica. Az Esztergomi Főegyházmegye Barsi Főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1647–1674. Bp. 1992.

Tomisa Ilona: Visitatio Canonica. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek Batthyány József esztergomi érsek idejéből 1776–1779. Bp. 1997.

Tusor Péter: A pápai diplomácia javaslati 1639-ben a Szentszék részvételére a magyarországi katolikus restaurációban. In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve IX. (Szerk.: Für L.) Bp., 1999. 19-38.

Varga Imre: a Győri Székesegyházi Főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1698-ból. = Arrabona 13., Győr, 1971. 177-221.

Varga Imre: A Rábaközi Főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1696–97-ből. = Arrabona 14., Győr, 1972. 283-315.

Adatok XVII. századi canonica visitatio-kból

Soproni Főesperesség, 1641. Baranyai Péter soproni főesperes, győri kanonok és Wlachovich/Wlanovich János kerületi főesperes-helyettes, Leitha-prodersdorf plébánosa

Buzás J. 1966. I. 17-105. Nem közli az eredeti 34. lapjához betett mellékletet: „*Proventus Parochi in MARCZ*”, sine dato

A canonica visitatio melléklete, MARCZ plébánia jövedelmeinek fent jelzett összeírása mellett: „*Anno 1641. Puncta quadam difficultatum ex tota visitatione excepta...*”. Készítette Baranyai Péter soproni főesperes, győri kanonok és Wlachovich/Wlanovich János kerületi főesperes-helyettes, LEITHAPRODERSDORF plébánosa. Több helyen hivatkoznak két előző vizitációra: az 1614. évit Napragy Demeter győri püspök, kalocsai érsek, az 1635/36. évit Kopchiány Mihály végezte.

A települések többségének Esterházy Miklós nádor a földesura. A főesperesi kerületben sok a szőlő, a templomföldek tartozékai közt több, mint a szántóföld. Több templomon van napóra, sokban áldoztatórács.

Locsmándi Főesperesség, [1647.] [Chákány János locsmándi főesperes]

Buzás J. 1966. I. 107-143. A publikáció a vizitáció elején, összevontan közli HIDEGSÉG, SZENT MIKLÓS, VÁMOSCSALÁD leírását, ez az eredetiben a végén található. TÖMÖRD vizitációját nem itt adja közre, hanem a II. kötetben (BUZÁS J. 1967. 5.). Nem található meg a kötetben LOOK (BUZÁS J. 1966. 133.) egy filiája (RAIDING) jövedelmének leírása 59. sem. (A publikációban ezt a vizitációt ugyanezen főesperesség 1651. évi vizitációja, a MOL mikrofilmjén a soproni főesperesség 1651. évi canonica visitatio-ja követi.)

A canonica visitatio eleje hiányzik: a MANNERSDORF vizitációjánál említett évszám alapján teszi Buzás J. 1647-re, s akkor Chákány János volt a locsmándi főesperes. (Az iratra rávezetett cím szerint: „*Visitatio Canonica Districtus Locsmándiensis de anno 1646*” [!])

Soproni Főesperesség, 1651. Magnovith János soproni főesperes, győri kanonok és Erelmon Cornélius a főesperes helyettese, Matterstorff plébánosa

Buzás J. 1966. I. 145-220. Az eredeti jegyzőkönyvön a „*Nr. Reg. 5. Fasc. 2. Liber Visitationis*” jelzet szerepel.

PORDÁNY 1642-ben épült templomát már cseréppel fedték. A kőből épített templomtornyok általában zsindelyezettek voltak, így például STOCZING: „*Turrim lapideam, sed scandulis tectam...*” (BUZÁS J. 1966. 200.). PECSENYÉD-en temetői keresztet jegyeztek fel. Két pap volt KISMARTON plébániáján (plébános és káplán). A parókiák általában az egyházközség által biztosított fuvarral, de a templom pénzén épültek. NAGYMARTON-ban a plébániánál *granarium* állott, ez a kőből épített gabonátárolók közt igen korai adat (BUZÁS J. 1966. 210.).

Locsmándi Főesperesség, 1651. Suppanich György locsmándi főesperes, győri kanonok

Buzás J. 1966. I. 221-255.

TÖMÖRD-ön feljegyezték a parókia berendezését: a 2 szobás, jó épületben, amelyhez csűr is tartozott, a leltárba egy asztalt, egy széket és egy ágyat vettek fel (BUZÁS J. 1966. 225.).

Locsmándi és Rábai Főesperességek, 1659. Gáboriáni Tóbiás, győri olvasókanonok

Buzás J. 1967. II. 6-47.

A locsmándi főesperességet nagy kiterjedése miatt két részre osztották: a Léka (Lockenhaus) és Lánzsér (Landsee) felé esőket a győri székesegyházi főesperes vizitálta. Az itt Gáboriáni Tóbiás kanonok által

leírtak a locsmándi főesperesség csepregi kerületétől kezdődően, a rábaközi kerület felé eső plébániák és filiák, továbbá a rábai főesperesség rábaközi kerületéhez tartozóak és ezek Magyarország területén feküdtek. A templomok berendezését általában a bíró és a sekrestyés mutatták meg a vizitátornak. A papok közt feltűnnek a nagyszombati növendékek.

FULES-en a fallal kerített temetőben osszárium is volt, de a csontok szétszórtak: ez ebben az időben már ritka.

VIS vizitációjánál fontosnak tartották megjegyezni, hogy papja nem törődik a gazdálkodással, szemben HIDEGSÉG és KÖVESD papjával. BESZENYE „Egyház vize” nevű halastava példa a templomhoz tartozó halászó vizekre, ezt a helybéli jobbágyok („*coloni vel parochiani*”) évente tisztítani és a templom javára lehalászni voltak kötelesek.

60 Soproni Főesperesi kerület, 1659. Bellicsics Péter locsmándi főesperes, kanonok

Buzás J. 1967. II. 119-180.

A vizitátort a „*clenodiae et paramenta ecclesiae*” tárgyköre érdekelte a leginkább, ez a legrészletesebb rovat a jegyzőkönyvben. A templomok ingatlana itt főként szőlőbirtok, ennek megfelelően a plébániák általában szőlővel ellátottak és halastavuk is volt. PRATENPRUNN faluban a templom pincéje közös volt a községével. SZÁRAZVÁM plébániáján külön megemlíti a prést. Körtemplom, illetve -kápolna (*rotunda*) volt STOTTCZING és TRAUSTORPH falvakban, utóbbiban kriptá is osszáriummal, de ebben az egyház gabonáját őrizték. A főesperesség plébániáin általában szintén csak a keresztelték anyakönyvét vezették, de házasultak és halottak anyakönyve is volt SZÁRAZVÁM és CZILLINDORFF AD LAYTAM plébániáján. A templomi tartozékok közt feltűnő a rengeteg körmeneti zászló, s külön megemlítették a ministránsok ruháit MAGYAR PROTERSTORFF, KREISSDORFF, FORTTENNAU plébánián és RUSZT, MARCZ filiákban.

TRUSTRPH esetéből, ahol a „*vagabundus*” tanítót el akarták bocsátani, kitűnik, hogy felfogadásuk Szent György napján történt.

Mosoni Főesperesség, 1659. Szily Márton komáromi főesperes, kanonok

Buzás J. 1967. II. 49-117. (A Magyar Országos Levéltárban található mikrofilmre – X. 759. – nem vették fel NEMETH JANDORFF leírását.)

A főesperesi kerületben főként a zsellérek, a szolgák és szolgálók voltak katolikusok, POMOGY faluban pedig csak a mészáros. Körtemplom (*rotunda*) volt SZENTJÁNOS faluban. SZENTPÉTER filia temploma tulajdonában volt egy vászonra festett kép, amelyet Szent János ünnepén vittek a körmenetben: e falu SZENTJÁNOS anyaegyház filiája volt. A plébániák tulajdonában külön hely illeti meg a halastavakat és halászó vizeket, javadalmukban pedig a halszolgáltatást.

A tanítók a fiúkat tanították írásra és számtanra, némely községnél külön megjegyzik: a leánykákat is tanítják. Gyakorta társul munkájukhoz a harangozás és a napóra felügyelete mellett az orgonista feladatköre is. VAIDEN mezőváros tanítója egyben írnok és a hirdetmények közzétevője is volt.

Mosoni Főesperesség, 1663. Galoviti István székesfehérvári prépost, győri kanonok, éneklőkanonok

Buzás J. 1967. II. 181-228.

A vizitátort főként az érdekli, elég nagy-e a templom a hívek befogadására? PANDORFF falu, MANERSTORFF mezőváros papja a bécsi Pázmáneumban tanult. SZENT JÁNOS faluban körtemplom (*rotunda*) volt. CZUN faluban a könyvek közt egy a templom jogairól szólt.

Soproni Főesperesség, 1663. Galoviti István, székesfehérvári prépost, győri kanonok, éneklőkanonok

⁶¹Buzás J. 1967. II. 229-279.

STOCZING faluban körtemplom (*rotunda*). FRAKNO mezőváros plébánosa Rómában tanult, SZENT MARGIT mezőváros és CZILINTALL, SIRCZ, TRAISTORFF, CZINDORFF falvak papja pedig a bécsi Pázmáneumban. A plébániai anyakönyvek közül, ahol ilyet vezettek, ott az túlnyomórészt a kereszteltek anyakönyve. USZLOP faluban 15 könyve volt a templomnak. A javadalmak közt csaknem minden plébániához tartozott gyümölcsös és méhes.

KISMARTON mezővárosban orgonista, harangozó és tanító is működött, másutt a tanító (*ludimagister*, *magister scholae*) általában a harangozó és a napóra (*horologium*) gondozója is volt egy személyben. A tanítók felfogadása Szent György napkor (április 24.) történt.

Locsmándi Főesperesség, 1663. Galovitius István, székesfehérvári prépost, győri kanonok, éneklőkanonok

Buzás J. 1967. II. 280-320.

SARRÓT filiális faluban a templom ingatlanához tartozott egy „szép halastó” is, valamint egy másik, Keréktó nevű.

PERGELYN mezővárosban két kötet kereszteltek anyakönyve volt, LEUKA oppidumban és RATERSTORFF faluban volt halottak anyakönyve is. RÁMOCZ és TEÖMÖRD falvakban 42, illetve 30 könyve volt a templomnak. ALSO PULYA két filiájában, PERVANY és UDVARD falvakban viszont közös volt a két misszálé. NEÉK mezővárosban egy kék színű molnárzászlót (céhzászló) is őriztek a templomi zászlókkal. A tanítókat Szent Györgykor fogadták fel, így például CLAUSTRUM-ban is. Kiemelkedik képzettségével SZENTMIKLÓS tanítója, a valószínűleg nemesi jogállású *magister scholae* Szent András Gáspár, aki „*artium magister et philosophiae*” végzettséggel rendelkezett.

Alsó-Soproni Főesperesség, 1670. Kazsa Ferenc győri kanonok, olvasókanonok és Kálóczy Miklós győri kanonok, Sopron kerületi főesperes, a hatvani Boldogságos Szűz egyháza prépostja

Buzás J. 1967. II. 321-330.

Soproni Főesperesség, 1674. Kasza Ferenc soproni főesperes, győri őrkanonok, a Szentháromságról nevezett siklósi apát

Buzás J. 1968. III. 6-127.

A templomok közül NEIFERD filiáról feljegyezték, hogy valaha zsinagógaként szolgált. A kereszteltek anyakönyve csaknem általános: MAGYAR PRODERSTORFF, SZENT GYÖRGY, USZLOP, CZINDORFF, CZILLINDORFF AD LAJTAM, SZENT MIKLÓS, PETTZING, ONTAU, VIMPASZINGEN, PORDAN (PRODESORFF), SOPRON (Szentlélek templom), PRATA BEATAE VIRGINIS, BOLBERSTORFF, FRAKNÓ, BONDORFF, MARCZ, RORBACH, LOIPRSSPORGH. Két kötete volt a kereszteltek anyakönyvének ⁶²TRAUSTORFF és SCHONDORFF plébániákon, BIZZEM filiában. Hiányolták vezetését a lakosok PANGORT-ban, a vizitátorok figyelmeztették vezetésére a plébánost CZOGRSTORPH-ban. A halottak anyakönyve előzményének tekinthetjük a CZILLINDORFF AD LAJTAM-ban rögzítetteket: a tanító (*scholae magister*) felírta az elhunytak nevét. A papok közül képzettségében kiemelkedett RUSZT római katolikus plébánosa, aki Rómában tanult és a „*juris utriusque doctor*” címre volt jogosult. E mezővárosban két templom volt, az egyik a lutheránusok kezén, ebben pedig „*Bibliothecam cum variis libris numero I*”-et írtak össze. A ministráns fiúk számára több templomban volt 2 (MAGYAR PRODERSTORFF, SOPRON – Szentlélek templom, SZENT GYÖRGY, SZENT MARGIT, BOLBERSTORFF, SIRTZ, PURPOCH, VIMPA-SZINGEN, PRATENPRUM, NAGY MARTON, MARCZ), esetleg 4 (MINOR HEFFLAN) ruha, de EISENSTADT-ban 11 főre bírtak

dalmaticát.

A plébániák jövedelmei közt jelentős volt a szőlőkből származó, a plébánosok kötelessége volt gondoztatásuk. Amint PURPOCH-nál a vizitátor kifogásolta: a plébános nem tart katekizmust, sőt, a szőlővel sem törődik. SIRTZ-en pedig a plébános csak a saját szőlőit művelte, a plébániáival nem törődött. MEGGYES filiában a javadalmak közt 32 öl hosszú halászóvíz is volt, melyet a plébános jelölhetett ki.

A tanítókat Szent Györgykor fogadták fel, amint azt TRAUSTORFF-nál fel is jegyezték [a Galovitius-féle vizitációkban ezt a gyakorlatot több helyen rögzítették!]. SZENTMÁRTON-ban a tanító írta a kontraktusokat és hirdetményeket, s ezért külön díjazást kapott.

Locsmándi Főesperesség, 1674. Kasza Ferenc soproni főesperes, győri őrkanonok

Buzás J. 1968. III. 129-195.

A keresztek anyakönyvének vezetése itt nem volt olyan általános, mint az 1674. évi soproni főesperességi vizitációnál tapasztalható. Két kötet volt viszont ebből az anyakönyvből KŐSZEG szabad királyi városban, NYEK és LOOK mezővárosokban. Házasultak anyakönyvéről nincs feljegyzés, de HARKA-n a tanító házasságlevelet írt a feleknek. LOOK mezővárosban 20 könyve volt a templomnak: német szótár, német nyelvű Biblia, Szent Ágoston, Pázmány Péter művei stb. BOLFF-on 9 „eretnek” könyvet találtak. A plébániák közül fából épült RAMNECZ papjának lakása.

Soproni Főesperesség, 1680. Kusmics Péter soproni főesperes, győri kanonok, helyettes vikárius

Buzás J. 1969. IV. 6-99. A vizitáció eredeti szövege mellett gépelt index: „Civ.[itatum] Opp.[idorum] et Pagorum visitationis Anno 1685. post desolationem per Turcas et Tartaras factum per Michaellem Dvorniboricz peractae. Folio 137-159. Az 1685-ös vizitáció lapjait utólagosan megszámozta és a Tartalomjegyzéket összeállította Méltóságos és főtisztelendő Dr. Ragats Rezső prelátuskanonok, püspöki helynök urnak szóbeli engedélye alapján Prikoszovits Endre szentszéki bíró, intern[átus] igazgató. Győr, 1939. október hó 10-én.”

63NAIFELT temploma eredetileg zsinagógának épült. Igen sok helységben megvolt mindhárom anyakönyv: FRAKNO, HORENSTAN, mezővárosokban, TRAUSTORF, SZENTMARGIT, FEKETEVAROS, OKAU, ONTAU, MAGYAR PRODESTORFF, PRO-DESTORFF, CZOGRSTORFF, SZONDORF, WIZEN, WOLPERSTORFF, PRATA BEATAE VIRGINIS, PECSENYÉD, SZENTMIKLÓS, CZILLINDORFF, CZILINTAL, NAGYMARTON, NAGY HEFFLAN, KIS HEFFLAN, SZELESKUT falvakban. A keresztek anyakönyve mellett halottak anyakönyvét is vezettek NAIFELT-ben, keresztek és házasultak anyakönyvét CINDORF-on. A vizitátor figyelmeztette KLIMPACH és SERTZ papját, hogy a hiányzó keresztek, illetve keresztek és halottak anyakönyvét ezentúl vezesse. RUST mezőváros papja „*juris utriusque doctor*”, azaz a világi és az egyház-, vagyis kánonjog doktora is volt, SZENTMARGIT plébánosa a bécsi Pázmáneumban tanult, s az „*artium liberalium et Philosophiae magister*” fokozatot szerezte meg. Az *aedituus* szó nem csak sekrestyési teendők ellátására utalt, de a templomgondnoki, -atyai feladatokra is, így ők a templomok számadásainak felelőseként szerepelnek a XVII. századi vizitációkban. Amint KISMARTON-nál írták: „*aedituus seu Pater Ecclesiae*”. NAGYMARTON temploma 5 oltára közül egyet, a Szt. Miklós püspöknek szenteltet a takácsok (*textor*) céhe gondozott. OGENDORFF tanítója kötelességei közé tartozott a hirdetések megírása és felolvasása.

Mosoni Főesperesség, 1680. Kusmics Péter soproni főesperes, győri őrkanonok

Buzás J. 1968. III. 195-280.

A vizitáció idején pestis dühöngött a terület egy részén, amelyben meghaltak CZUNDORFF és

MANESDORFF mezővárosok papjai is, utóbbi a főesperes helyettese volt. A kereszteltek anyakönyvének vezetése itt sem volt általános. LÉBÉNY-nél és KÖRTVÉLYES falunál külön is intett a vizitátor, hogy törekedjenek a vezetésére. Volt viszont kereszteltek és házasultak anyakönyve MOSON, HEGYESHALOM, POMOK faluban, AU mezővárosban, sőt, OROSZVÁR mezővárosban halottak anyakönyve is! BEZENYE faluban a templomnak 28 könyve volt, ezeket a plébános magánál tartotta. A templombúcsúk közül CSUN faluét a pozsonyi hetivásár miatt nem a napján, Szent Mihály arkangyal ünnepén, hanem a rákövetkező vasárnap tartották. A templomi felszerelések közt ÓVÁR 10, MANESDORF mezőváros 2 ministránsruhát is bírt. MANESDORF mezőváros Szent László királynak szentelt temetőkápolnájában 2 darab céhzászlót tartottak: a szabókét és molnárokét (*sartor, molitor*). NYSYDER mezőváros papja, az osztrák nemes Fridericus Christophorus Prehoffer az „*Artium Liberalium et Philosophiae Magister*” fokozattal rendelkezett. KÁNOK papja a württembergi hercegségből származott, egykor evangélikus volt.

A jegyzőkönyv szövegében sok a magyar szó, főként földrajzi nevek, de a latin *inquilinus* szó magyar *zsellér* megfelelőjét is több változatban feljegyezték:

BEZENYE falu: „*Habet quandam aquam egyház vizének híják.*”

HALASZI mezőváros: „*inquilini seu SELLYER*”, PUSZTA SOMORGYA: „*inquilini seu ZELLYER*”, illetve, több esetben a „*lako*” szóval jelezték a zselléreket.

64KÖPCSENY mezőváros plébánosa javadalma leírásánál részletezték, hogy mezejét a zsellérek kötelesek kaszálni, az özvegyek gyűjtik, s a telkes gazdák hordták be a szénát. KÖRTVÉLYES faluban az „eretnek” Liszti úr kisajátította a plébánia szántóföldjét, s a vizitáció szövegének leírója megjegyezte: „*Bestia!*” (E magyarul rögzített megjegyzés mellett, a szöveg írója más helyen is nyomát hagyta spontán megnyilvánulásának: HALASZI *oppidum* (mezőváros) nevének lírásakor a szókezdő „O” betűből szakállas fejlet rajzolt.)

A tanítók közül RAIKA mezővárosban a *scholae rector* volt az orgonista, a napóra gondozója és a mezőváros nótáriusa is, hasonlóképp ellátta a jegyző teendőit PANDORFF tanítója. SZENT JÁNOS mezővárosban és HEGYESHALOM faluban két iskola volt, utóbbiban az alsó és felső templomokhoz tartoztak.

Soproni Főesperesség, 1685. Dvornikovicz Mihály győri olvasókanonok

Buzás J. 1969. IV. 99-127. A mikrofilmen (MOL X. 759. 848. d.) az eredeti szöveg mellett, gépelt felirat: „*Ez utóbbi [utalva a főesperesség 1680. évi vizitációjára – F. É.] különösen tanulságos abból a szempontból, mily nagy pusztítást okoztak az egyházi épületekben is a török csapatok Bécs ostromával kapcsolatban.*”

A tatár és török támadás után készült vizitáció, fő szempontja így az, lehet-e szentmisét bemutatni a felégetett templomokban, a megmaradt épület-részekben? A német katonaság pusztított viszont NAIFELD faluban és DUNDESKIRCHEN mezővárosban: utóbbi temploma épen maradt, de egy kelyhét elrabolták. A szűkszavú összefoglaló utal az előző, 1680. évi vizitációra, s csak azt írja össze, ami az ott szereplő javakból elpusztult. Alig említene könyveket, de néhány helyen jelzik az elpusztultakat, beleértve az anyakönyveket is. A kereszteltek anyakönyve elpusztult SIRCZ-en, de volt PRATA BEATAE VIRGINIS, SZENTMIKLÓS, RÁKOS mezőváros, STINKENBRUN, OKAU templomában.

Mosoni Főesperesség, 1696. Bubnith Mátyás mosoni főesperes, győri kanonok

Buzás J. 1969. IV. 129-230.

A főesperesi kerület összlélekszáma (négy, a ciszter Szent Kereszt monostorhoz tartozó parókiát kivéve) 25.734 fő, túlnyomórészt katolikusok. Mindhárom anyakönyvet vezették SOMMEREIN mezővárosban. HEGYES-HALOM kereszteltek és halottak anyakönyvével rendelkezett. HOFF mezővárosban a kereszteltek anyakönyvébe beírták a házasságokat is. NEZSIDER mezőváros templomának több, mint negyven könyve volt, közte latin-német szótár, Luther német nyelvű Bibliája, az Apostolok Leveli, prédikáció-gyűjtemények, katekizmusok, Rotterdami Erasmus művei. BEZENYE faluban, a könyvjegyzék szerint, a templom 10 könyve közt külön tartották nyilván a teológiai (pl. magyar nyelvű Biblia, Pál apostol levelei, Pázmány Péter és Káldi György művei) és a szertartáskönyveket.

ÓVÁR mezőváros templomában két kriptá volt, egy alsó és egy felső, kétféle nagyságú hellyel: a nagyobb helyek és a felső kriptá árai magasabbak voltak.

65Az 1680. évi vizitációhoz hasonlóan itt is feljegyezték CSUN falu gyakorlatát, hogy a pozsonyi sokadalom miatt, Szent Mihály-napi búcsúját nem szeptember 29-én, hanem a rákövetkező vasárnap tartották. MOSON mezőváros lakóit megróttá a vizitátor, mert a katolikusok ünnepnap is dolgoztak.

PANDORFF falu tanítója, Sehy Gábor magyar volt, de beszélt németül, horvátul és tudott latinul. Ő volt a harangozó, a napóra gondozója, s az egyház és a falu nótáriusa. E faluban az iskolának ingatlan vagyona is volt. ÓVÁR mezővárosban 2 tanító szolgált, magyar és német, s ők voltak a harangozók is. A német tanító csak temetésekkor harangozott, a magyar a „felhők elé” is, azaz zivatarokkor.

Soproni Főesperesség, 1696. [Bubnith] Mátyás soproni főesperes, győri kanonok, bácsi prépost
Buzás J. 1969. IV. 241-320.

A vizitátor „*per me Mathiam*” jelöli magát, de az előzményekből azonosítható Bubnith győri kanonok, soproni főesperessel, aki ennél a vizitációnál már bácsi prépost volt. A vizitáció címében feltüntetették Sopron vármegye nevét is. A vizitáció elején *Index* található a helységekről és *Numer* címmel kimutatás a gyónóképesekekről (*poenitentes*). Ez utóbbi adatai az egyes településeknél közölt számokkal nem mindenütt egyeznek meg – néhol igen nagy az eltérés, s a szövegben több helyen szerepel a „*circiter*” kitétel. A Buzás József által közölt vizitációk közt ez az egyetlen, ahol a tanítóknál több helyen is feltüntetik családi állapotukat. A szabadtéri szobrok közül is itt említenek egyet első ízben: KISHEFLÁN mezővárosban a szőlőhegyen szobrot állítottak a Szentháromság tiszteletére. A település templomában a pestis-védőszentek ábrázolásait találjuk, a szobor is nyilván a járvánnyal függ össze.

A templomok közül a NEIFELT-ben lévő gróf Nádasdy Ferenc földesurassága idején zsinagóga volt. A helységben a vizitáció idején is éltek zsidók, s a katolikus papnak szolgálatokkal tartoztak. SZENTMIKLÓS falu egyháza újonnan épült, s Esterházy Miklós tinnini püspök szentelte fel. A vizitátor feljegyzése szerint itt „*pro inscribendis baptisatis, copulatis ac defuncti librum unum*” volt, azaz a három típusú anyakönyvet egy kötetben vezették. Mindhárom anyakönyv megvolt a főesperességben SIERCZ, USZLOP, TRAUSTORFF, SONDORFF, BOLPERSTORFF, BÜDÖSKÚT falvakban és RAKOS, KISHEFLÁN mezővárosokban. Az anyakönyvek általában egy kötetet tesznek ki, ott is, ahol mindhárom típusút vezették. KISHEFLÁN-ban ebbe még a helyi egyház jövedelmét is feljegyezték: „*librum Baptizatorum etc. unum, et ubi notantur benefactores Ecclesiae*”. Kivétel BÜDÖSKÚT: itt két kötetet kereszteltek anyakönyve volt, s külön kötet a házasságok és halottak anyakönyvének. A canonica visitatio-k során, a templomok harangjai leírásánál általában feltüntették, hogy kinek a tiszteletére szentelték azokat. E vizitáció, 3 települést kivéve (NAGYHEFLÁN mezőváros, SZÁRAZVÁM, BÜDÖSKÚT) nem tartalmazza ezeket az adatokat.

CLINPOCH faluban a tanítónak külön jövedelme volt a déli harangozásért: „*Item 3 Florenos a pulsu*

horae duodecimae”. RAKOS mezőváros tanítójának életkora „*Annorum 52 plus minus*”, példajaként az általában még ekkor is bizonytalan életkor-meghatározásoknak.

66Rábaközi Főesperesség, 1696/97. Liptay Ferenc győri székesegyházi kanonok, rábaközi főesperes, páli plébános

Varga I. 1972. 283-315.

ACSALAG: Pázmány Péter liturgiás könyvét szerezték be az elveszett helyett, s azt a község vette a templomnak 1 köből búzáért.

PALY-ban „*unum tapetum kecze dictum*”.

Mosoni Főesperesség, 1697. Bubnith Mátyás kanonok

Buzás J. 1969. IV. 231-240. A vizitációra rávezetve: Nr. Reg. 15.

Az 1696. évi vizitáció COMPENDIUM-a, a templomok és a plébánosok javaiban beállt fogatkozásokról. A vizitátor tapasztalata szerint a főesperességben gróf Zichy Ádám birtokain volt a legnehezebb helyzetben a katolikus egyház: a földesúr sok parókiából és tartozékaiból jobbágytelkeket alakított ki. NYULAS faluban az evangélikusok kinevették a körmeneteket, s a plébánia ablakait kövel bedobálták.

Locsmándi Főesperesség, 1697. Guraby Mátyás locsmándi főesperes

Buzás J. 1969. IV. 321-443.

A canonica visitatio a főesperesség két kerületét vette számba: *Districtus Superioris et Inferioris* (utóbbi „*Processus Ungaricus*”). A legtöbb filiája VEPERD-nek volt: 6 tartozott plébániájához oldallagos ellátással. A kerület papjai közül a RICING-ben szolgáló Angelius István teológiai doktorátust szerzett. Többen, így a tatai származású Miley István is, a bécsi Pázmáneumban kaptak képzést. A kerületben a legtöbb könyv HORPÁCS-on volt a templomban: 56 kötet. A vizitáció tényeinek rögzítésekor az anyakönyvek esetében a „*matricula*” szót használták, a típus közelebbi megjelölése nélkül. Azonban valószínűleg itt is a kereszteltek anyakönyvéről van szó, ezt néhány helyen jelzik is („*ubi inscribuntur baptisati*”). KŐHALOM mezőváros, VEPERD, KÖZÉP- és FELSŐ PULYA falvakban közös volt az anyaegyház és a filiák anyakönyve. CSÁSZÁRFALU-ban a vizitátor megintette a plébánost, mert nem vezette az anyakönyvet. CARLOT filiában a dereczkei tanító írta a matriculát. A vizitáció jegyzőkönyvében több parókia berendezését is rögzítették: LOCSMÁND mezővárosban 1 asztal, 1 szék, SZENT-MÁRTON mezővárosban 1 asztal, 2 szék, 1 armárium, 1 szekrény, HORPÁCS-on 2 asztal, 1 ágy szerepelt a leltárban. Szalmatető volt a plébánia LOS és SZENTMIKLÓS mezővárosokban. PÖRÖSNYE faluban a parókiát sövénykerítés vette körül.

Az iskolák közül NYÉK mezőváros zsindeletű iskolájába járt a legtöbb tanuló, 60 iskolás gyerek. CSEPREG mezőváros iskolája kőből épült, de szalmatető épület volt. GERESD faluban az iskola az evangélikus prédikátor lakásával egy tető alatt helyezkedett el. A tanítók általánosnak mondható javadalmazása negyedévente kapott fizetséget jelentett, kevesebbet az írás, többet az olvasás és legtöbbit a számolás tanításáért (VEPERD esetében például 4-5-8 grossost. CARLOT filiában a tanító fizetsége az olvasni tanulóktól egy nebuló után negyedévente 25 dénár, az írni tanulóktól 30 dénár **67**volt.). KERESZTUR mezővárosban 5 holdja volt az iskolának, amelyeket a község művelt, s cserében a tanító írta a móringleveleket. BOLFF és HORKO filiákban is a tanítók írták a móringleveleket és a hirdetéseket. LOS mezővárosban a tanító harangozott Ave Maria-ra, RÁMÓCZ-on harangoznia kellett a vihar elé, s ezért a templom egy réjtét használhatta. Ugyancsak külön fizetséget kapott a tanító e feladat ellátásáért SZAKONY faluban és EGYHÁZASFALU-ban.

Székesegyházi Főesperesség, 1698., Lacza János győri székesegyházi főesperes, kanonok

Varga I. 1971. 177-221.

A főesperességben hét elpusztult falu volt.

KÖNY oppidum: 25 könyv (közte magyar nyelvű Biblia, s egy „*kertészeti könyv*”). Az anyakönyveket már második éve vezették. MEZŐÖRS-ön a lelkész szerzett már anyakönyveket, a keresztek, házasulók és halottak beírására is.

PATONA: a török elleni védekezést célozva, kerített templom. A temető így a mezőn található, osszárium nélkül. MÉRGES: mély árok volt a templom körül, a török támadások ellen, de a vizitáció idejére ezt már betemették. ÖTTEVÉNY-en a nép a korábbi falutól távol, vermekben és kunyhókban lakott.

RÁBCAKAPI: a rektor olvassa fel a körleveleket és állítja ki az iratokat.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Fülöp Éva: A Győri Egyházmegye Canonica Visitatio-i* / Helynevek

Helynevek

Acsalag (Győr–Moson–Sopron m.)

Ágfalva – Ogendorff (Győr–Moson–Sopron m.)

Alsópulya – Also Pulya (Unterpullendorf, közigazgatásilag
Frankenau–Unterpullendorf, Ausztria)

Au (Au im Leithagebirge, Ausztria)

Balf – Bolff (Sopron része, Győr–Moson–Sopron m.)

Bánfalva – Bondorff (Sopron része, Győr–Moson–Sopron m.)

Bezenye – Beszenye (Győr–Moson–Sopron m.)

Borbála – Bolberstorff, Bolperstorff, Wolperstorff (Walbersdorf, közigazgatásilag Mattersburg része,
Ausztria)

Büdöskút – Stinkenbrunn (Stinkenbrunn, Ausztria)

Cinfalva – Cindorf, Czindorff (Siegendorf im Burgenland, Ausztria)

Császárfalu (Kaisersdorf, Ausztria)

Csepreg (Vas m.)

Csun – Czun (Cunovo, közigazgatásilag Bratislava része, Szlovákia)

Darázsfalva – Traistorff, Traustorf, Traustorff, Traustorph, Trustroph
(Tausdorf an der Wulka, Ausztria)

Doborján – (Raiding, Ausztria)

Egyházasközpont (Győr–Moson–Sopron m.)

Fehéregyháza – Dundeskirchen (Donnerskirchen, Ausztria)

Feketeváros – Purbach (Purbach am Neusiedlersee, Ausztria)

Felső-Pulya (Oberpullendorf, Ausztria)

Fraknó – Forttenu (Forchtenstein, Ausztria)
 68 Fűles – Fules (Nikitsch, Ausztria)
 Geresdorf (Deutsch Gerisdorf, Ausztria)
 Halászi – Halaszi (Győr–Moson–Sopron m.)
 Harka – Horko (Győr–Moson–Sopron m.)
 Hegyeshalom (Győr–Moson–Sopron m.)
 Hidegség (Győr–Moson–Sopron m.)
 Hoff (Hoff am Leithagebirge, Ausztria)
 Horpács (Sopronhorpács, Győr–Moson–Sopron m.)
 Kálnok – Kánok (Máriakálnok, Győr–Moson–Sopron m.)
 Kapi (Rábcakapi, Győr–Moson–Sopron m.)
 Karló – Carlot (Karl, közigazgatásilag Drassmarkt része, Ausztria)
 Keresztúr – Keresztur (Deutschkreutz, Ausztria)
 Kertes – Pangort (Baumgarthen, közigazgatásilag Drassburg része, Ausztria)
 Kisboldogasszony – Prata Beatae Virginis (Kleinfrauenhaid, Ausztria)
 Kishöflány – Kis Hefflan, Kis Hefflan, Kisheflán, Minor Hefflan
 (Kleinhöfflein, közigazgatásilag Eisenstadt része, Ausztria)
 Kismarton (Eisenstadt, Ausztria)
 Klastrom – Claustrum (Klostermarienberg, közigazgatásilag Mannersdorf
 an der Rabnitz része, Ausztria)
 Klempa – Clinpoch, Klimpach (Klingenbach, Ausztria)
 Kóny (Győr–Moson–Sopron m.)
 Köhalom (Steinberg an der Rabnitz, Ausztria)
 Köpcsény (Kittsee, Ausztria)
 Körtvélyes (Pama, Ausztria)
 Kőszeg (Vas m.)
 Kövesd (Sopronkövesd, Győr–Moson–Sopron m.)
 Közép–Pulya (Mittelpullendorf, közigazgatásilag Oberpullendorf része, Ausztria)
 Lajtapordány (Leithaprodersdorf, Ausztria)
 Lébény (Győr–Moson–Sopron m.)
 Léka – Leuka (Lockenhaus, Ausztria)
 Lépésfalva – Loiprsshporgh (Loipersbach im Burgenland, Ausztria)
 Locsmánd (Lutzmannsburg, Ausztria)
 Lók – Look, Loók (Unterfrauenhaid, Ausztria)
 Lós – Los (Nagylózs, Győr–Moson–Sopron m.)
 Mannersdorf – Manerstorff, Manesdorf, Manesdorff

(Mannersdorf am Leithagebirge, Ausztria)
Marcfalva – Marcz (Marz, Ausztria)
Meggyes (Mörbisch am See, Ausztria)
Mérgeš (Győr–Moson–Sopron m.)
Mezőőrs (Győr–Moson–Sopron m.)
Moson (Mosonmagyaróvár része, Győr–Moson–Sopron m.)
Nádasd – Rorbach (Rohrbach bei Mattersburg, Ausztria)
Nagyhöflány – Nagy Hefflan, Nagyheflán (Grosshöflein, Ausztria)
Nagymarton – Matterstorff (Mattersburg, Ausztria)
69Nezsider – Nysyder (Neusiedl am See, Ausztria)
Nyék – Neék, Nyek (Neckenmarkt része, Ausztria)
Nyulas (Jois, Ausztria)
Oka – Okau (Oggau, Ausztria)
Oroszvár (Rusovce, közigazgatásilag Bratislava része, Szlovákia)
Oszlop – Uszlop (Oslip, Ausztria)
Ottova – Ontau (Antau, közigazgatásilag Hirm része, Ausztria)
Óvár (Mosonmagyaróvár része, Győr–Moson–Sopron m.)
Öttevény (Győr–Moson–Sopron m.)
Páli – Paly (Győr–Moson–Sopron m.)
Pandorf – Pandorff (Parndorf, Ausztria)
Patona (Rábapatona, Győr–Moson–Sopron m.)
Pecsenyéd – Pettzing (Pöttching, Ausztria)
Peresznye – Pörösnye (Vas m.)
Pergelin – Pergelyn (Pilgersdorf, Ausztria)
Pervány – Pervany (Kleinmutschen, Ausztria)
Pomogy – Pomok (Pamhagen, Ausztria)
Pusztasomorja – Pusztasomorgya (Jánossomorja része, Győr–Moson–Sopron m.)
Rajka – Raika (Győr–Moson–Sopron m.)
Rákos – Rakos (Fertőrákos, Győr–Moson–Sopron m.)
Rámóc – Ramnecz, Rámocz, Rámócz (Unterrabnitz, Oberrabnitz, Piringsdorf része, Ausztria)
Récény – Ricing (Ritzing, Ausztria)
Rétfalu – Bizzem, Wizen (Wiesen, Ausztria)
Rőt – Raterstorff (Rattersdorf, Ausztria)
Ruszt (Rust, Ausztria)
Sarród (Győr–Moson–Sopron m.)

Sirc – Sertz, Siercz, Sircz, Sirtz (Gschliess, Ausztria)
 Somfalva – Schondorff, Sondorff, Szondorf (Schattendorf, Ausztria)
 Sopron (Győr–Moson–Sopron m.)
 Stoczing – Stottczing (Stotzing, közigazgatásilag Leithaprodersdorf része, Ausztria)
 Szakony (Győr–Moson–Sopron m.)
 Szárazvám (Müllendorf, Ausztria)
 Szarvaskő – Horenstan (Hornstein, Ausztria)
 Széleskút – Praiterbrunn, Pratenprum, Pratenprunn, Szeleskut
 (Breiternbrunn, Ausztria)
 Szentjános (Jánossomorja része, Győr–Moson–Sopron m.)
 Szentmargit (Sankt Margarethen im Burgenland, Ausztria)
 Szentmárton (Sankt Martin, Ausztria)
 Szentmiklós (Mosonszentmiklós, Győr–Moson–Sopron m.)
 Szentpéter (Jánossomorja része, Győr–Moson–Sopron m.)
 Tormafalu – Krenissdorpf (Krennsdorf, közigazgatásilag Sigless része, Ausztria)
 Tömörd (Vas m.)
 Udvard (Grossmutschen, Ausztria, Frankenau–Unterpullendorf része, Ausztria)
 70 Újfalu – Naifeld, Naifelt, Neifelt, Neiferd (Neufeld an der Leitha, Ausztria)
 Vámoscsalád (Vas m.)
 Veperd (Weppersdorf, Ausztria)
 Vimpác – Vimpaszingen (Wimpassing an der Leitha, Ausztria)
 Vis (Répcevis, Győr–Moson–Sopron m.)
 Völgyfalva – Cilintal, Czilintall, Czillintall (Czillingthal, közigazgatásilag
 Steinbrunn része, Ausztria)
 Vulkapordány – Magyar Proderstorff, Magyar Prodestorff, Magyar Proterstorff, Pordan,
 Pordány, Prodesdorff, Prodestorff (Wulkaprodersdorf, Ausztria)
 Zarány – Czogrstorff, Czogrstorph (Zagersdorf, Ausztria,
 Siegendorf im Burgenland része, Ausztria)
 Zillingdorf – Czillindorff, Czillindorff ad Lajtam, Czillindorff ad Laytam (Ausztria)
 Zurány – Czundorff (Zurndorf, Ausztria)

**2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Gyapay Gábor: A Soproni Evangélikus Egyházközség
 levéltárának rendezése 1958-ban**

Gyapay Gábor: A Soproni Evangélikus Egyházközség levéltárának rendezése 1958-ban

Mályusz Elemér professzor úr 1947-től kezdve az Evangélikus Egyház Országos Levéltárának volt a vezetője. Itt hallatlan eredménnyel dolgozott, és nem is tudott a levéltártól megválni 1954-ben sem, amikor a MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa lett, mert minden héten egy napot szeretett levéltárában megfeszített munkával töltött el. Ekkor kért meg engem a segédkezésre, amit nagy megtiszteltetésnek éreztem és boldogan elvállaltam a munkát. Ettől kezdve a csütörtöki napok közös munkával teltek (ami számomra rendkívül tanulságos volt).

Mályusz Elemér azzal kezdte 1947-ben a munkát, hogy felmérte az ország minden evangélikus gyülekezetében és intézményében a levéltár állapotát mind személyi, mind szervezeti, mind levéltári iratanyag szempontjából, és megkezdte a legfontosabb levéltárak begyűjtését. Ebben segítségére volt dr. Tóth Endre is, aki a Levéltárak Országos Központjának (LOK) volt referense. Ennek megértéséhez tudnunk kell, hogy az egyházi levéltárak állami felügyelet alá tartoznak, ami jó esetben nemcsak felügyeletet, hanem, mint Tóth Endre példája mutatta, segítséget is jelenthetett.

A begyűjtött anyagokat rendeztük, helyreállítottuk az eredeti levéltári rendet és jegyzékeltük. Ha hiányokat tapasztaltunk, úgy nagy nyomozás kezdődött, és a megtalált iratokat is beszállítottuk, és eredeti irattári helyükre helyeztük. A szakszerű anyagvédelemről is gondoskodtunk. Számomra ez a munka rendkívül tanulságos és hasznos volt, mert bár előzetesen az Országos Levéltárban is sokat tanultam, amit tanári munkámban hasznosíthattam, de most rengeteg önálló feladatot is meg kellett oldanom.

71 Ilyen előzmények után merült fel a Soproni Evangélikus Egyházközség levéltárának ügye. A LOK segítséget óhajtott nyújtani az egyházközségnek, hogy ezt a rendkívül értékes iratanyagot a kutatás számára még hozzáférhetőbbé tehesse. Mályusz professzor úr azt ajánlotta, hogy engem küldjenek ki a munka elvégzésére. Így került sor arra, hogy 1958 nyarán két hetet Sopronban töltöttem, és ezalatt a levéltárat rendeztem. Megérkezésem után Weltler esperes úr, az egyházközség első lelkésze igen készségesen fogadott, – eleinte talán egy kis bizalmatlanság is volt benne a külső emberrel szemben – és munkámat őszinte segítőkészséggel kezelte. Kapcsolatunk a közös munka során igaz barátsággá fejlődött.

Első feladatomban a levéltár „föltárása” volt. Az iratokat fokozatosan lepakoltam őrző helyeikről, és igyekeztem az egyes állagokat egymástól elkülöníteni. Szerencsém az volt, hogy az evangélikus egyházközségek ügyintézésével nagyjából tisztában voltam, így kibontakozott előttem a soproni ügykezelés is. Igen nagy öröömre szolgált, hogy hamar megtapasztalhattam a soproniak gondos iratkezelését. Erről a többszöri levéltárrendezés megtörténte győződtem meg.

Természetes jelenség volt, hogy elődeink általában csak a kiemelkedő jelentőségű iratokat tekintették levéltári anyagnak, de azoknak a pontos megőrzésére általában nagy gondot fordítottak. A legfontosabb iratoknak a konventgyűlés dokumentumait tekintették. Ezeket már 1802 óta folyamatosan sorszámmal látták el. Így a konventgyűléseken megtárgyalt ügyek anyaga biztosítva volt. A kezelhetőségre való törekvést mutatja, hogy az iratokat már 1806-ban négy csomóba osztották, és jegyzéket is készítettek hozzá (Elenchus Litterarium). A következő lépés 1820-ban következett be, amikor Török Lajos jegyző a „Thesaurus actorum” című kötetbe bemásolta a fontosabb iratokat és az eredeti iratokra is rávezette a Thesaurus megfelelő lapszámát.

A gazdasági iratok is igen nagyra értékelt dokumentumok voltak. Ezeknek nagy része könyv alakban halmozódott fel. Az anyagokat a gazdasági ügyintézők maguk őrizték és gondozták. Az egyházközség pénzügyeit a Kirchenvater, az alapítványok pénzeit pedig a Generalstiftungenverwalter gondozta. 1849-ig a két ügyet egy személy intézte (Schneider Jakab), de halála után már különválasztották az ügyeket, ami az irattárak szétválasztását és az ezzel járó zavarokat eredményezte. A zavarok megszüntetésére az 1860-ban hozott Statutum 37. paragrafusa elrendelte, hogy a jövőben a jegyző lássa el a levéltáros tiszteit is, és mindaddig ő ügyeljen a levéltár egységére és rendjére, amíg önálló levéltárost nem alkalmaznak. Az akkori jegyző, Ulber Mátyás, aki már 1852 óta betöltötte ezt a tiszteit, és igen tájékozott volt az iratok világában, a kiszabott feladatok értelmében benyújtotta a presbitériumnak a rendezés tervzetét, amit 1863-ban elfogadtak, és Ulber Mátyás hozzáfogott nagy elszántsággal és szakértelemmel a munkához. 1875-re készült el az új renddel, amely az egész iratanyagot időrendben sorszámozta, majd hat tárgyi csoportba osztotta, és csoportonként ismét sorszámozta. Ehhez egy igen részletes, és a mai napig a kutatásban legjobban használható elenchust is készített. Érdemes megjegyezni, hogy ez az időszak, a dualizmus korának az első évtizedei nemcsak a levéltárügynek, hanem a múzeumok és könyvtárak fejlődésének is jellemző kora.

Ez az iratkezelési mód azonban fokozatosan elhalt, és visszatértek ahhoz a rendhez, hogy elsősorban a jegyzőkönyveket és azok mellékleteit gondozták. Így az adminisztráció 72 iratai lajstromozatlanok maradtak, de évenkénti időrendben gondosan őrizték azokat. 1913-tól kezdve az iratkezelés az egyes lelkészek személyéhez kapcsolódott, vagyis az első lelkész szabta meg, hogy az iratok hova kerülnek. Ekkor ugyanis külön irattára alakult ki a lelkészi hivatalnak és az egyházközségnek. Formailag a könyvanyagot a sorozatokból mindig kiemelték és külön kezelték.

Miután sikerült a levéltár iratkezelési módszereit tisztázni, arra törekedtem, hogy az eredeti rendet, ahol az néhány helyen megbomlott, helyreállítsam. Mindig a providencia elvét igyekeztem követni, tehát a széthullott anyagoknál a keletkezése idejében érvényes iratkezelés szerint reponáltam. Nagyon izgalmas volt az elmúlt évtizedek anyagának helyreállítása.

Az időrendbe szedés után feltűnt, hogy a folyamatos sorszámozás után hézagok mutatkoznak. Szerencsére ez már arra az időszakra volt jellemző, amikor a lelkész személye volt az irattári elhelyezés meghatározója. Viszonylag könnyen sikerült összekapcsolni a hiányzó anyag évkörét és az akkor működő lelkész személyét. Hosszabb-rövidebb kutatás után megtaláltam az illető családját, és személyesen fölkerestem. Udvariasan érdeklődtem, hogy nincs-e a család birtokában elfekvő és fölösleges iratanyag. Nem várt sikerei voltak ezeknek a látogatásoknak, mert majdnem mindenütt örömmel jelezték, hogy vannak iratok, sőt amikor megkérdeztem, hogy hajlandók-e azokat a levéltárra hagyományozni, boldogan adták beleegyezésüket. Az anyag beszállítása után a levéltár állaga hatalmasan felduzzadt, és számos hézag megszűnt. Az iratok rendezése már alig jelentett elvi nehézséget, mert legtöbbször csak mechanikus időrendbe rakásról, vagy sorszámozásról volt szó. Nagy örömmel töltött el a levéltár gazdagodása.

A levéltárosnak azonban egy nehézséggel mindig számolnia kell. A munkának ugyanis van mechanikus része, és van nagy szakértelmet kívánó része. Ugyanakkor van egy csábítás is, ez a „beolvasás”. Ha az ember kezébe nagyon érdekesnek ígérkező irat kerül, úgy hajlandó a munkaidő egy kis részét annak elolvasásával eltölteni. A kutató boldogan elolvassa azt az anyagot, ami témájára vonatkozik és a munkája így jól halad.

A levéltáros, ha sok állaggal foglalkozik, rengeteg érdekes részletet talál, de neki nem ennek a feldolgozása a feladata, hanem az irattár rendezése. Ilyenkor a levéltárosnak nehéz ellenállni és nem is mindig sikerül. A

soproni levéltár rendezésekor rengeteg ilyen csábításnak voltam kitéve és sajnáltam, hogy egy-egy témának nincs kutatója.

Egyben irigyeltem is a jövőben itt kutatókat, hogy ilyen sokrétű és gazdag levéltárban kutathatnak.

Az irattárak rendezése után az anyag fizikai elhelyezése és az egyes állagok sorrendbe rakása volt a feladat. Ezt követte a csomók kialakítása, és a csomók, meg a könyvek beszámozása. Az utolsó meglehetősen aprólkos munka a jegyzék készítése volt. Az elkészült jegyzék igyekszik a jelenlegi lehetőségek között a kutatást elősegíteni. A jövőben azonban azokhoz az anyagokhoz, amelyekhez nem készültek megfelelő segédletek, igen jó lenne azokat utólag elkészíteni, mert a kutatásnak a különböző mutatók és konkordancia jegyzékek igen fontos segítői. A levéltár nagysága és gazdagsága megérdemli ezt a gondoskodást.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Adatok a Magyar Élet Pártja Soproni Szervezetének működéséről

73 Tóth Imre: Adatok a Magyar Élet Pártja Soproni Szervezetének működéséről

A két világháború közötti időszak magyarországi polgári pártjai a dualizmus örökségeként választói pártok vagy klubpártok voltak. Működésük jobbjára a választási harcok idejére koncentrálódott, az ezen kívül eső hosszú periódusban a pártot gyakorlatilag a parlamenti frakció képviselte, a „pártélet” pedig párt központi klubjában zajlott, az ott megforduló, és a pártvezér köré csoportosuló, szűk politikusi kör részvételével.

Az 1932. októberében kormányt alakító Gömbös Gyula és a mögötte álló katonatiszti, államhivatalnoki réteg elégedetlen volt a gr. Bethlen István volt miniszterelnök által irányított kormánypárt addigi működési elveivel és személyi összetételével. Az általa képviselt jelszavak, melyek a nemzeti egység megteremtését hangoztatták, és a politikai megosztottság megszüntetésére irányultak, erős, centralizált elvek alapján működő modern tömegpárt megszervezését igényelték. A pártpolitikai keretek átszabásával és megfelelő tömegtámogatás megszerzésével Gömbös saját pozíciójának megerősödését kívánta elérni. E célok érdekében megindult az új nevet (Nemzeti Egység Pártja – NEP) felvevő kormánypárt átalakítása az új hierarchikus és centralisztikus elképzelések mentén.¹⁽¹⁷⁵⁾

A NEP zászlóbontására 1933–34 folyamán országosan, így Sopron megyében és Sopron városában is sor került.²⁽¹⁷⁶⁾

A megyei pártvezetés, élén Simon Elemér főispánnal³⁽¹⁷⁷⁾ 1935 nyaráig meglehetősen lagymatagon támogatta Gömbös pártszervezési tevékenységét. Simon lemondásáig még érvényesültek a bethleni politika eszközrendszerének elemei. 1935-től, Ostffy Lajos majd Hőgyész Pál főispán-vármegyei elnökök egyre nagyobb gondot fordítottak a helyi pártélet megszervezésére.

Hőgyész elnöksége idején megszokasodtak a párt rendezvényei. A Széchenyi tér 2. szám alatti párthelyiségben, sorozatban tartott pártnapokon adtak tájékoztatást aktuális politikai kérdésekről, de az iroda reggel 9-től a késő esti órákig, minden nap a tagok rendelkezésére állt, akik ott 11 napilap, 10 képes folyóirat számaiból választhattak maguknak – előzetesen szelektált – olvasnivalót. Ezek mellett „egyéb szórakoztató eszközök” is gondoskodtak az oda látogató MÉP tagok felhőtlen kikapcsolódásáról.⁴⁽¹⁷⁸⁾

A szervezet élete pedig oly élénk ütemben fejlődött, hogy Hőgyésznek 1939 őszén már nagyobb párthelyiség után kellett néznie, ahol szavai szerint: „meleg otthont és támogatást találna társadalmi állás és

rangkülönbség nélkül minden egyes választópolgár”. ⁷⁴Ennek érdekében támogatásért fordult a helybeli vállalatok vezetőihez és a jobb módon élő választópolgárokhoz.⁵⁽¹⁷⁹⁾

Az alább közölt dokumentum szintén Högyész Pál elnöksége idején született, valószínűleg nem sokkal azt követően, hogy a NEP Teleki Pál miniszterelnöksége idején, 1939. március 7-én átalakult Magyar Élet Pártjává és néhány ponton a párt szervezeti felépítése is megváltozott.

A dokumentum a helyi pártvezetés és a párttagok kisebb csoportjait felügyelő tizedesek közötti kapcsolatot tartó szervezők számára készült utasításokat foglalja össze. Az útmutató jól érzékelteti azt a politikai szándékot, amellyel a MÉP vezetése a város és a választókerület életét, a párttagok és a választók mindennapjait ellenőrizni és befolyásolni kívánta.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Tóth Imre: Adatok a Magyar Élet Pártja Soproni Szervezetének működéséről / Dokumentum⁶

Dokumentum⁶⁽¹⁸⁰⁾

A Magyar Élet Pártja

megyei szervezete

A szervezők (Organisatoren) feladatköre

A szervezők munkája nagy szerepet játszik a pártszervezet életében. A pártvezetéstől kapott instrukciók szerint a szervező irányítja és ellenőrzi a neki alárendelt öt tizedest (Gruppenführer) ⁷⁽¹⁸¹⁾, akiknek egyben ő a közvetlen feljebbvalója.

Folyamatosan tájékoztatja az irányítása alá tartozó tizedeseket a szervezeti értekezleteken (Organisationskonferenz) hozott határozatokról és továbbítja nekik a kapott utasításokat. Felügyeli, hogy a tizedesek lelkiismeretesen ellássák a hatáskörükhöz kötődő feladatokat és a kapott utasításokat ténylegesen végrehajtsák. Ha egyik vagy másik tizedesnél mulasztást észlel, figyelmezteti. Rendkívüli helyzetben, illetve ha a mulasztás megismétlődik a községi pártvezetőségnek (Gemeindeparteileitung) előterjeszti a hanyag csoportvezetők felmentését.

A szervezeti értekezletet követően összehívja a csoportvezetőket, vagy egyenként felkeresi őket, hogy tájékoztatást adjon a tanácskozás határozatairól.

Kijelöl egy alkalmas időpontot (a délutáni vagy az esti órákban), amikor a tizedesek felkereshetik. Erre naponta de legalább hetente két alkalommal kerüljön sor.

Mindenkit felkeres, akit a csoportvezetők nem tudtak a pártba beszervezni és igyekszik őket rábírni a belépésre. Ha ez neki sem sikerül, jelentést tesz róla a körzetvezetőnek (Kreisleiter),⁸⁽¹⁸²⁾ vagy a pártvezetőnek (Parteileiter)⁹⁽¹⁸³⁾.

Egy példányt kap a tizedeseknek kiadott „Tizedesek nyilvántartása a választókról” című nyomtatványból. Ezek mindegyikét gondosan megőrzi és rávezeti a tizedesek ⁷⁵ívében szereplő megjegyzéseket, folyamatosan egyeztetni saját és a tizedesek íveit. A tizedesek segítségével pontosan és állandóan informálódik a hozzá tartozó választókról, (számszerint kb. 50) és az összegyűjtött adatok alapján jelenti tapasztalatait, pl. a nem párttag választók pártállását, a községi titkárnak (Gemeindesekretar). Általában

köteles minden változásról tájékoztatni a községi titkárt.

Figyelemmel kíséri, ha egy választó más politikai mozgalomhoz csatlakozik, abban az esetben is, ha az nem hozzá tartozik is. Ilyen esetek előfordultával azonnal jelentést tesz tapasztalatairól és a tizedesek jelentéséről a pártvezetésnek és a községi titkárnak.

Ha egy tizedes megbetegedik vagy egyéb okokból kifolyólag a feladatát nem tudta ellátni, a szervező feladata addig helyettesíteni, amíg a pártvezetés egy másik tizedest meg nem bíz a munkával.

A szervező hivatalból tagja a szervezeti értekezletnek.

Ennek a feladatnak lelkiismeretes ellátása hazafias kötelessége a szervezőnek. Foglalkozzon a neki alá rendelt tizedesekkel és választókkal testvéri szeretettel, erősítse bennük a hitet és a bizalmat, segítsen nekik teljes szívvel, ha nehézségeik vannak és nevelje (erziehe) őket kölcsönös figyelemmel és testvéri szeretettel!

Ezt követeli az új magyar élet. A magyar jövőnk hálás lesz ezért mindezt a munkálkodásért.

Högyész Pál, pártelnök

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete

76 Sopron kulturális élete

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete / Molnár László: A Rákóczi Baráti kör, a soproni honvéd főreáliskola hagyományainak folytatója

Molnár László: A Rákóczi Baráti kör, a soproni honvéd főreáliskola hagyományainak folytatója

A Monarchiában a Millenniumot követően a magyar országgyűlés javaslatára, királyi jóváhagyással, az 1897. évi 23. törvénycikkkel alapították az első magyar nyelvű katonai főreáliskolát. Sopron városa az intézmény részére a város legszebb helyén, a Lővérek alján fekvő 18 holdas telket ajánlotta fel. Ma a Soproni Egyetem helyezkedik el a területen. Az épületcsoportot Alpár Ignác, az eklektika jeles mestere tervezte, akinek nevéhez számos kiváló alkotás fűződik. 1898 október 1-jén – immár több, mint száz évvel ezelőtt – került sor az épületegyüttes felavatására. 1901 és 1921 között összesen 887 növendék, „cőger” (a német Zöglingből) fejezte be tanulmányait és ment tovább érettségi vizsga után a Ludovika Akadémiára.

A trianoni békeszerződés aláírása és Sopron városának kiürítési rendelkezése miatt a katonaiskola 1921 nyarán Jutasra költözött. December 14-én a tanári és altiszti kar tagjai valamennyien – mint Sopronba bejelentett lakosok – a városba utaztak, hogy a népszavazás alkalmából eleget tegyenek hazafias kötelezettségüknek. A honvéd főreáliskolát összes épületével és területével 1922. február 20-án átadták a Selmecbányáról Sopronba telepített Bányászati és Erdészeti Főiskolának. A Jutasról visszatért főreáliskola új otthonába, az 1916-ban létesített volt Károly laktanya épületcsoportjába költözött. Az intézet az 1924.

évi XI. törvénycikk értelmében felvette Rákóczi Ferenc nevét. A növendékek a színvonalas reálgimnáziumi oktatás mellett – a Rákóczi-kori kultusz szellemében – komoly hazafias nevelésben részesültek.

A háborús helyzet miatt 1941-től a főreál hadapródiskolává alakult át. A soproni iskolát 1944. december 6-án, majd 1945. március 25-én bombatámadások érték, amelyek épületeit – egy kivételével – teljesen romba döntötték. A maradványok felrobbantása és a romok eltakarítása után az iskola helyén épült fel az 1970-es években a József Attila lakótelep. Az egyik lakóház falán 1991 óta emléktábla hirdeti, hogy a Rákóczi intézet egykoron ezen a helyen működött.

A II. világháború után a volt hadapródok, főreáliskolások, ludovikások „rossz kádernek” számítottak, életútjuk nehezebb volt az átlagosnál. Abban egységesek, hogy volt iskolájukra, tanáraikra, Sopron városára tisztelettel emlékeznek. Szeretettel gondolnak az alma mater 100 éves elődjére, az elpusztult iskolára-nevelőintézetre, ahol általános műveltséget szereztek, évtizedekre ható barátságok kötődtek, és hálás szívvel emlékeznek tisztjeikre, nevelőikre, akik őket kötelességtudásra, munkabíráásra, fegyelemre és mindenekelőtt hazaszeretetre nevelték.

77A honvéd főreáliskola és a hadapródiskola volt növendékeinek – csaknem fél évszázados kényszerű szünet után – az 1990. évi rendszerváltás nyújtott lehetőséget iskolájuk történetének felélesztésére, hősi halott osztálytársaik és tanáraik emlékének méltó ápolására. A katonaiskolára való emlékezés a tudatosság és a nosztalgikus érzés különös elegyedése. Az intézmény fél évszázada megszűnt, a korábbi formában nem létezik. A honvéd főreáliskola tradíciói csak az emlékezetben maradtak meg, még a helyszínek is eltűntek a bombázások következtében. Ezen okok miatt a hagyományok felidézése az átlagos iskolai tradícióépítésnél jóval több gonddal járt.

Az előkészítő megbeszélések után és a lakáscímek felkutatását követően megalakult a Rákóczi Növendékek és Hadapródok Baráti köre. Az 1991. április 17-én megszavazott alapszabályt elfogadta a Honvédelmi Minisztérium (HM) Oktatási és Tudományszervező Főosztálya is. A Baráti Kör 15 tagú intézőbizottsága elnökké Cseresnyés Gézát, 1939-ben végzett növendéket választotta. A Baráti Kör tagjai ma már mind 70 éves kor felett vannak.

A Baráti Kör első ünnepélyét 1991. szeptember 14-én rendezte Sopronban. A megjelent 304 volt tanárt és növendéket számos családtag is elkísérte. A résztvevők közül mintegy ötvenen külföldről érkeztek, mind az öt világrészről. Közülük többen 46 évi távollét után először látogattak vissza szülőhazájukba. Az ünnepséget a bensőségesen szép Batthyány téren rendezték, ahol a lebombázott iskola előtt emelt és csodával határos módon megmaradt, restaurált Rákóczi szobor áll, Molnár Gyula néhai ezredes-tanár 1934-ben felavatott alkotása. A résztvevők száma a meghívott testvériskolák és az osztrák katonaiskola küldötteivel valamint a város együttérző lakosaival elérte a 800 főt. Felavatták a hősi halottak emlékművét, Őrsi András szobrász feliratos, faragott kőtömbjét. Ez az emlékmű volt 1994-ig a város egyetlen köztéri műalkotása, amely a II. világháborúra emlékeztetett. A Baráti Kör tagjai délután részt vettek a helyreállított Attila szobor avatásán.¹⁽¹⁸⁴⁾ A rendezvény alkalmából készült emlékfüzet színes borítója Magyarország, Sopron város és II. Rákóczi Ferenc címerét mutatta be.²⁽¹⁸⁵⁾

A Baráti Kör éves rendszerességgel tartotta meg közgyűléseit Budapesten, a Hadtörténeti Múzeumban és a Rákóczi napokat május 12-én Sopronban. A közgyűléseken úgy döntöttek, hogy nemcsak a múltba, hanem a jövőbe is kell tekinteni. Együttműködést kezdeményeztek a győri Béri Balogh Ádám Honvéd Gimnáziummal. A Baráti Kör támogatást nyújt a két, de inkább három generációval fiatalabb katonaiskolásoknak ösztöndíjak adományozásával és előadások tartásával. A Rákóczi napok sorából kitűnt

az 1994. májusi rendezvény, amelyen az egykori növendékeken és családtagjaikon kívül részt vett a győri Honvéd Gimnázium 80 tagú és a bécsújhelyi (Wienerneustadt) Theresianum 40 fős küldöttsége is. A szokásos megemlékezést tudományos ülősszak követte, az előadások két teremben – magyar és német nyelven – hangzottak el. A Rákóczi napok rendezvényeit minden alkalommal támogatta a város polgármestere üdvözlő szavaival, az Egyetem vezetősége helyiségek biztosításával, továbbá a Határőrség díszőrségekkel és a zenekar fellépésével.

78Az 1995. május 12-én rendezett Rákóczi napra meghívást kaptak a soproni iskolák igazgatói is. Átadásra került az iskola múltját ismertető 273 oldalas könyv.³⁽¹⁸⁶⁾ A kötet forrásai a Hadtörténeti Intézet levéltárának anyagai, az 1925–1939. tanévek intézeti értesítői, valamint számos iskolatárostól felajánlott dokumentum, visszaemlékezés és fénykép. A könyv tartalmazza az osztályok névsorait 1901-től 1945-ig. A hősi halottak neve és rangja osztályonként van felsorolva. Dr. Holló József vezérőrnagy, a HM főosztályvezetője, a kötet kiadója az előszóban azt írja, hogy a könyv szakszerűen, a történelmi hűség szem előtt tartásával mutatja be az egykori magyar tisztképzés bázisát. A Soproni Füzetek 11 oldalt szentelt a mű ismertetésének.⁴⁽¹⁸⁷⁾

Az 1997. évben a Baráti Kör elhatározta az iskolaalapítás 100. évfordulójának méltó megünneplését. Az intézőbizottság előzetes tárgyalásokat folytatott a város vezetőségével, a HM és a Hadtörténeti Múzeum illetékeseivel. Az előkészítésbe bevonták a Soproni Egyetem rektori hivatalát, a Béri Balogh Ádám Katonai Középiskola, a soproni Határrendész Szakközépiskola, továbbá az európai hírű Honvéd Művészegyüttes vezetőit is. A november 20-án tartott közgyűlés elfogadta az ünnepség időpontjának 1998. október elsejét és másodikát. Az első nap az iskolai jubileumé, a második nap a 150 éves forradalom és szabadságharc, a magyar honvédség emléknapja.

A jubileum alkalmából kiállítást terveztek mindkét esemény emlékeiből. A Hadtörténeti Múzeum Bánffyné Kalavszky Györgyi osztályvezetőt bízta meg a rendezéssel, akinek édesapja a soproni főreáliskolában végzett. Tervbe vették azt is, hogy a múzeum anyagát a Baráti Kör tagjai saját írásos, tárgyi és fényképdokumentumokkal egészítik ki. A csaknem egy éves előkészítő munka fontos részét képezte a hősi halottak adatainak pontosítása, a táblák megtervezése és a jelentős költségek biztosítása egyéni felajánlások révén.

A jubileumi iskolanap emlékünnepe 1998. október 1-jén a Rákóczi szobornál kezdődött. Az ünnepi beszédet vitéz Sajó Ernő nyugalmazott őrnagy tartotta a 60 éve érettségizettek nevében. Hangoztatta, hogy életük változatos folyamatában hűségesek maradtak az alma mater szelleméhez. A 36 osztálytárs közül tizenketten haltak hősi halált, vagyis a 24. évüket sem érték meg. A 86. életévében járó Novák Gyula nyugalmazott ezredes, egykori növendék, a hadapródiskola volt tanára emlékeztetett a tanároktól, nevelőtisztektől kapott útravalóra, amelyre támaszkodva becsülettel élték túl a háborút, a hadifogságot, majd a Rákosi- és a Kádár korszak kemény, embert próbáló évtizedeit. A Rákóczi szoborra, illetve az 1991-ben avatott emlékkőre koszorút helyeztek a megye, a város, a Határőrség vezetői, továbbá a Baráti Kör, a Honvéd Hagyományőrző Egyesület, a pécsi, a kőszegi és a nagyváradi testvériskolák képviselői. Ezt követően került sor a Soproni Egyetem aulájában az elesett hősök emléktábláinak ünnepélyes leleplezésére. A két hatalmas, 160x140 cm-es fekete gránit táblára az 1914–1918. közötti évek száz hősi halottjának aranybetűs neve van bevésve. A két tábla alatt elhelyezett harmadiknak a szövege az iskola hajdanvolt otthonára utal. Az utolsó sor azonos az 1929. évben emelt és a bombázás során megsemmisült emléktábla magasztos soraival:

79 *Legyen véretek magvetés, hogy abból
szebb és boldogabb jövő fakadjon!*

Az ünnepi beszédet Erdős László ezredes, a Honvédelmi Minisztérium Hadisírgondozó Irodájának igazgatója mondta: „...A magyar katonai hagyományokat, az ezerszáz éves Kárpát-medencei jelenlétünk minden dicsőségét és gyászát vállalni kell... Csak akkor nézhetünk emelt fővel előre.” Molnár László volt növendék, aki a háború után bányamérnök-hallgatóként is az épületben tanult, beszédében emlékeztetett arra, hogy a halottak emlékét ősi szokás szerint tisztelet illeti, még nagyobb kegyelettel emlékeznek azokra világszerte, akik háborúban haltak hősi halált.

Dr. Koloszar Józseffel közösen leplezték le a táblákat. Az egyetem rektora az átvétel során emlékeztetett a szemben lévő fal emléktábláira, melyek a Selmechányáról áttelepedett főiskola 71 első világháborús és az egyetem 17 második világháborús hősi halottjának nevét őrzik. Ökumenikus áldás után az emléktáblákat megkoszorúzták. A jubileumi emlékülésen az egyetem nagy előadótermében Cseresnyés Géza, a Baráti Kör elnöke köszöntötte a megjelenteket. Dr. Holló József vezérőrnagy, a hadtudomány kandidátusa, az eseménysorozat fővédnöke, ünnepi beszédében hangoztatta, hogy a száz éve elkezdődött oktatásban az elméleti és a gyakorlati képzés harmonikus egysége katonás fegyelemmel és számonkéréssel párosult. „... Hiszem és tudom, hogy a mai magyar honvédség építhet erre az örökségre, vallom, hogy a katonai nevelés évszázadra visszatekintő tapasztalatait fel kell hogy használjuk a jelenkori tisztképzésben!”

A tudományos előadásokon dr. Szabó Mária hadtörténész áttekintést adott az 1867–1945 évek közötti tisztképzésről; Ráskay Pál nyugalmazott alezredes, hadtörténész, volt kőszegi növendék a két világháború közötti katonai középiskolákat jellemezte; Molnár László múzeumigazgató, volt növendék a Rákóczi intézet és Sopron város kapcsolatairól számolt be; Nagy Gergely alezredes, a győri Katonai Gimnázium igazgatója az iskola hagyományörző szerepéről és a Baráti Körrel való eredményes kapcsolatról közölt adatokat.

Az előadásokat követően Cseresnyés Géza köszöntötte a tíz tiszteletbeli tagot, közöttük három sopronit: Hirschler Rezső volt polgármestert, dr. Koloszar József egyetemi rektort és dr. Szabó-Kocsis János ezredes igazgatót. Örökös tagnak nyilvánított 11 személyt, közöttük a soproni Kónyi-Kiss Lászlót.⁵⁽¹⁸⁸⁾ A honvédelmi minisztériumi elismeréseket dr. Holló József vezérőrnagy adta át. A honvédelmi hagyományok ápolásáért kifejtett áldozatkész tevékenységük elismeréseként a Honvédelemért I. osztályú kitüntetésben részesült Botos Gábor és dr. Gimesi Szabolcs, a Honvédelemért II. kitüntetést kapta Hanzséros Ágnes főtanácsos. Miniszteri elismerést kapott még kilenc személy. Molnár Lászlót a Magyar Honvédség parancsnoka – életútja elismeréseként – nyugállományú alezredessé léptette elő.

Délután 4 órakor nyitották meg a Fő téren, a volt megyeháza épületében a Katonaiskolák a Hűség Városában kiállítást 270 m² területen. Az eseményhez méltó színvonalú **80**kiállítás berendezésében – a Hadtörténeti Múzeum felkérésére – a Központi Bányászati Múzeum szakemberei segítettek. A kiállításról szép kivitelű, 16 oldalas ismertető készült, Cseresnyés Géza írásai és felvételei alapján.⁶⁽¹⁸⁹⁾ A kiállítás két részből állt, a 34 elemből álló tablósor és a tíz tárló a soproni főreáliskola és jogutódai történetét, illetve az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc küzdelmeit tárta a nézők elé. A tárlatot három héten át a Sopronban lakó volt növendékek őrizték felváltva, és készséggel adtak szakszerű felvilágosításokat, kiegészítéseket az érdeklődőknek.

A következő napon, október 2-án a Magyar Honvédség Soproni Napja a Deák téri, 1936-ban emelt tüzer emlékműnél katonai szertartással kezdődött. A soproni Határőrség és a győri katonai középiskola díszszázadainak parancsnoka Szekeres István dandártábornoknak tett ünnepi jelentést. Dr. Gimesi Szabolcs

polgármester köszöntötte a nagy számban megjelenteket. Becht Rezső Imához című versét idézve – amely az emlékmű 62 évvel ezelőtti felavatására készült – emlékezett a hősök emberi és katonai tartására. Micskey Miklós nyugalmazott ezredes, a Honvéd Hagyományörző Egyesület elnöke a hősök önfeláldozását méltatta. A beszédek sorát dr. Szájer József, a város országgyűlési képviselője zárta, aki a város két világháborúban elesett polgáraitra emlékezett, és a tradíciók ápolásában nagyra értékelte a Baráti Kör soproni tevékenységét. Az emlékezés koszorúinak elhelyezését követően a díszegységek elvonulása fejezte be – Sopronban évtizedek óta nem látott katonai tiszteletadással – az ünnepélyt.

A Magyar Honvédség Napját a Petőfi Színházban rendezett teltházas díszelőadás zárta. Miklósy Gyula főtanácsos, a győri katonai középiskola osztályvezetője köszöntötte az egybegyűlteket. Kedves Gyula őrnagy, a Hadtörténeti Múzeum főosztályvezetője – eddig kevesek által ismert adatok felsorolásával – beszélt a szabadságharc eseményeiről, a soproni forradalmárok kiemelkedő szerepéről.

A Béri Balogh Ádám katonai középiskola művészeti köre verseket, katonadalokat és toborzó nótákat adott elő. A szabadságharc dallamaiból a dr. Friedrich András vezette Soproni Ifjúsági Fúvószenekar játszott hatalmas sikerrel. Az ajándékműsor előtt Szekeres István dandártábornok méltatta a kétnapos eseménysorozat országos jelentőségét. A Honvéd Művészegyüttes Aranyos Károly alezredes-igazgató és Novák Ferenc művészeti vezető irányításával, korhű viseletben színpadra lépő táncosokkal felelevenítette a szabadságharc idején divatos toborzókat, néptáncokat.

A díszelőadást rövid állófogadás követte a színház emeleti társalgójában, ahol dr. Gimesi Szabolcs polgármester a kettős jubileumi ünnepségsorozat főszervezőinek emléklapokot nyújtott át, amiért öregbítették a város hírnevét. A soproni honvéd főreáliskola 100. éves jubileumát és a Magyar Honvédség Napját a Rákóczi Baráti Kör a támogatókkal, az utódiskolával és Sopron város lakóival együtt méltó módon ünnepelte meg.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete / Plihal Katalin: „... a haza szeretete hajt minket előre” – Mikoviny-emlékkiállítás a Hadtörténeti Múzeumban

81 Plihal Katalin: „... a haza szeretete hajt minket előre” – Mikoviny-emlékkiállítás a Hadtörténeti Múzeumban

„Nem a jutalom reménye, hanem a haza szeretete hajt minket előre” – ez a jelmondat határozta meg Mikoviny Sámuel bámulatra méltóan sokoldalú tevékenységét, miközben folyókat szabályozott, mocsarakat csapolt le, gépeket, utakat, hidakat, tavakat épített, észlelő műszereket készített, tanított, bejárta és feltérképezte hazánk minden szegletét. Sokrétű feladatainak megoldásához a térképet Magyarországon eddigelé szokatlan természetességgel, mint mindennapi munkaeszközt használta.

Szívéhez legközelebb azonban, már ifjú éveitől fogva egy bizonyosfajta térkép, Magyarország topográfiai térképe s e térkép elkészítése állott. Magyarország részletes és pontos topográfiai térképének a hiányát Mikoviny már egyetemi évei alatt felismerte. A hiány orvoslására az atyai jóbarátnak, az őt pályája kezdetén sokban támogató Bél Mátyásnak, a 18. század első fele legkiemelkedőbb magyarországi tudósának földrajzi-történelmi országleíró művéhez kapcsolódóan nyílt a későbbiekben alkalm.

Mikoviny Sámuel a XVIII. század első felében alkotott. Akkor élte férfikorát, amikor a török kiűzése után újraegyesített, az európai érdeklődés homlokterében álló Magyarországon sosem látott lendületet vett az

újjáépítés, a gazdasági fejlődés. A korabeli nemzetközi tudományos irányzatnak és igényeknek megfelelően Bél Mátyás, a század legnagyobb közép-európai tudós-egyénisége hatalmas vállalkozásba fogott: művelt főkből munkatársakat toborzott egy eddig soha nem látott mélységű és minőségű, Magyarországról és népeiről szóló mű, a *Notitia Hungariae* (Magyarország leírása) összeállításához, amelynek alapja egy történeti-földrajzi országleírás volt. Ezt azután aprólékos természetrajzi, gazdasági, társadalomismereti, néprajzi, orvosi információk tömegével egészítették ki. E művet avatott kezű művész-tudós: Mikoviny Sámuel tette még hitelesebbé az egyes települések látképeivel, az országrészek, megyék rézmetszetű térképeinek közreadásával.

Mikoviny Sámuel sorsa jellemzően közép-európai XVIII. századi életpálya, az áldozatos szolgálattal a szülőföldhöz kötődés és a fényes külföldi művész-tudósi karrier feladásának ismerős konfliktusa. 1700-ban született a Nógrád vármegyei Ábelfalván (ma: Abelova, Szlovákia). Az evangélikus egyház támogatásával 1721–1722-ben már a Nürnberg melletti Altdorf egyetemén tanult. Sokoldalú elméleti és gyakorlati tehetségét hamar felismerték. Ekkor jelentek meg első metszetei is: ő illusztrálta többek között Bél Mátyás *Prodromusát*, amely a már említett országleírást készítette elő. Mikoviny a jénai protestáns egyetemen tanult tovább, s 1725-ben tért haza: Pozsony vármegye először árvízvédelmi munkákkal bízta meg, majd 1735 októberéig mérnökként alkalmazta évi 150 forintos fizetéssel.

Hazaérkezve első feladatainak egyike a Csallóköz és a Vág vidékének árvízvédelme, a töltések ellenőrzése, megerősítése és megőrzése volt, s munkájához szükségszerűen térképeket is készített. Ráébredt, hogy ehhez alapvető mérések hiányoznak, ezért 1728-tól csillagászati megfigyeléseket végzett szélességi és hosszúsági adatok megállapítása [82](#)céljából. Ekkorra országszerte ismertté lett: 1729 vége és 1735 között az alsó-magyarországi bányavidéken több alkalommal bízták meg különféle mérnöki feladatok ellátásával. Közben befejezte a Jászkun Kerület feltérképezését, s ugyanebben az évben gróf Pálffy Miklós, a Helytartótanács elnöke körrendeletben szólította fel a megyéket, hogy Mikovinynek Bél Mátyás „*Notitia...*”-ához kapcsolódó térképkészítését támogassák. Érdekes adalék: a pozsonyi városi tanács engedélyezte, „hogy a ...házánál húzódó... várfalára ráépítsen, és arra néhány ablakot vágjon,” ugyanis onnan csillagászati megfigyeléseket akart végezni.

1735-ben úgy tűnt, minden sikert learathat: megjelent Bél Mátyás *Notitiájának* első kötete Mikoviny Pozsony megye térképével és elméleti kartográfiai írással, a *Monitio*val. Selmezbányán (ma Banská Štiavnica, Szlovákia) az uralkodó felállította a bányatisztképző iskolát, ahol Mikoviny Sámuel oktatói katedrát kapott: ezzel szinte egyidőben az uralkodó kinevezte a királyi bányavárosok geometriájává, azaz földmérőjévé is. A következő évtizedben „matematikai” előadásait mennyiségtanból, algebrából, földmérésből, mechanikából és hidraulikából tartotta – a praktikus képzésben is részt vett, évenként két hallgatót osztottak be hozzá bányamérési és térképészeti gyakorlatra, akik utazásaira is kötelesek voltak elkísérni. Bányamérnöki, bányagépészeti, vízrendezési, térképezési, út- és hídépítési, építészeti és kohászati feladatokkal foglalkozott. Alkalmanként Pozsony vármegyétől és Pozsony városától is kapott különböző mérnöki munkákat.

1736–37-ben megjelent a *Notitia* második, majd harmadik kötete Mikoviny Turóc, Zólyom, Liptó vármegyéket ábrázoló térképeivel, illetve Pest–Pilis–Solt vármegyét ábrázoló három térképével és a *Monitum* II. című elméleti kartográfiai művel. 1742-re a negyedik kötet is napvilágot látott Nógrád, Bars, Nyitra és Hont vármegyéket ábrázoló térképeivel.

1742 áprilisától új szerepkörben találjuk Mikoviny Sámuel: az örökösödési háború miatt a sziléziai és morva határt ellenőrizte, s tervet készített a bányavárosokba vezető utak biztosítása érdekében. 1744–1745

folyamán Sziléziában hadmérnökként tevékenykedett az osztrák örökösödési háborúban, gr. Esterházy József seregeivel. – A háború végén, 1747 elején Bécsben benyújtotta az uralkodónak az ország feltérképezésére vonatkozó tervét, a *Conditionenst*. Ennek köszönhetően mentesítették selmechányai elfoglaltsága alól, hogy a Magyar kamarának dolgozhasson. 1747–48 folyamán a dunaalmási kamarai uradalomban tevékenykedett: a Tata környéki mocsarak lecsapolására egy vízelvezető csatornát, Komáromban cölöphidat épített.

1748 közepén Mária Terézia a budai királyi vár újjáépítésének irányítását bízta rá. Közben módja nyílt arra is, hogy egész Erdély és Felső-Magyarország kamarai birtokait beutazza.

1750 elején Trencsénben találjuk, ahol a Vág árvízvédelmével foglalkozott; itt érte – alkotóereje teljében, március 23-án valószínűleg tüdőgyulladás következtében – a halál.

E kiváló, sokoldalú matematikus, mérnök-geodéta és kartográfus nevét napjainkra közvéleményünk szinte teljesen elfeledte. Csupán azok ismerik, akik működésének fennmaradt emlékeivel szembesülnek: nevét a magyarországi térképeken az általa tervezett és megépített vízrendező rendszer (a Mikoviny-árok) őrzi, amely az egykori 83Tata-öszönyi mocsarak vizét vezette a Dunáig. Mai határainkon kívül pedig a mesterséges tórendszer Selmechánya térségében, amelyet ő tervezett, s amelynek kezdő munkálatait még irányítani tudta. Ma e hatalmas, közel 7 millió m³ vizet magába foglaló rendszer már a világörökség része, mint olyan, ember által épített ipari célú létesítmény, amely környezetével tökéletes harmóniában áll.

Programját 1747-ben, pályája csúcán ekképpen fejtette ki: „Az alsó-magyarországi bányavárosok első kamarai geometriája, királyi mérnök, őrnagy, Mikoviny Sámuel, tisztelettel előterjeszti, hogy 20 évvel ezelőtt belső indítatásból, igaz hazaszeretetből elhatározza, hazájának javára az egész Magyar Királyságot geometriailag felméri, azt asztronómiai észlelések útján rögzíti, és valamennyi megyéjéről, gondos térképet készít, amelyeken minden város, kastély, falu, birtok, hegység, domb, völgy, szántó, minden egyes folyó, tó, mocsár, országút, hágó, híd, út és egyéb jelenség valamint nevezetességek, mind valóságos helyzete és mérete szerint lesz feltüntetve, úgy, hogy ezek a térképek különösen hasznosak lehetnek a felső kormányhivataloknak, melyeknek az esetleges ügyintézéseknél a döntésekhez szükséges alaposabb tájékozódást lehetővé teszik. Segítenek: 1. A hadseregben háborús- és békeidőkben az ország helyzetét szem előtt tartani, eszerint igazítani a hadműveletet, részben a saját harci cselekményeinket sikeresebben végrehajtani, részben pedig az ellenség kezdeményezését megakadályozni. ...3. A kamarai hivatalokban segítik ezek a térképek, hogy a fontosabb helységek fekvéséről, a kérdéses helységek közötti távolságokról képet alkossanak, és megmutatják, hogyan lehet a kamarai javaknak és a természeti kincseknek – mint amilyen, a só, a gabona, ásványok, vágómarha, építő- és más anyagok – szállítását haszonnal gazdaságosan és biztonságosan megszervezni és fenntartani.” (Ford. Deák Antal András)

Mikoviny Sámuel születésének, halálának is kerek évfordulóját ünnepelhetjük az idén. Térképszerkesztői és kiadói tevékenysége korszakalkotó jelentőségű, neki köszönhetjük a modern országos térképezés elvi alapjainak lerakását. Illendő, hogy méltó módon emlékezzünk rá.

A megemlékezések legrangosabb eseménye az az emlékkiállítás és a hozzá kapcsolódó tudományos ülés, amelyet 2000. március 23-án rendezünk Budapesten, a Hadtörténeti Múzeumban. A gyűjteményes kiállítás jelentőségét az adja, hogy első ízben kerülnek együtt bemutatásra Mikoviny munkásságának hazánkban őrzött emlékei, az OSZK Térképtára, a Magyar Országos Levéltár, a Hadtörténeti Múzeum, az esztergomi Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Múzeum, az MTA Könyvtárának Kézirattára, és nem utolsósorban a soproni Központi Bányászati Múzeum gyűjteményéből.

Sajnos anyagi okokból a határainkon túl, elsősorban Bécsben és Prágában őrzött dokumentumokat nem tudtuk kölcsönözni. A kiállítás augusztus 23-ig áll nyitva az érdeklődők előtt.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc

84 Soproni könyvespolc

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Fazekas Csaba: Németh Ildikó (szerk.): Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára 1848–1849-es iratanyaga. Tematikus repertórium. Sopron, 1999.

Fazekas Csaba: Németh Ildikó (szerk.): Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára 1848–1849-es iratanyaga. Tematikus repertórium. Sopron, 1999.

A forradalom és szabadságharc tavaly-tavalyelőtt ünnepelt 150. évfordulója alkalmat adott a megemlékezések mellett különböző témájú publikációk megjelentetésére is. Számos országos és helyi vonatkozású szépirodalmi alkotás, történelmi tanulmány, forráskiadvány látott napvilágot, illetve jelent meg reprintben a korábbi történelmi irodalom több maradandó alkotása is. A Soproni Levéltár újabb vonatkozó kiadványa (a *Hermann Róbert* által sajtó alá rendezett, imponálóan alapos *A csornai ütközet története és okmánytára, 1849. június 13. c. kötet* mellett) azonban műfajilag is egyedülálló. Ugyanis kizárólag a gazdag közgyűjtemény 1848–49. évi iratainak tematikus repertóriumát készítették el, és adták ízlésesen kiállított formában az érdeklődő kutatók, olvasók kezébe.

Mielőtt a kötet ismertetésébe fognánk, hangot adnánk a lapozgatás közben először megfogalmazódó – talán furcsán hangzó – kérdésünknek: lehet-e egy levéltári repertórium izgalmas olvasmány? A soproni 48-as repertórium esetén erre határozott igen-nel válaszolhatunk, ugyanúgy, mint a vállalkozás hasznosságát firtató kérdésre.

Már a kötethez írott Előszó is figyelemre méltó: a szokásos köszöntés, bevezető gondolatok mellett itt kisebb archívumtörténelmi bemutatást, valamint a levéltár-elmélet számos alapfogalmának meghatározását találjuk. Ebben a kötetben utóbbit különösen indokolja, hogy a régebbi hazai levéltári gyakorlatban 1848–49-et (a „feudális” és a „kapitalista” kor között) mesterséges korszakhatárnak minősítve gyakran akkor is új fondot alakítottak ki, ha az iratképző szerv közben folyamatosan működött. (Ezáltal ikerfondok jöttek létre.) Ugyanitt szögezik le a szerzők válogatásuk alapelvét is: a levéltár minden olyan iratának lelőhelyét igyekeztek feltüntetni, mely akár a forradalom politikatörténelmi, akár a hétköznapi élettel kapcsolatos eseményére vonatkozó információkat rejtett, vagyis egyszerűen 1848–49 folyamán, azzal kapcsolatban keletkezett.

A válogatás körét ugyanakkor sokoldalúan bővítették, és több alkalommal felvettek iratjegyzékükbe a forradalom kitörését megelőző illetve a szabadságharc bukását követő egy-két esztendőből fennmaradt dokumentumokat is, sőt figyelmünket olyanokra is felhívják, melyek későbbi időszakból a „nagy év”

történeti emlékezetéhez kapcsolódó szervek, intézmények, magánszemélyek levéltárából kerültek az archívumba. (Például hősi halált halt honvédek emléktábláját készítő megyei bizottmány iratai az 1860-as évekből, a későbbi honvédmenházi utalások stb.)

85A kötet négy nagyobb tematikai blokkban tartalmazza a levéltár iratainak leírását: *Németh Ildikó* feldolgozásában Sopron város, *Dominkovits Péter* ismertetésében Sopron vármegye iratait ismerhetjük meg, a megye községei vonatkozó anyagának leírása illetve a nyomtatványok bemutatása *Polgár Tamás* munkája. A kötetet nyolc kitűnően szerkesztett táblázatból álló Függelék zárja.

Az első két fejezet fontosságát önmagában jelzi, hogy két kiemelkedően fontos törvényhatóság szerveinek iratairól van szó. Sopron város iratanyagának ismertetését rövid levéltártörténeti áttekintés vezeti be, melynek a közép- és korai újkorra, valamint a 18-19. századokra is kiemelkedő gazdagsága országosan is ismert, elsősorban a kitűnő főlevéltáros, Házi Jenő, több mint három évtizedes munkássága, valamint olyan kitűnő szakemberek, mint Thirring Gusztáv, Vörös Károly és mások publikációi révén. Megtaláljuk itt a levéltár rövid szerkezeti tagolásának ismertetését is, elsősorban értelemszerűen a 19. század közepére koncentrálva.

A szerző a városi tanács 26 különböző nagyságú és fontosságú, állandó illetve ideiglenes iratképző szervének dokumentumaiból emelte ki az 1848-49. évekből származó iratokat és ismertetette azokat állag-, illetve esetenként darabszinten. (A 26 állagban egyébként 7 olyan iratképző szerv akad, mely még nevét is megőrizve, folyamatosan működött 1848 előtt és után is, a „kapitalista” kornál történt szétválasztásuk csak a későbbi levéltárrendezés – nem is mindig szerencsés – eredménye.) Az egész tematikus repertórium egyik legnagyobb „telitalálata” – érzésünk szerint – az, hogy az egyes állagoknál röviden ismertetik az iratképző szerv (választott polgárság, városi tanács, gazdasági bizottság, árwapénztár stb.) rövid történetét, szerepét a lakosság illetve az államigazgatás életében, különös tekintettel arra, hogy mennyiben változott mindez a „nagy év”-nek nevezett 1848-49 folyamán. Jól egészítik ki ezt az egyes állagoknál a „szokásos” adatok (raktári egységek pontos megnevezése, számozása, betűjele, iratfolyóméter-terjedelme, iratanyag nyelve stb.)

Ahol az egyes fondok további irategységekre oszthatók, alpontokba szedték az iratgyűjteményeket. Például különösen alapos a városi tanács iratainak ismertetése, melyek állagai egyébként folyamatosan őrizték a korábbi rendszert, és esetenként tartalmukkal sem keltenek feltűnést (polgárkönyvek, örökbevallási és betáblázási jegyzőkönyvek, formagyűjtemény stb.) Valamennyi 1848-49-es állagnál pontosan megjelölik például a vonatkozó közgyűlések dátumait, a kútföket, a pontos kötetszámokat és terjedelmeket, minden esetben feltüntetve az egykorú állagcímeket is, ezáltal a lehető legpontosabban megadva a kutatáshoz szükséges segítséget. A tanácsi iratokhoz képest kisebb terjedelmű a városi tanács részgyűlésének, gazdasági bizottmányának, építészeti bizottmányának stb. iratai. A repertórium alaposságát (és egyben a levéltár kitűnő kutathatósági körülményeit) jelzi, hogy az egykorú mutatók mellett számos állagról készült friss iratjegyzék, illetve az építészeti bizottmány anyag kapcsán táblázatkezelő programban futtatható számítógépes adatbázis.

Már itt rá kell mutatnunk az egész repertórium egyik legérdekesebb vonására: szinte keverednek benne a forradalom és szabadságharc nyomán keletkező, tartalmukban és iratképzőjükben is teljesen újszerű dokumentumok azokkal, melyeken jószerint azt sem lehet észrevenni, hogy 1848-ban valami rendkívüli dolog történt Magyarországon. Például a végrendeletek, telekkönyvi vagy hivatali iratok, árwapénztári **86**számadások stb. jó része semmi formai vagy tartalmi jellegzetességet nem mutat, mondjuk 1847 hasonló állagaihoz képest. Szerencsésnek kell tartanunk a szerzők eljárását, hiszen a kettő (a „hétköznapi” és a

„rendkívüli”) együttesen adja azt a hatást, melyet 1848-49 jelentett Magyarország lakossága és hivatalosságai számára egyaránt, s ezt a hatást a repertórium olvasói is remekül átérezhetik. A kettő alkalmasint keveredik, a repertórium szerzője Sopron kapcsán is érzékelteti: a rendi-feudális világból a polgári közigazgatásra és joggyakorlatra való áttérés számos „lenyomata” őrződött meg például az adóhivatal, a városi törvényszék stb. aktáiban.

A kifejezetten 48-as iratok közül történeti értékük miatt említésre méltók a „neoregistrata acta”-ban található városi nemzetőr-összeírások, a fegyverkezéssel és a közbiztonság szervezésével kapcsolatos iratok, lelkészi jövedelem-összeírások stb. Ugyanígy társadalom- és politikatörténetből kiemelkedő jelentőségűek a népképviselői országgyűlésre készült választói névjegyzékek pontos ismertetései is.

A tanácsulések jegyzőkönyvei kapcsán elsősorban az kiemelendő, hogy még e nyugati határszélen fekvő városban is milyen pontosan nyomon követhető a tisztviselői kar változásain keresztül a szabadságharc fordulatai.

Sopron vármegye levéltára ismertetésével kapcsolatban gyakorlatilag ugyanazokat a megállapításokat fogalmazhatjuk meg, mint Sopron város kapcsán, azzal a kiegészítéssel, hogy a megyei iratanyag ismertetése még alaposabb, terjedelmesebb lett. Már a levéltár ismertetője is hosszabb, kitérve a hányatott sorsú archívum kialakulásának történetére, az iratanyag sorsára, tagolódásának múltbeli állomásaira, pusztulásaira stb. 18 állag részletekbe menő ismertetését olvashatjuk, ezek között 3 „átfedéssel”, vagyis 1848-nál kettéválasztott, de tevékenységét folyamatosan végző szervvel találkozhatunk (adószedői, alispáni, törvényszéki iratok).

Az egyes állag-ismertetéseknél a szerző pontosan feltüntette a forradalom és szabadságharc szempontjából jelentős, vagy akár azzal csak érintőleges kapcsolatban álló, érdeklődésre számot tartó iratokat. Például a megyei közgyűlési iratoknál felhívta a figyelmet a betáblázási jegyzőkönyvek között egy 48-as országgyűlési képviselő eladósodási ügyére, az adószedő iratainál a gazdag tűzkár-összeírások háztartásszerkezet-történeti kiaknázhatóságára, a megyei orvos gyógyszer-kimutatásai kapcsán a kolerajárvány fontosságára, az előfogat-jegyzékek, a rabtabellák vagy éppen az 1849/50. évi adókimutatási lajstromok társadalomtörténeti hasznosságára stb.

A vármegye 48-as eseménytörténetének, az országos szervekkel való kapcsolattartásának gazdag anyagát találjuk a vármegye előbb ideiglenes, majd állandó bizottmányának dokumentumai között (itt a repertórium szerzője még a fontosabb kötetek kötészeti-külső jellegzőit is ismerteti), és a vármegyénél is rendkívül alaposra sikeredett a választásokkal illetve az újoncozással (hon-védtoborzással) kapcsolatos állagok feldolgozása, bőséges politikatörténeti magyarázatok társaságában. (Például a népképviselői választások lebonyolításáról, az újoncozás általános kérdéseiről stb.) Különösen izgalmasak a császári fennhatóság alá került vármegye 1849. évi igazgatási (királyi biztosi, kormánybiztosi) iratai. Ezekből nemcsak a hivatalszervezet változásait, a magyar oldalon kompromittálódott tisztviselők elleni eljárásokat, az új hatalom berendezkedését rajzolhatjuk meg, hanem általában a 48-as történetírásunkban kevésbé méltatott „másik Magyarország” körülményeit is, hiszen az Országos Honvédelmi 87 Bizottmány, majd a Szemere-kormány ellenőrzése alatt álló területekről jóval több történeti információval rendelkezünk. A vármegyei iratoknál kerül ismertetésre az említett emléktábla-bizottság egyetlen dossziéja illetve Szeitz Tádé megyei tisztii alügyész 48-as iratai is.

A megyei községek iratanyagáról szóló fejezet 21 község több-kevesebb iratának ismertetését tartalmazza, gyakran csupán néhány fontosabb dokumentum maradt fenn (vagy egyáltalán készült) 1848-49 folyamán

egy-egy településről. A darabszintű ismertetések ugyanakkor gyakran figyelemfelkeltőek, például egyes településeknek a megszálló hadseregek részére kiszolgáltatott ellátmányainak – vagy éppen az általuk okozott károknak – a jegyzékével, 1848-ban Osli nagyközség Deák Ferenc igazságügy-miniszterhez intézett panaszával, falusi újonc-összeírásokkal, vagy éppen (Sopronbánfalva esetében) az úrbéri szolgáltatásokat utoljára részletesen összegző tabellák stb. kapcsolatban. Az állag-ismertetést öt község fennmaradt képviselőtestületi közgyűlésének jegyzőkönyveivel kapcsolatos információk zárják.

A korszak kutatói számára legalább ennyire érdekes lehet a nyomtatványokkal foglalkozó fejezet három állaga is (aprónyomtatványok, hirdetések illetve a Felsőbüki Nagy család iratai). Ezekben darabszinten ismertetik a levéltárba került különféle falragaszokat, hirdetményeket, nyomtatásban körözött jegyzőkönyveket, röpiratokat stb., melyek egy része mind tartalmában, mind külső formájában már felbukkant a 48-as szakirodalomban, mások viszont a helyi történetek kutatásához, egyáltalán a kortársak 48-képének, a propaganda és az egykorú közvélemény megrajzolásához nélkülözhetetlenek.

A kötethez csatolt függelékek hasznosíthatósága jelentősen meghaladja 1848-49. történetének vonatkozásait. A szerzők összeállították Sopron város illetve megye tisztviselői karának gazdagon kiegészített archontológiáját (pontosan regisztrálva az 1848-49 folyamán bekövetkezett változásokat), közlik a vármegye 1845. illetve 1849 végétől érvényes közigazgatási beosztását, az 1848-as választókerületi beosztást, a honvédtörzskönyvi összeíráshoz készült helynévmutatót illetve a nemzetőrök járasonkénti összeírásának főbb adatait. A függelék a nyomtatványokhoz készült névmutató zárja. Ezek a táblázatok nemcsak kitűnő segítséget nyújtanak a repertórium egészének használatához (megismertetik a soproni helytörténetben járatanokat a megye közigazgatási viszonyaival), hanem több esetben önállóan is megállják a helyüket.

A tematikus repertórium szerzői egyértelműen a kutathatóság megkönnyítését helyezték első helyre munkájuk összeállításakor. Feldolgozásuk nemcsak a kutató, hanem a kutatószolgálat dolgát is végletekig leegyszerűsíti a forradalom és szabadságharc iratainak feldolgozásakor. Az egyes állag-ismertetéseknél gyakoriak a kereszthivatkozások a más fondokban található, hasonló témájú iratokra. Továbbá imponáló a Németh Ildikó szerkesztette repertórium szakirodalmi megalapozottsága is, a jegyzetekben illetve bibliográfiai ismertetőkben a térség helytörténetének legtöbb alapmunkájáról értesülhet a kutató. Dicséret illeti a kötet külső megjelenését is, a szöveget szépen, áttekinthetően tördelték (ez egy repertóriumnál alapvető szempont), jól „ugrasztották ki” a fontosabb információkat. Az apróbb sajtóhibák száma elenyésző, például a függelékre való hivatkozások számát egy-egy helyen utólag elmulasztották 88beszúrni a szövegbe (pl. 57. p.), vagy a hirdetések felsorolásakor egyszer csak megváltozik a sorszámozás típusa (124. p.)

Összegző véleményként a Soproni Levéltár kiadványáról meg kell állapítani, hogy nem pusztán segíti a levéltár anyagában való kutatást, hanem kifejezetten bátorítja, ösztönzi azt. Az 1848–49-cel foglalkozók érdeklődését tudatosan irányítja rá az egyes irattípusokban rejlő történeti információkra, mintegy kedvet csinál az elmélyültebb búvárkodáshoz. Nem volna meglepő, ha a közeljövő 48-as témájú publikációiban megszaporodnának a soproni levéltár irataira történő hivatkozások.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Kücsán József: Varjú Sándor: Nagycenk gazdasági néprajza Sopron, 1998. 187 p., 130 kép

Kücsán József: Varjú Sándor: Nagycenk gazdasági néprajza

Sopron, 1998. 187 p., 130 kép

A napjainkban öröndetesen szaporodó, meglehetősen ingadozó színvonalú falumonográfiák értékesebbjei közül való Varjú Sándor Nagycenk gazdasági néprajzát ismertető munkája. Mint az a bevezetés egy lábjegyzetéből és a munka zárszavából kiderül, a kötet alapjául szolgáló gyűjtések 1962–1964 között történtek, az első fogalmazvány pedig 1964-ben készült el. Ez egy bölcsészdoktori értekezés volt, a JATE Néprajzi Tanszékén. Ennek megfelelő dolgozat és a belőle formálódott kötet felépítése, – a disszertációk klasszikus szabályai szerint.

Rövid természetföldrajzi, vízrajzi, jórészt népi meteorológiai megfigyeléseket tartalmazó éghajlati bevezetés után, a község vázlatos történetét olvashatjuk, az őskor szórványleleteitől a 18. század végéig, község- és családnév-etimológiákkal, levéltári forrásközlésekkel. Külön részfejezetek foglalkoznak a falu történetével mindörökre összefonódott Széchenyi család 18–19. századi birtoklástörténetével, annak árnyoldalaival és kedvező hatásaival, az uradalmi cselédek életviszonyaival, az 1854-ben alapított cukorgyár gazdasági szerepével.

Önálló fejezetben tárgyalja a település kül- és belterületét, számos dűlőnevet, utcanevet felsorolva. E részt olvasva sajnálhatjuk, hogy a mellékelt három térképnek sem a nagysága, sem a nyomdai kivitele nem megfelelő – a nem cenki illetőségű polgár helyismeret hiányában nem tudja követni a leírtakat! Több fényképpel illusztrált, alapos leírását kapjuk a telkeknek és a lakó, illetve gazdasági épületeknek, berendezésüknek, felszerelésüknek.

Külön fejezetet kapott a falu gazdálkodásában évtizedeken át meghatározó szerepű vágómarha-hízalás, és az állatokkal való kereskedés leírása, valamint a község közbirtokossági erdejének művelése. Az erdőgazdálkodással kapcsolatban esik szó az erdőkielés más, hagyományos módjairól, a gyűjtögetésről és a zsákmányolásról is. Bizonyos, hogy az országos átlagot jócskán meghaladó számosállat-tartás hatással volt a hagyományos szántóföldi növénytermesztésre, ezen belül a szántóföldi takarmánytermesztésre is. Ennek szórványos említésével találkozunk, de leírását kapjuk egy kevés községre ⁸⁹jellemző rétgazdálkodási módnak, az öntözéses rétművelésnek. Mivel az átlagos (a megye és a Dunántúl falvainak viszonyait véve nehezen meghatározható „átlag”-nak) tartási módokat és jószágszámot az állattenyésztés más ágai nem haladták meg, a Szerző kevés figyelmet szentel a ló-, a sertés-, a juh- és a baromfitenyésztésnek, ám a kuriózum-számba menő „tikász” mesterséget részletezőn leírja.

A népviselet épp az említés szintjén szerepel, a díszítőművészet néhány képviselőjét megnevezi, munkáikról képeket közöl, de az elemzés nem lévén vállalt feladata, ezen túl a kötet nem megy.

A község gyár- és kézműiparáról a cukorgyár történetének és működésének ismertetésénél esett már szó. Az összefoglaló fejezet épp csak érinti a céhes keretek között működött 22-féle ipart, bővebb teret szentelve a manufaktúra-szerű vállalkozásoknak: selyemfonó, gázfejlesztő üzem, sörgyár, tégláégető. Némileg részletesebben ismerteti a Bokor-féle gépműhelyt, mint aminek a gazdálkodáshoz közvetlen kapcsolata volt, illetve a malmokat (főként a bennük és körülöttük folyó élénk társadalmi életet), mert a termények feldolgozásának első fázisába tartoztak.

A kiadvány utolsó fejezete – a záró mondat szerint – idegen kéz két oldalas összeállítása. Érthető a szerény terjedelem, 1964-ben az alig öt éves termelészövetkezetekről még nem nagyon volt mit mondani. A kötetet a többtucatnyi adatközlő címmel, születési évvel, foglalkozással, esetenként pár szavas életúttal kiegészített névsora, az idézett irodalmi és levéltári források, a jellegzetes helyi kifejezések szójegyzéke, valamint 130

különféle minőségű fénykép és rajz zárja.

Külön kell szólnunk a legtöbb fejezetet lezáró rövidebb-hosszabb adatközlő névsorról. A néprajzi közlésekben sem általános a szóbeli adatok „kútfőinek” ily módon való megnevezése, épp ezért érdemel említést a Szerző nemes és etikus gesztusa, hogy ezt megtette. Ám másra is emlékeztetnek ezek a névsorok! Nevezetesen arra, hogy milyen sokrétű és alapos tudással kellett rendelkeznie annak a parasztembernek, akinek pár holdas komplex gazdaságában a termőföld minősítésétől kezdve a növénytermesztésen, állattenyésztésen, kereskedelmen át az egyszerűbb szerszámok elkészítéséig mindenhez kellett értenie, ha talpon akart maradni. Vajon hány emberöltő tapasztalatai öröklődtek át ahhoz az utolsó generációhoz, a Brummer, a Lex, a Ragats, a Sobor családok sarjaihoz, – hogy csak a legtöbbet idézettek némelyikét említsük, – akiktől Varjú Sándor adatait gyűjtötte? S mi történt ezzel az évszázados tapasztalattal, átmentették-e, vagy elveszett örökre?

Végezetül a recenzens, őszinte öröme túl, mellyel a kötet megjelenését nyugtazza, bánatának kell, hogy hangot adjon! Afölötti szomorúságának, hogy az 1998-as megjelenés felcsillanó lehetősége előtt Varjú Sándor megrendült egészségi állapota már nem engedte a kézirat alapos átdolgozását. Így fordulhatott elő, hogy még a saját, később megjelent, az első fogalmazványhoz képest további kutatási eredményekkel kiegészített cikkeit sem volt érkezése beilleszteni a kötetbe, nem is szólva a más szerzők által, az elmúlt 35 évben publikált számos fontos közleményről! E feladat immár Nagycenk következő monográfusára maradt, aki bizonyos, hogy haszonnal forgathatja a falu gazdasági néprajzáról írott munkát!

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Gabrieli Gabriella: Kiss Gábor – Tóth Endre – Zágorhidi Czigány Balázs: Savaria – Szombathely története a város alapításától 1526-ig Szombathely 1998.

90 Gabrieli Gabriella: Kiss Gábor – Tóth Endre – Zágorhidi Czigány Balázs: Savaria – Szombathely története a város alapításától 1526-ig Szombathely 1998.

„Savaria – Szombathely közel kétezer éves története egyedülálló Magyarországon, hiszen ez az egyetlen város a Kárpát-medencében, amely a római alapítástól napjainkig lakott település volt.” Így kezdődik a polgármesteri előszó. Ez a mondat egy sopronit, aki kicsit is foglalkozott városa történetével, azonnal izgalomba hoz. Lehet, hogy „nekik” sikerült bizonyítani, amit nekünk nem? Félreértés ne essék, nem ellenségeskedésről, még csak nem is rivalizálásról van szó. Egyszerű kíváncsiság, netán tudományos érdeklődés. Ha figyelmesen elolvassuk Szombathely történetét, talán rájövünk valamire, ami eddig elkerülte a figyelmünket? A két város históriája ugyanis nagyon hasonló egymáshoz. Római kori alapítás, virágzó kereskedelem a Borostyánkő út jóvoltából – ugyanazon itáliai kereskedőcsaládok neveit olvashatjuk a sírköveken –, összekapcsolja a két várost Szent Quirinus szenvedéstörténete, a 456-os földrengés, ugyanúgy keressük mi is a keresztény épületeket és nem találjuk.

A savariaiaknak szentjeik vannak, mi egy püspökkel rendelkezünk – ha rendelkezünk. Számos közös vonás és közös, megoldatlan probléma. De az igazi kérdés csak most következik, ez pedig a kontinuitás kérdése. Az avaroknak nyomát sem leljük városunk területén, a környéken már igen. A honfoglalás korával hasonló a helyzet. Ami biztos, az a 11. századi ispáni vár, de még ez a korszak sem problémamentes. A leletek szórványosak, egységes képet nem kapunk belőlük. Ezután már viszonylag világos a kép, a középkortól a

város folyamatosságában nem lehet kételkedni. Szombathely esetében a probléma szinte ugyanez, ezért voltam igen kíváncsi a megoldásra. Be kell vallanom, csalódnom kellett, nem mindenben győztek meg a szerzők. A kísérlet elvégzése dicséretes, még az is lehet, hogy igazuk van, csupán az egyértelmű bizonyítékok hiányoznak.

Nézzük azonban most magát a művet! Megjelenésében igen vonzó, jó kézbe venni. A borostyán színű borító, a halványsárga papír, a barna különböző árnyalatait hordozó térképek, táblázatok, a sokszor a háttérből előderengő jelkép értékű ábrák sikeresen oldják a szürke – fekete rajzok, fekete – fehér fotók ridegségét. Az illusztrációk és kiegészítő információk elhelyezése a szövegben nem zavaró, sőt inkább fenntartja az érdeklődést. Minőségileg pedig kifogástalanok. Szomorúnak tartom azonban, hogy rengeteg hiba, elírás maradt a szövegben – igaz, többnyire apróságok –, átlagosan minden második oldalra jut egy „sajtóhiba”.

A kötet fejezetei világos rendben követik egymást, beleolvasva kiderül, hogy vannak átfedések, ismétlések, de ezeket nehéz lett volna kikerülni a logikai sorrend megtörése nélkül. Nehéz például meghatározni, hol ér véget az antik világ, és hol kezdődik a kora-középkor. Az egyik története befejezetlen kitekintés nélkül, a másik tárgyalása elkezdhetetlen előzmények nélkül. Így van ez minden korszakváltás esetében.

91 Wagner András polgármester előszava ismerteti a kötet célját: a város polgárainak kezébe szánják élvezetes olvasmányul. Ez a cél persze csak akkor valósul meg, ha az illető polgár megfelelően jártas a történelemben és különösképpen érdeklődik iránta, mert a mű nem könnyű olvasmány. Részletes, elemző, bár sokszor bonyolult fejtegetésekbe bocsátkoznak a szerzők, mégis tömör adatot felvonultató igen alapos munka. Ismeretterjesztő voltát csak a jegyzetelés hiánya mutatja – így könnyebb olvasni –, a szöveg ettől még „tudós” szöveg marad. Aki pedig mint szakmabeli veszi kézbe, a megfelelő információkat megtalálhatja az annotált bibliográfiában.

A szerzők bevezetőjében rövid kutatástörténeti ismertetést kapunk, majd az első nagy fejezet a város ókori történelmének kalauzolja végig az olvasót. Kétségtelen, hogy a város története ekkor kezdődött. De mivel a későbbiekben többször kitekinthetünk a környék régészeti-történeti vonatkozásaira is, itt hiányolom az előző korszakok legalább érintőleges ismertetését. A fejezet igen hasznos olvasmány, mert nemcsak Savariával foglalkozik, hanem azon keresztül megismerkedhetünk a rómaiak világával, az úthálózattal, a közigazgatással, vallással, temetkezési szokásokkal, olyan általános tudnivalókkal, melyek egész Pannoniával kapcsolatban jól használhatóak.

A soproniaknak különösen érdekes lehet, hiszen többször is említésre kerül Scarbantia. A szerző, Tóth Endre, igyekszik megmagyarázni a laikus olvasónak a megvilágításra szoruló fogalmakat. Mivel a szerző római koros régész, ez nem minden esetben történik meg, mikor szükség lenne rá, ő teljes természetességgel mozog az antik fogalomvilágban, így nem is rónám fel igazán, az igyekezet pedig nyomon követhető. Talán segített volna ezen a gondon, a későbbi korokra vonatkozóan is, egy szótárrész a függelékben. Ez a probléma megint csak az „átmeneti műfaj” nehézségei közé sorolható. Savariával kapcsolatban megismerheti az olvasó az akkori környezetet, a tájat, a várossá alakulás folyamatát, a város szerkezetét, épületeit mind a korai mind a késői császárkorban, kapcsolatait más vidékekkel, a provinciában betöltött szerepét, a város lakóinak mindennapi életét, hitvilágát.

Az utolsó kis fejezetben igen alapos ismertetést kapunk a város szentjeiről, Szent Quirinusról és Szent Mártonról. Sok esetben a szerző saját kutatásaira támaszkodhatott, hiszen szombathelyi lévén behatóan foglalkozott – és teszi ma is – városa történetével. Kutatási eredményeivel kapcsolatban önmaga

korrigálását is képes elvégezni, ami igen fontos és értékes kutatói hozzáállás.

A kora-középkort bemutató fejezet az, ami a legnagyobb odafigyelést kívánja az olvasótól. Kevés kézzelfogható adatból kellett itt történelmet írni, ami sikerült is. A szerzők, Tóth Endre és Kiss Gábor briliáns munkát végeztek, élvezet követni logikájukat, feltevéseik bizonyításának útját. Helyenként azonban számomra nem érthető, különös következtetésekkel és meglepő kijelentésekkel találkoztam. Léven ebben a korszakban nem igazán otthonos, nem szeretném részletezni észrevételeimet. Hadd utasítsam az érdeklődő olvasót győri barátaim és kollégáim, Szőnyi Eszter és Tomka Péter e tárgyban már megjelent recenziójához, amiben saját ellenvetéseim is megfogalmazódnak az ő részletekbe menő, igen alapos és kritikus gondolataik között.¹⁽¹⁹⁰⁾

92Kukacoskodó lelkem mégsem engedi magamban tartani a 9. századi várral kapcsolatos kételyeimet. A vár meglétéhez feltételezések sorozatán keresztül jutnak el a szerzők, majd megjelölik a helyet, hol is keresendő a feltételezett erődítés. A két lehetőség közül a másodikat idézem: „A másik lehetséges – valószínűbb – erődítés egy kisebb méretű vár, amely ekkor a római város falakkal körülvett belterületének legmagasabb részén épülhetett fel. Azt még később, a középkorban is használták.”

Amint arról fentebb már szó esett, az egykori császári palotaegyüttes méreteikben és díszítettségükben is jelentős, még használható állapotú egykori épületei maradhattak fenn legépebben a Karoling időszaakra. Ezek a római város szempontjából viszonylag későn, de ugyanakkor rendeltetésük miatt igen jó kivitelben megépített épületek vészelhették át leginkább a népvándorlás korának három évszázadát. Ez a 4. században épült császári palotaegyüttes, amely a városban régóta valamiképpen körülhatárolva állt, jelentős épületeivel már a késő római városképre is rányomta bélyegét, de a helyzet a 9. században nyilván ugyanez lehetett. Adva volt tehát a hely egy kisebb méretű vár kialakításához is. Kézenfekvő, hogy legkésőbb akkor, amikor a 828-as átszervezését követően Sabaria grófsági székhely lett, a gróf is ebben a palotaegyüttesben rendezte be székhelyét. Egyben a grófság hivatali központját, egy úgynevezett „Pfalzot” alakított ki magának, amilyenből jó néhányat ismerünk a Frank Birodalom területén.”

Eddig nincs is semmi baj, hiszen a fogalmazás feltételes módjából kiderül, mindez következtetés, nem biztos tény. A bekezdést lezáró mondatra azonban az olvasó felkaphatja a fejét : „Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a 9. századi igazgatási központ helyileg (csakúgy, mint a későbbiekben is) megegyezett a római közigazgatási központtal, a helytartói palota körzetével.”(91.p.) A történet nem nyert bizonyítást, csak az ígmód változott. A továbbiakban kapunk régészeti magyarázatot a feltételezésre, a római és Árpád-kori rétegeket elválasztó vastag omladékréteg hiánya a területen valóban elgondolkoztató és a folyamatos használságra utal.

A bizonyításhoz hiányzó publikációk talán megoldják a kérdést, hiszen nem kizárt, hogy a kutatóknak igazuk van. A kötet olvasása közben véletlenül került a kezembe Kiss Gábor 1995-ben megjelent írása a szombathelyi belső várról, ahol maga is megfogalmazta bizonytalanságát: „Szombathely belső várában a minket érdeklő épületek építéstörténetét tehát maximum 10, de minimum 6 periódusra oszthatjuk. Biztonsággal azonban csak a legelsőt, illetve formai alapon a legutolsót keltezhetjük. Az előbbi a 4., az utóbbit pedig a 15. századra. A közbülső periódusokhoz viszont sem biztosan hozzájuk köthető régészeti anyag nem áll rendelkezésünkre, sem az épületek formáját nem köthetjük pontos időhöz.”²⁽¹⁹¹⁾

Az Árpád-kori fejezet rendkívül alaposan mutatja be a korabeli úthálózatot az egész Dunántúlon, nem csupán az utak földrajzi elhelyezkedését, hanem azok jelentőségét is tárgyalva. Az utakhoz kapcsolódva ismerhetjük meg a gyeprüendszerhez sorolt sáncok még felismerhető szakaszait és azok kutatásának

eredményeit. A szerzők István és Gizella házasságának jogi összefüggéseivel magyarázzák meg, hogyan lett a Nyugat–Dunántúl a Magyar Királyság része. Logikusan következik ezután a megyeservezés, várépítés és telepítés. Fontos szerepet kap a településhez tartozó templom, hiszen ⁹³Szombathelynek a római korban gyökerező keresztény múltja van. A savariai születésű Szent Márton személye, legendája és a róla elnevezett, többször átépített ma is álló templom valóban történelmi korokat kapcsol össze. Szent Márton meghatározó szerepet játszott abban is, hogy a Savaria-Sabaria név töretlenül fennmaradt évszázadokon keresztül, ahogy erről a Szombathely nevei című fejezetben olvashatunk. A Szombathely, Stein am Anger változatok tekintetében is meggyőző magyarázatot kapunk.

Zágorhidi Czigány Balázs munkája a püspöki mezőváros történetét bemutató terjedelmes fejezet. Mivel a vár és a település a győri püspökség tulajdonában volt, története szorosan összefonódik a püspökség történetével, csak azon keresztül mutatható be. A 15. század közepétől mint határvár töltött be jelentős szerepet. A várossá válás hosszú folyamata levéltári forrásokon keresztül követhető nyomon. A birtokadományozások, kiváltságlevelek, tizedlajstromok, nyugták, végrendeletek, periratok, jegyzőkönyvek számos információt hordoznak, ugyanígy eredményre vezet a pecsétek vizsgálata, értelmezése is. Izgalmas nyomozás ez, amelyből részben országosan fontos eseményekre derül fény, részben a település lakosainak életébe nyerünk bepillantást. A továbbiakban megismerkedhetünk a város két középkori plébániatemplomának és papjainak történetével, a ferences kolostor és az ispotály jelentőségével. A szerző külön kis fejezetben foglalkozik az oktatás kérdésével, a külföldi egyetemen tanult szombathelyi diákokkal, majd a sikeres pályát befutott szombathelyi származású egyházi személyeket ismerteti.

Az írott emléktárhely értékelése után Kiss Gábor mint régész hívja sétára az olvasót, hogy megmutassa, milyen ma is látható emlékei vannak a tárgyalta korszaknak a városban. A Szent Márton templom alapos megtekintése után a Gyöngyös utca felé tartunk, ott szemügyre vesszük az egykori ispotály helyét, majd a ferences templom és kolostor meglátogatása következik. A történelmi részben megismertünk egy birtokos családot, a Szőkeket, most láthatjuk hol állt kúriájuk, merre feküdtek földjeik. A Gyöngyös utcai kapu ürügyén kapunk tájékoztatást a középkori város erősítéséről, a városfalakról és a kapukról. A piactéren áthaladva megemlékezünk az egykori várostoronyról, majd a külső vár területén barangolunk, ahol a régész az egykori lakóházakról mesél. A belső várban ismét végigkövethetjük a vár kialakulásának történetét és további adatokat tudhatunk meg mind a külső, mind a belső várral kapcsolatban. A Szűz Mária-templom megtekintése után visszatérhetünk a levéltári anyaghoz, hogy a győri püspökség szombathelyi uradalmának működését tanulmányozhassuk, ismét Zágorhidi Czigány Balázs jóvoltából.

A történelmi tények után most a legendák világába csöppenünk. Tóth Endre részletesen elemzi Szent Márton legendáját, megtudhatjuk, hogy egy legenda nyomán hogyan születnek újabbak. Igen érdekes a Kézai Simon krónikájából kiemelt, Savariát említő szövegrész kapcsán készült eszmefuttatás. Az ókori emlékek felkutatása, gyűjtése, megbecsülése a bevezetőben már szóba került, most részletesebben ismerkedhetünk meg a témával.

A kötet utolsó nagy egysége a függelék, nem kevésbé értékes a főszövegnél. Tartalmazza a város történetének fő eseményeit 1526-ig, a képek és mellékletek jegyzékét, megadja a szövegben előforduló idézetek forrásait. A szakirodalmi útmutató további ⁹⁴csemegezésre ad lehetőséget a kutatóknak, vitatkozni vágyóknak, a még többet tudni akaróknak. Összevont személy- és helynévmutató zárja a függelék.

Örömmel fedeztem fel a kötet végén rövid életrajzuk mellett magukat a szerzőket. Kedves dolog ez az ismerősök számára, az idegen pedig „emberibb” kapcsolatba kerül a könyvvel. A városmonográfia első kötete természetesen nem csupán a három szerző munkájának köszönheti létrejöttét, sokan mások is

munkálkodtak rajta, összefogásból születhetett meg. Példának állíthatom bátran magunk elé, soproni kutatók és polgárok elé, akik még tartozunk egy hasonló alkotással a tudománynak, városunknak és magunknak is.

Tőlem telhetően jót és rosszat elmondva, ajánlom a kötetet nem csupán a szombathelyiek könyvespolcára.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1998. évre

Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1998. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978. 268. és 1979. 362. Az anyaggyűjtésben nyújtott segítséget Kozák Istvánnénak, Ormos Anikónak és Tompa Zsoltnének köszönöm.

Az agrárkutatás intézményei. Magyar Mezőgazdaság 53, 1998. nov. 11. 46. sz. 16-21.

Andrásfalvy Bertalan: Megjegyzések Lanczendorfer Zsuzsanna közleményéhez. H. 26, 1998, 5. sz. 49-50.

Andrássy Péter–Hoczek László: Kitaibel Pál és a soproni tudományos közélet. SSz. 52, 1998, 148-157.

Apostol Tamás: Tájékoztató a Faipari Tudományos Alapítvány 1996. és 1997. évi tevékenységéről. Magyar Asztalos és Faipar 1998, 1. sz. 32-33.

Arszin Miklós: Emlékezzünk Vécsei Vilmosra. SSz. 52, 1998, 63-65.

Askercz Éva: Sopron and around: a selection from Ferenc Storno senior's sketchbooks (1845–1860). (English transl. by Zsuzsa Gorka). Sopron, 1998, Cédus Art Klub 91. + színes táblák.

Askercz Éva: Soproni tájakon. Válogatás id. Storno Ferenc vázlatkönyveiből 1845–1860. Sopron–Vác, 1998, Cédus Art Klub 16 + LXVII + 86-91.

Askercz Éva: Székely Zoltán: A Cziráky ősgaléria. Xantus János Múzeum Győr, 1997. SSz. 52, 1998, 281.

Askercz Éva–Tirnitz József: Id. Stornó Ferenc jegyzetei az 1848–49. évi szabadságharc soproni és vidéki eseményeiről. SSz. 52, 1998, 365-374.

Asztalos-, Faipari- és Erdészeti Szakiállítások. Sopron–Sportcentrum, 1998. augusztus 26 – augusztus 29. (Katalógus) Sopron, 1998, Program Kft. 127.

Atommagok és kontinensek. Távolsági beszélgetés. Fizikai Szemle 48, 1998, 144-hátsó belső borító.

Autóval a borok útján. Magyar Mezőgazdaság 53, 1998. jún. 17. 25. sz. 17.

95 Ádám Antal–Bencze Pál–Verő József: A Magyar Tudományos Akadémia Geofizikai Kutató Laboratóriumának története (1952–1972). SSz. 52, 1998, 99-125.

Bacsárdi László–Fiedl Zita: Közel a csillagos éghez. TV. 129, 1998, 6. sz. XCIII–XCIV.

Balassa Iván: Domonkos Ottó 70 éves. H. 26, 1998. 6. sz. 97-98.

Balassa M. Iván: Magyarország múzeumai. Múzeumlátogatók kézikönyve. Gyula, 1998, Vince 282.

Balek újság. Sopron, 1998, SE. 43.

Balogh Lajos: Cserpes Tamás–Kocsó Mihály (szerk.): Index Plantarum. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Botanikus Kertjének növényjegyzéke.–Tilia (szerk.: Bartha Dénes) Vol. IV. Erdészeti és Faipari

- Egyetem Növénytan Tanszék, Sopron, 1996, 128 oldal. Vasi Szemle 52, 1998, 117.
- Balogh Lajos–Ördög Ferenc (szerk.): Győr–Moson–Sopron megye földrajzi nevei. A kapuvári járás. Győr, 1998, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola 108.
- Baranyai Lenke: Machatsek Lúcia és alapítványa. SSz. 52, 1998, 59-62.
- Barátosi Kálmán: A XXXVII. bányamérő továbbképző és tapasztalatcsere. Sopron, 1998. május 21-22. BKL-B. 131, 1998, 394-396.
- Bardoly István–László Csaba (szerk.): Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Bp., 1998, Országos Műemlékvédelmi Hivatal 591.
- Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14–17. században. SSz. 52, 1998, 4-15.
- Bassola, Peter: Im Dienste der Germanistik–ein Leben lang. NZ. 42, 1998. dec. 19.
- Bánkiné Dalmay Ágnes: A Deák Téri Általános Iskola története (1930–1995). SSz. 52, 1998, 135-147.
- Bányainé (sic!) Mezősi Adrienn: Líceumi tanárok kiállítása a soproni Hetvényi Lajos Evangélikus Diákotthonban. Evangélikus Élet 63, 1998. márc. 15. 11. Sz.
- Bátai Fanni: Megformázott szeretet. Evangélikus Élet 63, 1998. jún. 14. 24. sz.
- Becht Rezső: A bűvös henger VI, VII. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 29-55.
- Bencze, P.–Leitinger, R.: International Beacon Satellite Symposium. (1997 Sopron) Proceedings of the International Beacon Satellite Symposium 97. Sopron, 30 June–5 July, 1997. Sopron, 1997–1998, Akadémiai 479.
- Berta Péter: A túlélők teendői. Sz. 132, 1998, 765-792.
- Blazovich László–Érszegi Géza–Turbuly Éva: Levéltárak–Kincstárak. Bp.–Szeged, 1998. 664.
- Bodnár László: A borvidéki és hegyközségi törvények Magyarországon. ASz. 38, 1996/1998/. 1-4. sz. 343-358.
- Bognár Gábor: Voít Pál 1945. augusztusi jelentése a nyugat dunántúli műgyűjtemények állapotáról. Műemlékvédelmi Szemle 1998, 1. sz. 77-94.
- Bona Gábor: Az 1848–49-es honvédsereg Sopron vármegyéből származó tisztjei. SSz., 52, 1998, 291-328.
- Boronkai László: Dr. Sitkei György a faipar első akadémikusa. Magyar Asztalos és Faipar 1998, 4. sz. 145.
- 96**Boronkai Szabolcs: Sopron 19. századi német nyelvű irodalmi életéből. 6. Dóczy Lajos (1845–1919). SSz. 52, 1998, 44-49.
- Boros Béla: A Lajta–Bánság története. In: Kiss Dénes (szerk.): Trianon Kalendárium 1999. Bp., 1998, Trianon Társaság 174-176.
- Borsodi Andrea–Sallai Krisztina: Alkalofil Bacillusok szerepe a Fertő szervesanyag lebontási folyamataiban. HiK. 78, 1998, 306-308.
- Bóna László: A rejtélyes összefüggések műfaja. Liget 11, 1998, 5. sz. 87-89.
- Böhm András: Ágfalvi mozaik. Agendorfer Mosaik. Ágfalva, 1998, Patriot 313.
- Böhm József: Dr. h. c. dr. Tarján Gusztáv 1907–1998. BKL-B. 131, 1998, 658-659.
- Bősze Balázs: Dorosmai János idézése (1886–1966). In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 321-323.
- Bősze Balázs: Kiállításnyitó Sz. Nagy Sándor képeihez. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98.

261-264.

Bősze Balázs: Kiállításmegnyitó Tímár Antal képeihez. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 269-272.

Bősze Balázs: Naplórészlet. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 131-141.

Brennberger Bergmannsmuseum wieder geöffnet. NZ. 42, 1998. aug. 29.

Bugár–Mészáros Károly: Fertődből Eszterháza. Szalon 2, 1998. 1. sz. 4-9.

Buka Adrienne: Diploma geológuskalapáccsal. Élet és Tudomány 53, 1998. okt. 16. 42. sz. 1322-1323.

Burgenland – a zene napja Felsőlvőn. Bécsi Napló 19, 1998. júl.–aug. 4. sz. 2.

Búzaszentelő Sarródon. Pannon Agrárkamara 1998. jún. 24-25.

Büki Attila: A festészet ihletett költője. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 378-380.

de Cevins, Marie-Madeleine: A plébániai papság és a koldulórendi barátok kapcsolatai a magyar városokban a késő-középkorban: Sopron példája. SSz. 52, 1998, 196-208.

char: Chaos in Ödenburg? NZ. 42, 1998. júl. 4.

Cros Kárpáti Zsuzsa: Az Országos Műemlékvédelmi Hivatalban rendezett "Kultúrtáj – helyi védelem" című kiállításról. Falu Város Régió 1998. 2. sz. 9-11.

Csapody István–Facsar Géza–Bartha Dénes: Kárpáti Zoltán (1909–1972) szakirodalmi munkássága. Tilia 6, 1998, 257-266.

Csepregi Zoltán: Nagy Márta (szerk.): Új kegyesség. Fejezetek az osztrák–magyar protestáns kapcsolatok történetéből. Metronóm Kiadó 1997. Lelkipásztor 73, 1998, 300-301.

Csepregi Zoltán: A pietizmus és a dunántúli evangélikusság. Lelkipásztor 73, 1998, 362-364.

Cseresnyés Géza (szerk.): Katonaiskolák a hűség városában. A soproni katonaiskolák története 1898–1945. Bp., 1998, HM Oktatási és Tudományos-szervező Főosztálya 239

Csécs Teréz (összeáll.): A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertórium. Győr, 1998, Xántus János Múzeum –Győr –Moson–Sopron megye Győri Levéltára 239.

Csoma Zsigmond: A szőlészeti-borászati szakirodalom kialakulása Magyarországon (18–19. sz.). Sz. 132, 1998, 859-908.

Csulak Ervin: Curriculum meum 3., 4., 5. Várhely 4, 1998, 19-30., 25-36., 57-71.

Czövek Zoltán–Perger Péter: A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1997-ben. MKSz. 114, 1998, 428-441.

Dauner Márton: Emléket állítva. Erdőgazdaság és Faipar. A Magyar Mezőgazdaság melléklete 1998. okt. 8.

Dávid Ferenc: Szakál Ernő 85 éves. Várhely 4, 1998, 2. sz. 130-131.

Dávidházy István: "Magyarok maradtunk" (1921–1996). SSz. 52, 1998, 68-69.

97Dávidházy István: Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái II. 1555–1569. Sopron, 1997. 134 o. (Szerk.: Turbuly Éva). SSz. 52, 1998, 190-191.

Deák Zoltán: Sedlmayr János, az építész. M. 42, 1998, 128-134.

Derndarsky, Monika: Ein römisches Aschenkistengrab aus Kleinwarasdorf. BHBl. 60, 1998, 104-127.

Dékány Zsigmondné (szerk.): A Soproni Széchenyi István Gimnázium évkönyve 1997/98. tanév. Sopron,

- 1998, Lővér -Print 96.
- Dénes József: Rajczy Mária Mehtilda: Csepreg irodalmi múltja és népköltészeti hagyományai. Sopron, 1944. 116 old. (Reprint 1997.) Vasi Szemle 52, 1998, 374.
- Dívós Ferenc: A kutatás és a gyakorlat kapcsolata. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 3. sz. 136-137.
- Dobszay, László: Cantus planus: papers read at the 7th meeting. Sopron, Hungary 1995. International Musicological Society Study Group. Bp., 1998, Hungarian Academy of Sciences Institute for Musicology 647.
- Domonkos Ottó: "Ha valamit csinál az ember, akkor azt csak jól érdemes csinálni..." H. 26, 1998. 5. sz. 50.
- Domonkos Ottó: A magyarországi takácsok mintakönyvei. Sopron, 1998, Soproni Múzeum 534. (A Soproni Múzeum kiadványai 4.)
- Dömötör Lajosné: Hol vannak a régi barátok? Könyvtári Levelező lap 1998. 8. sz. 9-11.
- V. Ecsedy Judit: Rejtett nyomdák. Iskolakultúra 8, 1998. 1. sz. 55-69.
- Egészségügyi és szociális törvény érvényesülése a gyakorlatban. Geriátria hazai problémái és feladatai című tudományos szakmai konferencia előadásai. Sopron, 1997. október 02-03. Sopron, 1998, Polgármesteri Hivatal 262.
- Eggendorfer, Christa: Der Grenzüberschreitende Wirtschaftsraum in der frühen Neuzeit dargestellt am Weinbau der Stadt Bruck a. d. Leitha I. BHBl. 60, 1998, 148-174.
- Egy feladat, hat változat. A Soproni Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének alapképzési munkájából. Magyar Iparművészet 1998. 1. sz. 78.
- Egyeztető megbeszélés Sopronban. Céh 1998. 2. sz. 11.
- Elhunyt Koch Gyula. Profi fa 1998. 5. sz. 8.
- Ember az Erdőért Emlékérem 1998. évi díjazottjai: dr. Szodfridt István erdőmérnök, professor emeritus. Erdészeti Lapok 133, 1998, 370.
- Ember az Erdőkért. Pro Silva díj. Erdőgazdaság és Faipar. A Magyar Mezőgazdaság melléklete 1998. szept. 8.
- Enteriőrfestészet a 17–18. században. Műemlékvédelmi Szemle 1998. 2. sz. 304-306.
- Erdélyi Attila: Jegyzetek apám irodalmi emlékkönyveiről. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 305-320.
- Erdőgazdálkodási együttműködés. Hirfa 8, 1998. febr. 12. 3. sz. 10.
- Az 1998-ban tiszteletdiplomában részesült erdőmérnökök rövid szakmai életrajza. Sopron, 1998, SE 22.
- Faipari Egyetemi Kutatásért Alapítvány. Hirfa 8, 1998. jan. 29. 2. sz. 20.
- Faipari Mérnöki Kar hírei. Fa. 46, 1998. 1. sz. 39.
- A Faipari Mérnöki Kar vendége volt Prof. Dr. h. c. dr. Bariska Mihály. Fa. 46, 1998. 2. sz. 20.
- Faragó Sándor: A magyar vízivad információs rendszer. Magyar Vízivad Közlemények 1997/1998/. 4. sz. 3-16.
- Faragó Sándor: A magyar vízivad monitoring eredményei az 1996/1997-es idényben. Magyar Vízivad Közlemények 1997/1998/. 4. sz. 61-263.

- Faragó Sándor: Mi lesz veled védegyelet? Magyar Vadászlap 7, 1998. febr. 5. 2. sz. 13.
- Faragó Sándor: A vadlúd monitoring eredményei az 1996/1997-es idényben Magyarországon. Magyar Vízivad Közlemények 1997/1998/. 4. sz. 17-60.
- 98 Faragó Sándor (szerk.): Magyar Vízivad Közlemények No. 3., 4. Sopron, 1997/1998/. SE Vadgazdálkodási Tanszék, Magyar Vízivad Kutató Csoport 362, 366.
- Faragó Sándor (szerk.): A magyar vízivad monitoring adatbázisa 1996/1997. Hungarian Waterfowl Publications–Magyar Vízivad Közlemények 4. sz. Sopron, 1998, SE 365.
- Faragó, Sándor–Kerekes, Joseph J. (szerk.): Limnology and Waterfowl Monitoring, Modelling and Management. Proceeding of a Symposium on Limnology and Waterfowl held in Sopron/Sarród Hungary November 21-23, 1994. Magyar Vízivad Közlemények 3. sz. Sopron, 1997/1998/, SE 362.
- Faragó Sándor–Ritter Dávid: A vízivad teríték Magyarországon 1996-ban. Magyar Vízivad Közlemények 1997/1998/. 4. sz. 265-365.
- Faszerkezet építő szakmérnök képzés. Profi fa 1998. 7-8. sz. 5., 12. sz. 6., Magyar Asztalos és Faipar 1998. 6. sz. 13.
- Fejér Zoltán: A boldog békeidők üzenete. Várhely 4, 1998. 2. sz. 91-94.
- Fejér Zoltán: A kerámiák belső mosolya. Dakó Judit születésnapjára. Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 137-139.
- Fejér Zoltán: Látnivalók Borsodi Zsuzsa kerámikus művésznél. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 252-257.
- Ferencz Károly: Bazaltjaink francia szemmel. Élet és Tudomány 53, 1998. okt. 23. 43. sz. 1359-1362.
- Fényes György–Varga Mária: Korszerű növényvédelmi előrejelzés tájékoztató rendszerrel. Pannon Agrárkamara 1998. máj. 26.
- fi:Ligno Novum '98. Felemelkedőben az asztalosipar. Profi fa 1998. 9. sz. 14-16.
- Flórián Mária: Domonkos Ottó: A magyarországi céhes szabók mintakönyvei 1630–1838. Bibliotheka Humanitatis Historica. A Museo Nationali Hungarico Digesta. Szerkesztő Németh Gábor, Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, 1997, 356 oldal. SSz 52, 1998, 282-283.
- Folklorprogramme in Ödenburg. NZ. 42, 1998. okt. 3.
- Forgácsok. Erdőgazdaság és Faipar. A Magyar Mezőgazdaság melléklete 1998. júl. 8.
- Fónagy István: Sopron : a vásárváros. Profi fa 1998. 9. sz. 3.
- Frank Norbert: Roth Gyula (1873–1961) élete és munkássága. Sopron, 1998, SE Erdőmérnöki Kar 25. (Erdésztnagyjaink Arcképcsarnoka 3.)
- Frank Norbert–Rimóczi Imre: Lenky Jenő soproni gombagyűjtései és megfigyelései. Tilia 6, 1998, 6-83.
- Freier Bahnkorridor zwischen Ödenburg und London. NZ. 42, 1998. júl. 25.
- Führer Ernő (főszerk.): Erdészeti Kutatások. Az Erdészeti Tudományos Intézet Közleményei Vol. 88. Bp., 1998, ERTI 357.
- Führer Ernő (főszerk.): 100 éves a M. Kir. Erdészeti Kísérleti Állomás – a M. Kir.
- Erdészeti Kutató Intézet – Az Erdészeti Tudományos Intézet. Selmezbánya–Sopron– Budapest 1898–1998. Bp., 1998, ERTI 92. (Az Erdészeti Tudományos Intézet Kiadványai 7.)
- Füzi Edit (szerk.): Soproni Maraton. Közéleti és információs lap. Veszprém, 1998, Grátis Kft.
- G. P.–H. Gy.–V. P.: Fényes Imre olimpiai válogatóverseny. Magyar–román „előolimpia”– Sopron, 1998.

- május 8-10. Fizikai Szemle 48, 1998, 300.
- Gabnai Sándor: "Határátlépés" Sopronban. Evangélikus Élet 63, 1998. okt. 4. 40. sz.
- Gazdag és értékes szakirodalmi publikációs és oktatói tevékenységéért a Faipari Tudományos Egyesület Lugosi Armand – díját kapta: dr. Szabadhegyi Győző okleveles faipari mérnök, a Soproni Egyetem adjunktusa. Fa 46, 1998. 1. sz. 14.
- Gerencsér Miklós: Hajnali úrvacsora. Hitel 11, 1998. 12. sz. 23-28.
- 99**Géczy Miklósné: Pfandler Károly 1919–1998. Evangélikus Élet 63, 1998. márc. 22. 12.sz.
- Gépesítési tanácskozás Sopronban. Magyar Mezőgazdaság 53, 1998. nov. 4. 45. sz. 32.
- Gödéné Török Ildikó: „Szolgálat és hivatás”. H. 26, 1998. 3. sz. 26-28.
- Gömöri János: Sopron. Stadtturm und Stadtmauern. Bp., 1998, TKM Egyesület 16. (Tájak–korok – múzeumok kiskönyvtára 57.)
- Grábnerné Bösze Klára: Száz éve született Pap Károly. Tudósítás egy kiállításról In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 345-348.
- Gritsch, Mathias: Die älteste Frau in Wandorf. NZ. 42, 1998. febr. 14.
- Gróh Gáspár: Puszta látszat a mulandó múlása. Magyar Szemle 7, 1998. 9-10. sz. 191-195.
- Güntner Péter: A balfi fürdő története (1865–1914). SSz. 52, 1998, 228-246.
- Güntner Péter: A soproni polgár otthona és nyilvános élete. MH. 21, 1998. 1. sz. 66-71.
- Győr–Moson–Sopron megye településeinek atlasza. 2. javított kiadás. 173 település részletes térképe. Méretarány 1:20 000. Győr–Gyula, 1998, Atlasz Térkép- és Könyvkiadó Bt. -HISZI – MAP Kft. 174 + 90.
- Győr–Moson–Sopron megye statisztikai évkönyve 1997. Győr, 1998, KSH 355.
- Győr–Moson–Sopron megyei vállalkozói almanach 1998. Győr, 1998, 90 + 174.
- V. Györfy Ilona–Vajda József: Műemlékek felmérése. Műemlékvédelmi Szemle 1998. 2. sz. 175-202.
- Győri Béla: Dr. Eöry Teréz növénynevelő. Magyar Fórum 10, 1998. febr. 5. 6. sz. 9.
- H. S.: A gazdajegyző hétköznapijai. Pannon Agrárkamara 1998. máj. 5.
- H. T.: Faipari Egyetemi Kutatásért Alapítvány. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 2. sz. 16-17.
- H. T.: Mi újság Sopronban? Magyar Asztalos és Faipar 1998. 7. sz. 14.
- Halmos Erika: Egy hangszer újjászületése. A harkai evangélikus templom orgonája. Várhely 4, 1998. 1. sz. 79-82.
- Haracsi emlékülés. Fagazdasági Híradó. 26, 1998. dec. 4. sz. 4.
- VI. Erdészeti Szakmai Konferencia a Wood Tech Erdészeti és Faipari Szakvásár keretében. Sopron, 1998, EFE Erdőmérnöki Kar–OEE–E. K. F. M. (ERFATERV) Kft. 81.
- VI. Országos Erdészeti Találkozó. 1998. augusztus 26-28. Sopron. Erdőgazdaság és Faipar. A Magyar Mezőgazdaság melléklete 1998. júl. 8., Hirfa 8, 1998. jún. 4. 11. sz. 8., júl. 16. 14. sz. 8.
- Haulik Áron (szerk.): Soproni Sufni. A Soproni Egyetem közéleti lapja. Sopron, 1998, Soproni Felsőoktatási Alapítvány.
- Haydn–Zentrum und Liszt–Tage. NZ. 42, 1998. ápr. 25.
- Hárs Ernő: Giacomo Leopardi. Várhely 4, 1998. 2. sz. 102-107.

- Hárs Ernő: Lepke libben. MH. 21, 1998. 3. sz. 74-75.
- Hárs Olivér–Hársné Unger Klára–Tímár Gábor: Gyógynövények Sopron környékén. Sopron, 1998, szerzők saját kiadása 47.
- Herdits, Hannes: Technotypologische Betrachtungen und experimentalarchaologische Untersuchungen zu den frühmittelalterlichen Rennöfen von Unterpullendorf. BHBl. 60, 1998, 63-76
- Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, 1998, Győr–Moson–Sopron megye Győri Levéltára 396 + 34..
- Hermann Róbert: A Sréter-különítmény, a honvédsereg soproni különítménye. SSz. 52, 1998, 329-342
- Hernádi: Kisvasútjaink. TuMa. 109, 1998. 5. sz. 33.
- Hetyésy Katalin–Németh Andrea: A Csepregi Általánosa Iskola jubileumi évkönyve, 1948–1998. Csepreg, 1998, 94.
- 100Hírek–Események. Állami díj. Profi fa 1998. 5. sz. 8.
- Hírek (Rendbontás). Várhely 4, 1998. 1. sz. 5.
- Hogyan láttam Sedlmayrt? M. 42, 1998, 139-143.
- Hoksa Attila–Simon Sándor–Szűcs Ferenc: Egy balek tudnivalói. Sopron, 1998, SE 74.
- Holzhofer Evelin: A Szentlélek- és a Keresztelő Szent János templom. Bp., 1998, TKM Egyesület 16. (Tájak–korok múzeumok kiskönyvtára 591.)
- Horgas Béla: Sorok a barna – kék füzetből. Dalos Margit: A sávban. Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 157-159.
- Horgas Béla–Levendel Júlia (szerk.): Számlálás. Beszélgetőkönyv. Bp., 1998, Liget Műhely Alapítvány 466.
- Horn János: Bányász Fúvósenekarok Nemzetközi Fesztiválja. BKL-B. 131, 1998, 418.
- Horribile dictu. Sopron, 1998, SE Erdőmérnöki Kar 30.
- Horváth Béla: Az agrár tankönyvkiadás közelmúltja és jelene. Erdészeti Lapok 133, 1998, 271-272.
- Horváth Béla: Bemutatkozik a Soproni Egyetem Erdészeti Géptani Tanszéke. Profi Erdőgazda 1, 1998. 2. sz. jún. 16-17.
- Horváth Béla: Soproni Egyetem Erdészeti Géptani Tanszéke. Hirfa 8, 1998. okt. 22. 19-20. sz. 64.
- Horváth Cirill: Az 1847/48 évi Sopron vármegyei választások. SSz. 52, 1998, 402-403.
- Horváth Edit: 1998 március idusa a Líceumban. Evangélikus Élet63, 1998. máj. 17.20. sz.
- Horváth Tibor: A Faipari Tudományos Egyesület 1998. augusztus 27-én Sopronba (sic!) tartotta közgyűlését. Fa. 46, 1998. 2. sz. 25.
- Horváth Zoltán:Erdőgazdálkodás és faipar aktuális ökonómiai kérdései. Profi Erdőgazda 1998. 3. sz. 6.
- Horváth Zoltán: Ligno Novum '98. Felemelkedőben az asztalosipar. Profi fa. 1998. 10. sz. 10-11
- Hübner, Elisabeth (Ed.): 100 Jahre Karfreitagsaufführungen der „Sieben letzten worte des Erlösers am Kreuze“. Eisenstadt, 1998. 32.
- Az idősek testi–lelki szociális egészségének esélyei, kockázatai, az idősekkel foglalkozók testi–lelki–szociális egészségének esélyei és kockázatai című tudományos szakmai konferencia előadásai. Sopron, 1998. szeptember 30. – október 2. Sopron, 1998, Szociális Foglalkoztató 250..
- Ikafalvi Diénes Virág (összeáll.): Műemlékfelújítások és helyreállítások 1996-ban. Műemlékvédelmi

- Szemle 1998. 2. sz. 265-295.
- Illy László: Ostenburg és a Lajtabánság. Havi Magyar Fórum 6, 1998. 6. sz. 44-46.
- Ivicsics Péter (összeáll.): Műemlékfelújítások és helyreállítások 1995-ben. Műemlékvédelmi Szemle 1998. 1. sz. 303-324.
- Jávor Anna: Megnyitó beszéd a Dorffmaister – emlékkiállításon, 1997. november 30. SSz. 52, 1998, 53-54.
- Jelenits István: D. Hoffer Erzsébet kiállítása elé. In: Sarkadi Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 249-251.
- Joó Ferenc: Sopron közlekedése 2000 után. Lélegzet 8, 1998. 3. sz. 8.
- Joó István – ifj. Joó István: Soproni Egyetem (SE) és a geodézia Sopronban. (Interjú dr. Koloszar József rektorral). GK. 50, 1998. 12. sz. 10-15.
- Kaján Imre: A fertői barokk víztoronyról. Vízűkör 38, 1998. 1. sz. 18-19.
- Kaszás Marianne (összeáll.): A magyar levéltárak kiadványainak bibliográfiája 1997-ben. Levéltári Szemle 48, 1998. 4. sz. 67-78.
- Kádár Zoltán: Műemlékvédelmi szemle. Élet és Tudomány 53, 1998. máj. 29. 22. sz. 689.
- Kárpáti László: A Fertő tó és környéke mint kultúrtáj. M. 42, 1998, 8-12.
- 101kb.: 3. Ungarndeutsche Kulturwoche in Ödenburg. NZ. 42, 1998. szept. 12.
- kb.: Heringsschmaus in Ödenburg. NZ. 42, 1998. márc. 7.
- kb.: Ödenburger Kulturklub ausserhalb der Stadt. NZ. 42, 1998. nov. 28.
- kb.: Sommerfest in Ödenburg mit Gästen aus St. Iwan. NZ. 42, 1998. júl. 11.
- kb.: Tanzgruppe Brüderlichkeit leistete Hervorragendes. NZ. 42, 1998. dec. 5.
- kb.: Vorbereitung der nächsten Wahlperiode. NZ. 42, 1998. márc. 14.
- Keglovich István: A soproni bor útja. Magyar Mezőgazdaság 53, 1998. aug. 5. 32. sz. 19.
- Keil, Martha: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a késő-középkorban. SSz. 52, 1998, 15-29.
- Kettinger Gyula: Burgenland, Fraknó vára: Az Esterházy kincseskamra állandó kiállítása. TuMa. 109, 1998. 9. sz. 18.
- Keveházi László: Új kegyesség. Fejezetek az osztrák–magyar protestáns kapcsolatok történetéből. Szerk. Nagy Márta, h. n. 1997. SSz. 52, 1998, 279-280.
- Kiállítási hírek. Sopronbánfalva és az Erdei Malom. Műemlékvédelmi Szemle 1998. 1. sz. 355.
- Kietaibl, Hans: Die Abbildungen magyarischer Könige und Heerführer an den Wänden des Haydntsaales im Schloss Esterhazy. BHBl. 60, 1998, 42-45.
- Kietaibl, Hans: Der Eisenstädter Kalvarienberg. BHBl. 60, 1998, 33-38.
- Kinczler Irén: Pályám emlékezete. Lelkipásztort 73, 1998, 389-390.
- Király Gergely: Megjegyzések a Fertőmelléki – dombsor és a Kőhidai – medence flórájához és vegetációjához. SSz. 52, 1998, 168-183
- /Király Pál/: Állásbörze. Profi Erdőgazda. 1, 1998. 2. sz. jún. 19.
- Király Pál: Erdészeti gépek soproni kiállítása. Profi Erdőgazda 1, 1998. 3. sz. 22-hátsó belső borító.

- Király Pál: Az erdőrendezés története. Erdőgazdaság és Faipar. A Magyar Mezőgazdaság melléklete 1998. szept. 7.
- Király Pál: Ligno – Novum + Wood – Tech '98. Erdőgazdaság és Faipar. A Magyar Mezőgazdaság melléklete 1998. szept. 2-3.
- K/irály/ P/ál/: Dr. Madas András Széchenyi – díjas. Profi Erdőgazda 1, 1998. 2. sz. 11..
- /Király Pál/: Soproni kiállítások. Profi Erdőgazda 1, 1998. 2. sz. 4.
- Kiss Dénes (szerk.): Trianon Kalendárium 1999. Bp., 1998, Trianon Társaság. 208.
- Kiss Gáborné: Egy élet a népművészet varázsában. Barátság 5, 1998. 5. sz. 2222-2228., 6. sz. 2287-2290.
- Kiss Jenő: Mihályi nyolcszáz éve. Győr, 1998, Hazánk 382.
- Knausz Valéria (szerk.)–Tusnádi Csaba Károly: Magyarországi kisvasutak. 2. jav. kiad. Bp., 1998, Kossuth Ny. 60.
- Kocsó Mihály: Sopron, Botanischer Garten der Universität. Bp., 1998, TKM Egyesület 24. (Tájak–korok – múzeumok kiskönyvtára 537/A.)
- Kollányi László: Bogyósgyümölcs – kutatás Fertődön. Az intézet ismét önálló. Pannon Agrárkamara 1998. júl. 16.
- Konrád Antal: A kő és az ember. Szakál Ernő szobrászművésszel Konrád Antal beszélgetett. Várhely 4, 1998. 2. sz. 76-90.
- Kosztka Miklós: Az Országos Erdészeti Találkozó eseményei a Wood – Tech '98 Erdészeti és Faipari Szakvásár keretében. Hirfa 8, 1998. okt. 22. 19-20. sz. 68-69.
- Kosztka Miklós: Tájékoztató. Erdészeti Lapok 133, 1998, 360.
- Kottmayer Tibor: Két nemzetiség, két ház. M. 42, 1998, 239-244.
- Kovács András: Új eredmények a kenőanyag adalékok kutatásában, alkalmazásában. Magyar Kémikusok Lapja 53, 1998, 459-465.
- Kovács – Gombos Gábor: Feltárt képek. Várhely 4, 1998. 1. sz. 124-125.
- 102 Kovács József László: Erdélyi Tibor irodalmi emlékkönyve. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 293-301.
- Kovács József László: Lövészünnep és szőlőlövészet. Jegyzetek Dobner Ferdinánd 300 éves emblemikus füzetéhez. Várhely 4, 1998. 2. sz. 109-121.
- Kovács József László: A paraszt, a polgár és a pap (Kortársak feljegyzései 1848–49-ről Sopronban). SSz. 52, 1998, 374-381.
- Kovács József László: Wolfgang Fochter lelkész és a soproni reformáció kezdetei. (Egy 1566-os végrendelet helytörténeti tanulságai). SSz. 52, 1998, 208-214.
- Kozma Huba: "Csodálatos szervezettséget hozott létre a vállalat a semmiből". Buda Ernő olajipari bányamérnökkel beszélget Kozma Huba. H. 27, 1998. 3. sz. 45-59.
- Környei Attila: Beszámoló a 25 éves Széchenyi István Emlékmúzeum munkájáról. SSz. 52, 1998, 270-273.
- Környezet és Faanyagtudomány. Nemzetközi tudományos konferencia. Sopron, 1998. szept. 1-3. Hirfa 8, 1998. szept. 17. 17. sz. 22
- Köves Elemér: Geleji Sándor (1898–1967) emlékezete. SSz. 52, 1998, 258-260.
- Köveskúti György: Találkozó – a Hidegvíz völgyben. Erdészeti Lapok 133, 1998, 28-29.

- Kövér Tamás: Amado Hollywoodja a Lőverek aljában. Gerendás–Fekete–Pozsgai: A tenger szerelmesei. Rendező: Mikó István Várhely 4, 1998. 1. sz. 86-89.
- Kövér Tamás: Deus ex machina, Molnár Ferenc módra. Michael Frayn: Ugyanaz hátulról. Rendező: Valló Péter. Várhely 4, 1998. 2. sz. 96-98.
- Kövér Tamás: Disneyland Europe stílusban. (Leben und leben hagyni). Masteroff – Kander–Ebb: Kabaré. Rendező – koreográfus: László Péter. Várhely 4, 1998. 2. sz. 98-100.
- Kövér Tamás: Reneszánsz Rózsaszín Párduc. Shakespeare: Sok hűhó semmiért. Rendező: Ferkai Tamás. Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 143-146.
- Közlemény. SSz. 52, 1998, 285-287.
- Kőhegyi Mihály: Művelődési törekvések a korai újkorban. MKSz. 114, 1998, 308-313.
- Krisch, Magdalene: Auch wir sind ein Teil von Ödenburg! NZ. 42, 1998. aug. 29.
- Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 1997. évi tevékenységéről. SSz. 52, 1998, 52-53.
- Kubinszky Mihály: Emlékezés Boronkai Pál városi főmérnökre (1897–1970). SSz. 52, 1998, 261-263.
- Kubinszky Mihály: Eszterházai új vigasság. Magyar Szemle 7, 1998. 1-2. sz. 187-193.
- Kubinszky, Mihály: 150 Jahre "Oedenburg–Wiener Neustadter Eisenbahn". Eisenbahn Österreich 1998. 2. sz. 74-75.
- Kubinszky, Mihály: Italiani a Sopron. I treni 19, 1998. 192. sz. 29.
- Kubinszky Mihály: A magyar vasút és az építési szabványtervezés kialakulása. Közlekedéstudományi Szemle 48, 1998, 228-235.
- Kubinszky Mihály: Ribai M. Elma: A legüségesebb város hűséges gyermekei. In: Egyháztörténeti Vázlatok. Regnum (Essays in church History in Hungary) Budapest, 1997/1.2. 155-191. Különlenyomat. SSz. 52, 1998, 278
- Kubinszky Mihály: Soproni építkezések 1997-ben. Várhely 4, 1998. 1. sz. 66-70.
- Kubinszky Mihály: Szála Erzsébet: Sopron tudomány- és technikátörténetéből Várhely 4, 1998. 1. sz. 120-121.
- Kubinszky Mihály: Wälder József emléktáblája előtt. Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 140-141
- Kuntz Zoltán (szerk.): Önkormányzati Hírek. Sopron megyei jogú város közéleti lapja. Sopron, 1998.
- Kurucok, labancok Várhely 4, 1998. 2. sz. 5..
- Kurucz Miklós: Roth Gyula (1873–1961). Magyar Mezőgazdaság 53, 1998. okt. 28. 44. sz. 23.
- 103Kücsán József: Domonkos Ottó köszöntése. Magyar Múzeumok 4, 1998. 3. sz. 25.
- Laczó Tímea (főszerk.): Soproni Est. Kéthetente megjelenő ingyenes kulturális programmagazin. Sopron, 1998.
- Lakatos István: Hat év a szombathelyi kórházban I. Vasi Szemle 52, 1998, 349-352.
- Lampérth Gyula–W. Torda Erika (szerk.): A Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Liceum) Évkönyve az 1997/98. tanévről az iskola fennállásának 441. évében. Sopron, 1998, Hillebrand Ny. 253.
- Lanczendorfer Zsuzsanna: Höveji csipkétől a "höveji tányérig". H. 26, 1998. 5. sz. 44-48.
- László László: Új szőlő – növényvédelmi előrejelző rendszer Sopronban. Kertészet és Szőlészet 47, 1998.

jún. 11. 24. sz. 6.

Lengvári István: A magyar bányászat évezredes története I–II. Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1997. I. II. 1400 o. Sz. 132, 1998, 728-733.

Leonardo – programnyitó ünnepség Sopronban. Céh 1998. 9. sz. 8.

Die "Ligno Novum '98" in Sopron (Ungarn) fand vor allem bei den Schreibern Interesse. Holz – Zentralblatt 124, 1998. szept. 18. 112. sz. 1551.

Ligno – Novum '98. Wood Tech '98. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 6. sz. 14-17., 7. sz. 28-31., 8. sz. 14-17.

Ligno – Novum – Wood Tech asztalos-, faipari és erdészeti szakkiállítás Sopron, 1998. augusztus 26-29. Erdőgazdaság és Faipar. A Magyar Mezőgazdaság melléklete 1998. júl. 8., Fa. 46, 1998. 1. sz. 12.

Ligno Novum – Wood Tech asztalos-, faipari és erdészeti szakkiállítás Sopron, 1998. augusztus 26-29. Előzetes tájékoztató. Hírfa 8, 1998. júl. 2. 13. sz. 6., 23.

Ligno – Novum, Wood Tech 1998. augusztus 26-29. Hírfa 8, 1998. szept. 17. 17. sz. 16-19., okt. 1. 18. sz. 9.

Ligno Novum – Wood Tech faipari szakkiállítás. Fa. 46, 1998. 2. sz. 28-29.

Lovas Gyula: A Fertővidéki HÉV (1897–1997). SSz. 52, 1998, 30-43

Lővei Pál (összeáll.): Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal és Társintézményei tevékenységének bibliográfiája 1997. Műemlékvédelmi Szemle 1998. 1. sz. 279-301.

Lux Aladár: Néhány adat Erdélyi Tibor életéből. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 302-304.

Macher Frigyes: 100 Jahre Karfreitagsaufführungen der "Sieben letzten worte des Erlösers Am Kreuze" /sic!/ Szerk. Elisabeth Hübner, Eisenstadt, 1998, 32. SSz. 52, 1998, 284-285

A Magyar Tudomány Napja alkalmából a Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kara Dr. Roth Gyula születésének 125. évfordulóján emlékülést rendezett. Erdészeti Lapok 133, 1998, 379.

Magyar Zoltán: Szent György középkori kultusza Magyarországon. Sz. 132, 1998, 161-182.

Magyarország régiói. 3. kötet: Nyugat– Dunántúl. Bp., 1998, KSH Győr–Moson–Sopron, Vas, Zala Megyei Igazgatóságai 154.

Major Márton: Világzenélünk. III. Világzenei Vándorfesztivál. Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 135-136.

Martos Virág–Hárs Olivér–Szabó Miklós (szerk.): Borostyán. Környezetvédelmi lap a soproni és Sopron környéki családok részére. 1998. Sopron, 1998. Castanea Környezetvédelmi Egyesület.

Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1996. évre. SSz. 52, 1998, 70-90.

"Mädchen für alles". NZ–Gespräch mit Robert Wild. NZ. 4 2, 1998. máj. 16.

Márkiné Etlinger Zsuzsanna–Földes Tamás: A differenciáló pedagógia, mint az oktatás jövőképe: IV. logopédiai napok konferencia: Sopron, 1998. március 27-28. Sopron, 1998, Fogjuk a kezéd Egyesület 133.

Mechle Károly: Ligno – Novum – Wood – Tech. Céh 1998. 9. sz. 1.

Megaw, Vincent: Gallus Sándor (1907–1996) két földrész régésze. Magyar Múzeumok 4, 1998. 3. sz. 18-19.

104 Megay László: Giczy János kiállítása elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 239-240.

- Megay László: "Nem felejtkezhetem meg a mindenben jelenlévő titokról". MH. 21, 1998. 3. sz. 35-37.
- Megújult a Soproni Szemle. Vasi Szemle 52, 1998, 377.
- mer.: Fortbildung in Ödemburg. Busch Trommel. NZ-Beilage für Pädagogen. 4, 1998. dec. 30. 4. sz.
- Merényi -Metzger Gábor: Trianon után a szomszéd államokhoz került római katolikus főegyházmegyek, egyházmegyek és apostoli kormányzóságok főpásztorainak archontológiája. Sz. 132, 1998, 1343-1373.
- Mezei Gábor: Kiállítások – kastélyokban. Magyar Iparművészet 1998. 2. sz. 66-67.
- Mikó Sándor: Nagylózs – egy Sopron környéki falu története. Sopron, 1998, Nagylózs község Önkormányzata 264 + 28.
- Molnár Csilla-Pátyi Gábor: Hagyományörző karácsonyi ünnepség a soproni Hetvényi Lajos Evangélikus Líceumi Diákotthonban. Evangélikus Élet 63, 1998. jan. 11. 2. sz.
- Molnár János: 140 éve nyílt meg az Evangélikus Tanítólépző Intézet Sopronban. Evangélikus Élet 63, 1998. szept. 13. 37. sz.
- Molnár Katalin: Tardy János (szerk.): Magyarországi települések védett természeti értékei. Mezőgazda, Bp. 1996. 665 old. Fért. 47, 1998. 1. sz. 109.
- Molnár László (szerk.): A Budapesti Orvostudományi Egyetemen végzett orvostanhallgatók jegyzéke 1951–1969. Bp., 1997/1998/, SOTE 335.
- Molnár László tiszteleti tagunk volt az ünnepi szónok Sopron 1997. október 23-i emlékünnepeén. BKL-B. 131, 1998, 62.
- Molnár László: Sopron város hadtörténeti tradíciói. SSz. 52, 1998, 343-352.
- Molnár Sándor: 75 éves a Faanyagismereti (Fatechnológiai) Tanszék. Fa. 46, 1998. 2. sz. 19-20.
- Molnár Sándor: In memoriam Dr. Kovács Illés Professzor Úr! Erdészeti Lapok 133, 1998. 3. sz. hátsó belső borító.
- Molnár Sándor professzor zólyomi kitüntetése. Fa. 46, 1998. 2. sz. 20.
- Molnár Sándor: Tisztelegés Török Béla emléke előtt. Erdészeti Lapok 133, 1998, 357-358.
- Molnár Sándor: Török Béla (1894–1934) élete és munkássága. Sopron, 1998, SE Erdőmérnöki Kar 17 + 7. (Erdésznyajaink Arcképcsarnoka 6.)
- Morvai Gyula: Előljáró szavak Giczzy János festőművész Győri Városi Levéltár-beli kiállításához (1997. szeptember 3-24.) SSz. 52, 1998, 57-58.
- Moskovits Pál–Szulcsán Gábor: Nemzetközi Erdészverseny Sopronban. Erdészeti Lapok 133, 1998, 39.
- Möcsényi Mihály: Eszterháza fehérén–feketén. Bp., 1998, 173 + 1 CD melléklet.
- Nagy Alpár: Tallózás egy katonaiskola történetében. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 391-402.
- Nagy Márta: A köfaragás művésze. Beszélgetés a 85 éves Szakál Ernővel. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 7-15.
- Nagy Márta: "A múzeumok vitrines kiállításainak vége...". Askercz Éva művészettörténésszel Nagy Márta beszélgetett. Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 119-124.
- Nagy Márta: Párbeszéd a véletlennel. Gáspárdy Tibor festőművésszel Nagy Márta beszélgetett. Várhely 4, 1998. 1. sz. 83-85.
- Németh Ildikó: 1848 a Geiger, a Michel és a Bruckner krónikákban. SSz. 52, 1998, 382-390.

- Németh Ildikó: Győr története a kezdetektől napjainkig. Győr, 1997, (Szerk.: Bana József, Morvai Gyula). SSz. 52, 1998, 189-190.
- Németh Ildikó: A Soproni Egyetem Levéltára. Levéltárismertető 1997/98. Sopron, 1998, SE 37.
- 105 Németh Lajosné: Adalékok egy régi soproni kertész-család történetéhez (A Raffensperger család). SSz. 52, 1998, 184-187.
- Németh Ferenc: Dorn Lajos nyugalmazott erdész (1928–1998). Erdészeti Lapok 133, 1998, hátsó belső borító.
- Németh Ferenc: Nagelreiter József nyugalmazott erdész (1932–1998). Erdészeti Lapok 133, 1998, hátsó külső borító.
- Nikolics Károly: 30 éves a Soproni Patikamúzeum. SSz. 52, 1998, 269-270.
- Nikolics Károly: Természettudományi vándorgyűlések 1847-ben és 1929-ben (Két jelentős konferencia Sopronban). SSz. 52, 1998, 158-168.
- (ny): Faipari Egyetemi Kutatásért Alapítvány. Hírfa 8, 1998. jan. 29. 2. sz. 20.
- Nyári László–Oroszi Sándor (szerk.): 56-os emlékek. Soproni Műhely különszám. Bp.–Sopron, 1998, OEE Erdészettörténeti Szakosztály–SE 191. (Erdészettörténeti Közlemények 37.)
- Nyílt nap Lövön. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 9. sz. 13.
- OAFSZ–szakmai konferenciák. Sopron, 1998. augusztus 27-28. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 6. sz. 14-15., 7. sz. 28-29., 8. sz. 14-15.
- Az OEE Választmánya Bedő Albert Emlékérmét adományoz dr. Magyar János erdőmérnöknek. Erdészeti Lapok 133, 1998, 192.
- Ödenburger Lyzeum ausgebaut. NZ. 42, 1998. szept. 26.
- Ödenburger in Sindelfingen. NZ. 42, 1998. máj. 23.
- Pap Edina: Egyedülálló vállalkozás. Kertészet és Szőlészet 47, 1998. febr. 19. 8. sz. 4-6.
- P/atvaro/s /József/: Elismerések Sopron Napján. BKL-B. 131, 1998, 672-673.
- Patyi Gábor: A selmecbányai akadémia magyar intézménnyé válása és a hallgatók nemzeti ellentétei 1848–49-ben. SSz. 52, 1998, 353-364.
- Paul, Hans: Das Mattersburger Halterkreuz–eine Totenleuchte–und seine bewegte Geschichte. BHBl. 60, 1998, 77-85.
- Paul, Hans: Die Rinderpest un 1850. BHBl. 60, 1998, 25-32.
- Pájer Imre: "Rajta magyar, rajta". SSz. 52, 1998, 417-418.
- Pädagogische Hochschule "Elek Benedek" Ödenburg. Neue Wege in der Ausbildung der Nationalitäten-studentinnen. NZ. 42, 1998. jan. 8.
- Peszlen, I/lona/ (ed.): Environment and Wood Science. Sopron, 1998, Department of Wood Science University of Sopron 73. (Acta Facultatis Ligniensis)
- Polgár Tamás: A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertórium. Összeállította:
- Csécs Teréz, kiadja: A Xántus János Múzeum és Győr–Moson–Sopron megye Győri Levéltára. Győr, 1998. 239 p. SSz. 52, 1998, 419-420.
- Polgár Tamás: Újonnan előkerült reformkori kiadványok a Soproni Levéltárban. SSz. 52, 1998, 49-51.

- Polgár Tamás: A borturizmus lehetőségei Győr–Moson–Sopron megyében. TuMa. 109, 1998. 1. sz. 22-23.
- Prickler, Leonhard: Das älteste Urbar der Grafschaft Forchtenstein von 1500/1510. BF. 1998, 77. sz. 166.
- Prickler, Harald: Ein Eisenstädter Orgelbauer im 17. Jahrhundert: Lorenz Linkh. BHBl. 60, 1998, 190-191.
- Prickler, Harald: Die Seidenbandfabrik des Adalbert Ehrenritter in Eisenstadt 1821–1823. BHBl. 60, 1998, 86-91.
- Prickler, Harald–Seedoch, Johann: Eisenstadt–Bausteine zur Geschichte. Eisenstadt, 1998, Nentwich–Lattner 576.
- Radics Éva: Ha az ember elmúlt 95 éves... Beszélgetés a 96 éves Takács Jenővel. Bécsei Napló 19, 1998. nov.–dec. 6. sz. 6.
- 106 Ráskay Pál: Katonai középiskolák a két világháború között. Iskolakultúra 8, 1998. 4. sz. 61-67.
- R. B.: Kiss István. GK. 50, 1998. 4. sz. 40-41.
- Rétvári László: Pannon Enciklopédia–Magyarország földje. Kertek 2000. Bp. 1997. 508 old. FÉrt. 47, 1998, 1. sz. 110-112.
- Rideg István: A költői vágy igaza. Sarkady Sándor: Gyöngyhimnusz. Várhely 4, 1998. 1. sz. 109-116.
- (rm): Kossow József 1904–1998. Erdészeti Lapok 133, 1998, hátsó külső borító.
- Román András: Az epsomi derbyre cylinderben kell kimenni, máskor viszont tornacipőt kell húzni... M. 42, 1998, 113-119.
- Roth, Paul W.: Zu den Patrozinien der Pfarrkirche Marz. BHBl. 60, 1998, 39-41.
- Rózsa György: Daniel Suttinger soproni látképe 1681-ből. MÉ. 47, 1998. 1-2. sz. 137-141.
- Rózsa György: Megnyitó beszéd a "Változó lapjárás" – Az 1848-as bécsi forradalom és karikatúrái c. lábasházi kiállításon. SSz. 52, 1998, 406-407
- Ruhmann Jenő: A fekete (füstölgő) lőpor és Sopron város védelme a XVII. században. BKL-B. 131, 1998, 370-374.
- Ruzsinszky László: Tempus. Regény. Sopron, 1998, Soproni Műhely–Selmeci Társaság 86. (Megjelent Ruzsinszky László 1932. évi azonos című regénye alapján.)
- (ry): Ubrankovics és Társa Erdészeti és Faipari Kft. Hírfa 8, 1998. júl. 16. 14. sz. 20-21.
- Salamon Nándor: Egy vasárnapi festő Sopronban. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 265-268.
- Salamon Nándor: Giczy János Invitáció. A Horváth–Lukács Galéria kiadása, Sopron, 1997. 128 old. Vasi Szemle 52, 1998, 247-248.
- Salamon Nándor: Kisalföldi művészek lexikona. Győr, 1998, Kisalföldi művészetért alapítvány 355.
- Salamon Nándor: Növekvő hiányérzet. MH. 21, 1998. 3. sz. 83-85., In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 241-245.
- Salamon Nándor: Soproni Horváth Józsefről. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 258-260.
- Sarkady Sándor: Boros Géza: Emlékművek '56-nak. Várhely 4, 1998. 1. sz. 121-122.
- Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. Sopron, 1998, Szociális Foglalkoztató 407.

- ifj. Sarkady Sándor: Sopron 1848-ban – kronológia. SSz. 52, 1998, 408-416.
- ifj. Sarkady Sándor: A soproni nemzetőrség 1848-ban. Sopron, 1998, EDUTECH 185. (Várhely könyvek 4.)
- ifj. Sarkady Sándor: A Soproni Nemzetőrség 1848-ban. Várhely 4, 1998. 1. sz. 91-105.
- ifj. Sarkady Sándor: Soproniak a Donnál. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 3367-368.
- Sasfi Csaba: Sopron megye feledésbe merülő 18. századi kisgimnáziuma. (A csornai premontrei kisgimnázium). SSz. 52, 1998, 215-227.
- Schlag, Gerald: Az 1848-as forradalom Michael Mayr, kismartoni tanácsos naplójának tükrében. SSz. 52, 1998, 391-401.
- Scott M. Eddie: A földbirtokos elit Burgenlandban és Nyugat-Magyarországon 1893–1935 között. TSz. 40, 1998. 1-2. sz. 43-59.
- Sedlmayr János építészeti munkái. M. 42, 1998, 135-138.
- Sedlmayr János: Két családi otthonról. M. 42, 1998, 120-127.
- Sedlmayr János: Magyarországi kora gótikus mérművek. M. 42, 1998, 144-148.
- Sedlmayr János: Szakál Ernő, a műemlékvédelem Európa-dijasa. SSz. 52, 1998, 263-268.
- Sedlmayr János: Szakál Ernő a műemlékvédelem Európa-díjasa 85 éves. M. 42, 1998, 219-221.
- 107 Seedorf, Johann: In memoriam Hans Chmelar (1947–1998). BHBl. 60, 1998, 145-147.
- Sisa József–Wiebenson, Dora (szerk.): Magyarország építészetének története. Bp., 1998, Vince 367.
- Solymár Mónika–Gabnai Sándor: Országos Protestáns Napok eseményei. Az 1848-as "hitvallás" mai üzenete. Evangélikus Élet 63, 1998. nov. 22. 47. sz.
- Somkuti Elemér: A Soproni Egyetem 1998/99. tanévnyitója. Az erdőmérnökképzés 191-ik évkezdése. Fa. 46, 1998. 2. sz. 18-19.
- Somorjay Sélysette: 18. századi városi lakóépületek belső kialakítása. Műemlékvédelmi Szemle 1998. 1. sz. 135-152.
- Sopron. Térkép. Stadtplan. Map. 1: 12 500. Bp., 1998, Kartographia.
- Sopron bora. História 20, 1998. 5-6. sz. 46-47.
- Sopron. Kedvelem ezt a várost. Térkép–Plan–Map. Sopron, 1998, Orient '98 Bt. – Ábel Térképészeti Kft
- Sopron környéke. Die Umgebung von Ödenburg. Turista és kerékpáros térkép. Rad und Wanderkarte. 1 : 40 000. Bp., 1998, Ábel Térképészeti Kft..
- Sopron Press. Regionális információs hetilap. Sopron–Győr, 1998, Kisalföld Kiadó Kft.
- Sopronból Csíkszeredára. Pannon Agrárkamara 1998. jún. 28.
- Soproni cégregiszter. Sopron, 1998, Gosztom és Varsányi 80.
- A Soproni Egyetem Erdőművelési Tanszéke adott helyt a Wood – Tech – Ligno Novum kiállítás keretein belül az Erdővédelmi Szakosztály nemzetközi konferenciájának. Erdészeti Lapok 133, 1998, 354.
- A Soproni Egyetemi Tanács Mérnökavató nyilvános tanácsulást tartott. Erdészeti Lapok 133, 1998, 276.
- Soproni Iránytű. Információs kiadvány /havonként/. Sopron, 1998.
- Soproni Hírsztár. Információs hetilap Sopronban és környékén. Sopron, 1998. Gosztom és Varsányi.
- Soproni Horváth József művészete. Bp.–Vác, 1998, Débert Bt.–Nalors 56.

- Soproni Kisokos 1998. Sopron, 1998. 144.
- Soproni Műsor. (Havonta megjelenő ingyenes műsorfüzet) Sopron, 1998, Soproni Hírsztár.
- Soproni Polgár. A Fidesz – Magyar Polgári Párt Soproni Szervezetének Kiadványa. Sopron, 1998.
- Soproni Program ajánló. Kultúrális, művészeti és közéleti kiadvány. 2, 1998. Havonta jelenik meg.
- Soproni Szuperinfó. Információs hetilap. Sopron, 1998.
- Soproni Ünnepi Hetek. TuMa. 109, 1998. 2. sz. 4-5.
- Spuller, Oliver: Kabel TV Ödenburg. NZ. 42, 1998. jan.10.
- Stark, Magdolna (ed.): Current economic questions in forestry and wood industry: 9th Interchair Meeting of Economists and Organisers in Wood Industry Sopron, 26-28 August 1998. Sopron, 1998, Univ. of Sopron 249.
- Sulyok Gabriella grafikusművész. A Pannónia Galéria kiállítása Sopronban. TuMa. 109, 1998. 12. sz. 26.
- Sümeghy József: Diakonisszák soproni konferenciája. Evangélikus Élet 63, 1998. jún. 14. 24. sz.
- Sümeghy József: A soproni Evangélikus Líceum tanúit várja. Evangélikus Élet 63, 1998. máj. 31. 22. sz.
- Sz. G.: Dr. Nikolics Károly 80 éves. Magyar Kémikusok Lapja 53, 1998, 505.
- Szabadhegyi Győző: A FATE új Oktatási Bizottsága. Profi fa 1998. 6. sz. 34-35.
- Szabó Attiláné (szerk.): Könyvtárak Győr–Moson–Sopron megyében. Győr, 1998, Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár 66.
- 108 Szabó Imre: 40 éves egyetemi találkozó Sopronban. BKL-B. 131, 1998, 416-417.
- Szabó László: A Roth Gyula Erdészeti és Faipari Szakközépiskola 1997/98-as tanévben elért eredményei. Erdészeti Lapok 133, 1998, 293.
- Szakál Ernő soproni műveiből. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 16-28.
- Szakolczay Lajos: Mozdulattöredék és fény. Beszélgetés Sulyok Gabriellával Magyar Iparművészet 1998. 4. sz. 30-32.
- Szála Erzsébet: Payr Sándor (1861–1938). Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 148-150.
- Szála Erzsébet: Payr Sándor élete és munkássága (1861–1938). SSz. 52, 1998, 254-258.
- Szapudi András: Kamaszkor Krisztussal. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 56-66.
- Szebik Imre: Murmann Sámuel hősie példája. Evangélikus Élet 63, 1998. máj. 24. 21. sz.
- Szebik Imre: Weltler Ödön 1911–1998. Evangélikus Élet 63, 1998. nov. 1. 44. sz.
- Szelenczey Edit: Alapítvány az eredményesebb szakképzésért. Köznevelés 54, 1998. jan. 9. 1. sz. 9.
- Szelenczey Edit: Ágfalvi kisiskolások Bécsben. Köznevelés 54, 1998. febr. 20. 7. sz. 17.
- Szemán Attila: A Soproni Múzeum felújított brennbergbányai kiállítása. SSz. 52, 1998, 274-277.
- Szemán Attila: Szála Erzsébet: Sopron tudomány és technikatörténetéből. Soproni Egyetem, Sopron, 1997. 111. oldal. SSz. 52, 1998, 188-189.
- Szende Katalin: Két kisváros a Dunántúlon. SSz. 52, 1998, 90-95.
- Szende Katalin: A szerkesztőség. Lectori salutem! SSz. 52, 1998, 3.
- Szent Imre plébánia templom Sopron, Révai u. 1. MűT. 38, 1998. 6. sz. 2-4.

- Szerdahelyi, Paul: "In voller Treue dem österreichischen Vaterland!" NZ. 42, 1998.júl.4.
- A szerkesztőbizottság. A 70 esztendő Domonkos Ottó köszöntése. SSz. 52, 1998, 195.
- Szerzőink. Várhely 4, 1998. 1. sz. 126-127., 2. sz. 132.133., 3-4. sz. 188-191.
- Szigethy József: Utólagos bánya felhagyási munkálatok Brennbergbányán. BKL-B. 131, 1998, 284-285.
- Szimon János: Boldog ünnepség Pápán. Evangélikus Élet 63, 1998. okt. 11. 41. sz.
- Szimon János: Búcsúigehirdetés. Evangélikus Élet 63, 1998. okt. 4. 40. sz.
- Szimon János: Külföldi hittestvérek között... Evangélikus Élet 63, 1998. okt. 18. 42. sz.
- Szimon János: Major Sámuel, az igényes tanító. In: Sarkady Sámuel (szerk.): Soproni Füzetek '98. 382-383.
- Szimon János: Művészi igényesség a soproni evangélikus gyülekezet évszázadaiban. Lelkipásztor 73, 1998, 24-26., In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 349-354.
- Szimon János: Orgonaszentelés a balfi templomban. Evangélikus Élet 63, 1998. jún. 21. 25. sz.
- Szimon János: Ökumené Sopronban. Evangélikus Élet 63, 1998. febr. 15. 7. sz.
- Szimon János: Rendhagyó böjti szeretetvendégség a soproni gyülekezetben. Evangélikus Élet 63, 1998. ápr.19. 16. sz.
- Szimon János: Válaszok fiatalok kérdéseire. 1-5. Evangélikus Élet 763, 1998. febr. 15. 7. sz., febr. 22. 8. sz., márc. 8. 10. sz., márc. 15. 11. sz., ápr. 26, 17. sz.
- Szita Szabolcs: Fábján Lajos (1924–1997) emlékezete. SSz. 52, 1998, 65-67.
- Szitás József: Átalakuló magyar felsőoktatás–Nyugat–Dunántúl–Sopron. SSz. 52, 1998, 125-134.
- Szodfridt István: A 80 éves Márkus László köszöntése. Erdészeti Lapok 133, 1998, 300.
- Szokolay Sándor: Gáspárdy Tibor kiállítása elé. In Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 246-248.
- Szopori Nagy Lajos: Invitáció Giczy János könyvéhez. MH. 21, 1998. 3. sz. 73-74.
- Szopori Nagy Lajos: Festő és háttere – Giczy János kiállítása a Győri Városi Levéltárban. SSz. 52, 1998, 55-57.
- 109 Szorger, Dieter: Harald Prickler, Johann Seedorf: Eisenstadt – Bausteine zur Geschichte, Eisenstadt 1998, Verlag Nentwich–Lattner, 576 Seiten. BHBl. 60, 1998, 192.
- Szörényiné Kukorelli Irén: A Nyugat–Dunántúli régió –Régió? Tér és Társadalom 12, 1998. 3. sz. 51–75.
- Szőnyi Eszter: Győr–Moson–Sopron megye múzeumai. Magyar Múzeumok 1998. 4. sz. 21-22.
- Szűcs Ferenc (főszerk.): Soproni Műhely. A Soproni Egyetem lapja. Sopron, 1998, Soproni Egyetem 12. sz. márc. 50., 13. sz. jún. 46.
- T. K.: Diplomamunka – pályázat. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 7. sz. 15.
- T. K.: A IV. Erdészeti és Faipari Állásbörze és az I. Szakmai Fórum a Soproni Egyetemen. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 4. sz. 38-39.
- T. K.: Környezet és faanyag tudomány. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 9. sz. 42
- Takács József: Országos Erdészeti Találkozó és Vásár Sopronban. Fagazdasági Híradó 26, 1998. szept. 3. sz. 2-3..
- Takáts Tamás: Borverseny a soproni borvidéken. Pannon Agrárkamara 1998. aug. 23.

- Takáts Tamás: Első biogazda – tanfolyam Sopronban, megalakult a biokultúra egyesület helyi csoportja. Pannon Agrárkamara 1998. jún. 29.
- Takáts Tamás: A soproni borvidék. Pannon Agrárkamara 1998. júl. 18.
- Tamássy Lajos: Moór Arthur (1923–1985) élete és munkássága. Sopron, 1998, SE Erdő mérnöki Kar 24. (Erdésznyagjaink Arcképcsarnoka 4.)
- Tar Károly–Szilágyi Katalin (szerk.): : II. Erdő és klíma konferencia. Sopron, 1997. június 4-6. Debrecen, 1998, KLTE Meteorológiai Tanszék 229..
- Tarján Tamás: Ez nem az a színház. A Bárkáról. Kritika 1998. 2. sz. 16-18.
- Tatai Zoltán: Kónya Lajos élete és munkássága. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 324-344.
- Termékfejlesztő szakképzés a Soproni Egyetemen. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 12. sz. 13.
- A XI. Érembiennálé Díjazottjainak Kiállítása. Sopron, Lábasház, 1998. Sopron, 1998, Soproni Múzeum–Hillebrand 23
- XI. Országos Érembiennálé. Sopron, Lábasház. 1997. június 21– szeptember 14. Sopron, 1998, Open Art 90.
- Tompa Ernő: Székelyek Sopronban. Háromszék 1998. ápr. 21.
- Tóth Ágnessel, a népművészet többszörösen kitüntetett mesterével beszélget Kücsán József. H. 26, 1998. 5. sz. 50-52.
- Tóth Imre: Az 1848. évi forradalom Sopron megyében. A Soproni Múzeum és a Soproni Levéltár időszaki kiállítása a Lábasházban. SSz. 52, 1998, 404-405
- Tóth József: 100 éves az erdészeti kutatás. Az erdővédelmi kutatás története az ERTI-ben Erdészeti Lapok 133, 1998, 249-253.
- Tóth Péter: A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpontos vizsgálatai Sopron vármegyében I. Magyar és latin nyelvű vallomások (1767). Antworten auf die Neun Fragepunkte der Maria Theresianischen Urbarialregulierung im Komitat Sopron/Ödenburg. I. Ungarische und lateinische Bekenntnisse. Sopron–Eisenstadt, 1998, Soproni Levéltár–Burgenländisches Landesarchiv. 236. (BF. Sonderband XXI/1.)
- Tóth Sándor: A faipari szakoktatás történetéből. Fa. 46, 1998. 2. sz. 10-12.
- Tóth – Szöllös Mihály: A Magyar Lelkigondozó Szolgálat ünnepe Bécsben. Evangélikus Élet 63, 1998. máj. 17. 20. sz.
- Tóth Tibor: Friss vásárdíjas Sopronban. Magyar Asztalos és Faipar 1998. 8. sz. 23.
- Tölli Balázs: Emléktábla – avatás a soproni Líceum udvarán 1998. március 15-én. Evangélikus Élet 63, 1998. máj. 17. 20. sz.
- Tölli Balázs: A Soproni Líceum udvarán. Bécsei Napló 19, 1998. márc.-ápr. 2. sz. 2.
- 110 Tuba László (főszerk.): Győr–Moson–Sopron megye kézikönyve. Győr, 1998, Ceba–Fekete Mátyás. 1043. (Magyarország megyei kézikönyvei 7.) (Németül és angolul is.)
- Turbuly Éva: A falutörténet – írás néhány feudális – kori forrása a soproni Levéltárban. SSz. 52, 1998, 246-253.
- Turbuly Éva (szerk.): „Tisztemben csak a város érdeke és az igazság fog vezetni”. A 120 éve született

- Thurner Mihály polgármester (1878–1952) emlékére. Sopron, 1998, Hillebrand 119.
- V. S.: A bor határvidékén. Soproni borvidék. Magyar Mezőgazdaság 53, 1998. dec. 2. 49. sz. 15.
- Vadászi Erzsébet: Magyar Versália. Magyar Művészeti Fórum 1, 1998. 2. sz. 12-20.
- Vadászi Erzsébet: Szalon "Esteras"-ban. Szalon 2, 1998. 1. sz. 10-17.
- Valentinisch, Helfried–Perschy, Michael: Feuerwehr gestern und heute. Burgenländische Landes-sonderausstellung 29 April – 31 Oktober 1998. Schloss Halbturn. Eisenstadt, 1998, Rötzer 505 (BF. Sonderband XX.)
- Varga András: Emlékezés a növénynevelőre. Vasi Szemle 52, 1998, 583-588.
- Varga Ferenc: Haracsi Lajos (1898–1978) élete és munkássága. Sopron, 1998, SE Erdőmérnöki Kar 17 + 8. (Erdésznyagjaink Arcképcsarnoka 5.)
- Varga Ferencné: Új tudományos és gyakorlati eredmények a faiparban. Fa. 46, 1998. 2. sz. 31.
- Varga Szabolcs: Az Erdészeti-, Faipari-, Papíripari és Mezőgazdasági Tagozat közleménye. Mérnök Újság 5, 1998. 2. sz. 10.
- Vargha Zsuzsa: Egy pohár must a szépasszonnyal. Ünnepi Hetek – 1998. Várhely 4, 1998. 3-4. sz. 133-134.
- Vargha Zsuzsa: A titokzatos deviáns. Borbás Gabi színművésszel Vargha Zsuzsa beszélgetett. Várhely 4, 1998. 2. sz. 70-75.
- Varjú Sándor: Nagycenk gazdasági néprajza. Sopron, 1998, Hillebrand 183.
- Vágás István: Kató Pál 1904–1998. HiK. 78, 1998, 187.
- Váli István Csaba: A cserépkályha a barokk és a késő barokk időkben. Műemlékvédelmi Szemle 1998. 1. sz. 163-176.
- P. Vásárhelyi Judit: Nyugat–Magyarország olvasási kultúrájáról. Lesestoffe in Westungarn I–II. MH. 21, 1998. 4. sz. 84-86.
- P. Vásárhelyi, Judit–Rákóczi, Katalin–Dörnyei, Sándor (bearb.): Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band 5. Ungarn. Hildesheim–Zürich–New York, 1998, Olms–Weidmann 290.
- Vendégváró Sopron '98. Sopron, 1998, Quint Kft. 48.
- Verbóczy János : A Kombinált áru fuvarozás helyzete Magyarországon. Közlekedéstudományi Szemle 48, 1998, 71-78.
- Veress Márton: A Vas megyei Bükfürdő édesvízi mész kő kiválásformáinak morfogenetikai csoportosítása. HiK. 78, 1998, 214-222.
- Victor András: Két határra szóló konferencia. Természetbúvár 53, 1998. 6. sz. 35.
- Vig Károly: Állattani kutatások az Alpoknál. Magyar Múzeumok 1998. 4. sz. 6-9.
- Wachstum bei ROEE. NZ. 42, 1998. júl. 25.
- Wagner Szilárd: Műemlékorgonák nyomában. Lelkipásztor 73, 1998, 70-71.
- Winkler, Gábor: Auf historischen Wegen. Gedenkstätten und technische Denkmäler an ungarischen Landstrassen. Bp., 1998, Ministerium für Verkehrs-, Telekommunikations- und Wasserwesen, Hauptabteilung für Strassenwesen. 80.
- 111 Winkler, Gábor: Highways of History Monuments on the Hungarian roadside. Bp., 1998, Ministry of

Transport, Communication and Water Management, Road Department 73.
Winkler, Gerhard J.: Carl Goldmark und der Antisemitismus. BHBl. 60, 1998, 128-134.
A Wood Tech sikerre van ítélve. Erdészeti Lapok 133, 1998, 312-313.
Zentai László: Az érzelem gondolatiságának költője. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '98. 387-388.
Zoltán László: Emlékezés. Evangélikus Élet 63, 1998. jan.15. 4. sz.
Zoltán László: Az utolsó harkai. Evangélikus Élet 63, 1998. febr. 22. 8. sz.
Zöllner, Erich: Ausztria története. Bp., 1998, Osiris – 2000. 553.
Zügn Tamás: Milyen a gesztenye? Evangélikus Élet 63, 1998. nov. 29. 48. sz.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Fazekas Csaba egy. tanársegéd, Miskolci Egyetem Magyar Történeti Tanszék, 3515 Miskolc, Egyetemváros

Fülöp Éva múzeumigazgató, Kuny Domokos Múzeum, 2892 Tata, Pf. 224.

G. Etényi Nóra történész, Károli Gáspár Református Egyetem, 1088 Bp., Reviczky u. 4.

Gyapay Gábor ny. gimn. igazgató, 1125 Bp., Diósárok u. 5/10.

Hiller István egy. adjunktus ELTE BTK, 1364 Bp., Pf. 107.

Kovács József László ny. egyetemi tanár, 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8.

Kücsán József néprajzkutató, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

Mastalirné Dr. Zádor Márta könyvtárigazgató, SE, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky út 4.

Molnár László ny. múzeumigazgató, 9400 Sopron, Fő tér 7.

Plihál Katalin főosztályvezető, OSZK Térképtár, 1827 Bp., Pf. 37.

Tóth Imre történész, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

* A levéltári források összegyűjtésében *Reisz T.Csaba* és *Dominkovits Péter* segítségét ezúton is tisztelettel köszönöm.

2 (Megjegyzés - Popup)

A kérdést újabban tisztázza: Berényi László: Három évtized nagyítóüveg alatt. Esterházy Miklós ifjúsága. Turul 1999/1-2. 27-29.

3 (Megjegyzés - Popup)

i.m. 31.

4 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története I. A reformáció kezdetétől az 1681. évi soproni országgyűlésig. Sopron, 1917. 266.

5 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: Egyháztörténeti emlékek. Forrásgyűjtemény I. Sopron, 1910. 175-176.

6 (Megjegyzés - Popup)

Csapody Csaba: Esterházy Miklós. Bp. é.n. 47.

7 (Megjegyzés - Popup)

Az 1622. évi soproni országgyűlés idején Onate bécsi spanyol követ végig Esterházynál lakott Kismartonban: Onate Esterháznak 1622. ápr.2. Bécs MOL Esterházy lt. P108. Repos.71.Fasc.16.Fol. 352.

8 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: Nyáry Krisztina. In: Nők a magyar történelemben szerk. R.Várkonyi Ágnes Bp. 1997. 85-131.

9 (Megjegyzés - Popup)

Kubinyi Miklós: Bethlenfalvy gróf Thurzó Imre 1598–1621. Bp. 1888.

10 (Megjegyzés - Popup)

Esterházy Miklós Nyáry Krisztinának Sopron 1625. október 25. In: Esterházy Miklós levelei Nyáry Krisztinához. kiad. dr. Merényi Lajos Történelmi Társ, 1900.

11 (Megjegyzés - Popup)

Salamon Ferenc: Két magyar diplomata a XVII. században. Bp., 1884. 44.

12 (Megjegyzés - Popup)

Spáczayról i.m. 59-60., 63-64., 65., 75. Budai Pálról i.m. 84.

13 (Megjegyzés - Popup)

Eörsyről: i.m. 70., 71-72., 79., 83-84., 101.

14 (Megjegyzés - Popup)

Esterházy Pál visszaemlékezései ifjúkorára (1635–1653) In: Esterházy Pál: Mars Hungaricus. kiad.. Iványi Emma Budapest, 1989. 309.

15 (Megjegyzés - Popup)

Majláth Béla: Az 1642. évi szőnyi békekötés története. Bp.1885. Izdenczy András követsége

16 (Megjegyzés - Popup)

Spáczay budai követsége: Österreichisches Staatsarchiv (ÖstA) Haus-Hof-und Staatsarchiv Türkei I.(Turcica) I/118. 1644–1645. 1645. fol. 61.

17 (Megjegyzés - Popup)

Hajnal István: Az 1642. évi megghiúsult országgyűlés időszaka. Bp., 1930. passim.

18 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Állami Levéltár Sopron vármegye levéltára IV.A.1.a. Sopron vármegye nemesi közgyűléseinek jegyzőkönyve (eredeti példány)

19 (Megjegyzés - Popup)

Péter Katalin: Esterházy Miklós. Bp.,1985. és Hiller István: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645. Weimar-Köln-Wien, 1992.

20 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története I. A reformáció kezdetétől az 1681.évi soproni országgyűlésig. Sopron, 1917. 312.

21 (Megjegyzés - Popup)

Hajnal István: Az 1642.évi megghiúsult országgyűlés időszaka. Bp., 1930. 90.

22 (Megjegyzés - Popup)

u.o.. 92.

23 (Megjegyzés - Popup)

Erdélyi Országgyűlési Emlékek (MHH EOE) X. 1637-1648. szerk. Szilágyi Sándor Bp., 1884. 379.

24 (Megjegyzés - Popup)

Eörsy Zsigmond követsége Erdélybe (...) MHH EOE (...) X. 1637-1648. szerk. Szilágyi Sándor Bp., 1884. 377-391.

25 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Állami Levéltár Sopron vármegye levéltára IV.A.1.a. Sopron vármegye nemesi közgyűléseinek jegyzőkönyvei Ab Anno 1629 usque 1689. Másolati könyv, Tom.2.

26 (Megjegyzés - Popup)

Esterházy Pál visszaemlékezései ifjúkorára (1635–1653) In: Esterházy Pál: Mars Hungaricus. kiad.: Iványi Emma Budapest, 1989. 310.

27 (Megjegyzés - Popup)

Gero von Wilpert: Sachwörterbuch der Literatur, Stuttgart, 1959. Kröner Taschenbücher 231. *Zeitung* és *Zeitungslied* címszavai gazdag összeállítást adnak a Neue Zeitung régebbi és újabb szakirodalmáról. A hagyatéki leltárak könyvekre vonatkozó adatait ld. Lesestoffe in Westungarn, szerk. Monok István, Ötvös Péter, Harald Prickler, Szeged, 1994. I. (1535–1721) A Lesestoffe II. kötetében (Szeged, 1995, 263–277.) a soproni könyves szakirodalom bőséges bibliográfiája olvasható. Ld. még: Hubay Ilona: Röplapok, újságlapok röpiratok Bp., 1948. A téma kitűnő katalógusa: Neue Zeitungen, Relationen, Flugschriften. Katalog 70., J. Halle Antiquariat München, 1929.

28 (Megjegyzés - Popup)

Faut Márk könyvjegyzéke (1617): Lesestoffe I. 17–23., Georg Launer könyvjegyzéke (1650): uo. 153–166.; Hieronymus Burger könyvjegyzéke (1652): uo. 180–183.: „*In ainem Paquet vnderschiedliche getruckhte relationes*” (181.)

29 (Megjegyzés - Popup)

Monok István: Olvasó vagy gyűjtő? A könyvgyűjtés és olvasási szokások változása, in: Művelődési törekvések a korai újkorban. Szeged, 1997. 401–414.

30 (Megjegyzés - Popup)

Benda Kálmán: A török kor német újságirodalma, Bp., 1942.; Kovács József László: A Mohács utáni újságlevelek, in: Tudományos emlékülés a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Pécs, 1977. 17–34.

31 (Megjegyzés - Popup)

Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein / Faut Márk és Klein Menyhért krónikája. Közzéteszi Kovács József László (Sopron város történeti forrásai C sorozat 1. kötet), Sopron–Eisenstadt, 1995. 88. (német szöveg), 150 (magyar fordítás).

32 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 95. (német), 156. (magyar)

33 (Megjegyzés - Popup)

Karl Schottenloher: Flugblatt und Zeitung. Berlin, 1922. 64. Ő idézi ugyanott Fabian Franck: Briefsteller-jét.

34 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története (a továbbiakban: Házi) I./7. Sopron, 1929. 64.

35 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 118., 127.

36 (Megjegyzés - Popup)

A kérdést részletesen tárgyalja: Mollay Károly: Kereskedők, kalmárok, árosok. Moritz Pál kalmár, SSz. 45 (1991) 1–31., az idézett megállapítás: 15.

37 (Megjegyzés - Popup)

Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban, SSz. 50 (1996) 1-20., itt: 11.

38 (Megjegyzés - Popup)

Karner Károly: Ritka könyvek és nyomtatványok soproni könyvtárakban, in: Collectanea Tiburtiana. Szeged, 1990. 83–93., vö.: A soproni ág. hitv. ev. lyceum könyvtárának jegyzéke I-II. Sopron, 1896. Theológia: II. füzet.

39 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Károly: Gerengel Simon lelkész, a soproni evangélikus gyülekezet megszervezője (1518–1571) SSz. 46 (1992) 2–31.

40 (Megjegyzés - Popup)

Emlékkönyv a Magyar Történelmi Társulat Sopronban időzése alkalmából. Szerk. Matavovszky Béla, Bp. 1883. A Könyvtári Bizottság jelentése 121–130.

41 (Megjegyzés - Popup)

Jekkel Bálintról: Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939. 9.; Jekkel címei: Tirnitz József – Szakács Anita: Sopron város bírósági jegyzőkönyveinek regesztái I. 9. (Turbuly Éva bevezetése).

42 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Városi Levéltár (SVL) Lad. XXIV et Y. Fasc. I. Num. 44.

43 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Lad. XXIV et Y, fasc. I. num. 41.

44 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Lad. XXIV et Y, fasc. I. num. 43.

45 (Megjegyzés - Popup)

Uo. ad Lad. XXXI et FF. fasc.3. nr.127.

46 (Megjegyzés - Popup)

Schottenloher i. m. 130.; István Monok–Tibor Grill: Der Katalog der Ungnad–Truber Druckerei in Urach (Tübingen). Wolfenbüttler Notizen zur Buchgeschichte 1992. 77–81.

47 (Megjegyzés - Popup)

Faut–Klein i.m. 39. (német), 107 (magyar)

48 (Megjegyzés - Popup)

Reiss Zakariás krakkói tanulmányairól: Tirnitz- Szakács i.m. 65.; vö. Németh Noémi–Schaffer Andrea: Adalékok a tübingeni heterodoxia nyugat–magyarországi kapcsolataihoz. Magyar Könyvszemle 1996. 223-233.

49 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Lad. XXXI et FF fasc. III. Num. 127.

50 (Megjegyzés - Popup)

uo. num. 128.

51 (Megjegyzés - Popup)

SVL Lad. VI. et F. Fasc. I. Num. 37. és Lad. XXXI et FF. Fasc. III. Num. 129.

52 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Lesestoffe I. 68., 69., 73., 86., 143.

53 (Megjegyzés - Popup)

SVL Lad. VI. et F. Fasc. I. Num. 34.

54 (Megjegyzés - Popup)

SVL Lad. VI. et F. Fasc. I. Num. 46.

55 (Megjegyzés - Popup)

Matavovszky (szerk.) Emlékkönyv, 124–127.

56 (Megjegyzés - Popup)

Juhász László: Burgenland történelmi útikönyv. München, 1976. 59.

57 (Megjegyzés - Popup)

Németországi kutatásaimat Brémában és Berlinben a Pro Renovanda Cultura Osztrák–Magyar Közös Múlt Alapítvány támogatásának, Wolfenbüttelben a Herzog August Bibliothek ösztöndíjának köszönhetem.

58 (Megjegyzés - Popup)

Martin Zeiler: A magyar királyság leírása. Fordította: Glósz József. Szerkesztette: Kollega Tarsoly István. Az eredeti szöveggel egybevetette és az utószót írta G. Etényi Nóra. Szekszárd, 1997. 119.

59 (Megjegyzés - Popup)

A 17. századi nyomtatott hetilapok katalógusa: Elger Blühm– Else Bogel: Die deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts. Ein Bestandsverzeichnis mit historischen und bibliographischen Angaben. I–II. Bremen 1971. 3. Bde. Nachtrag. München 1985. Studien zur Publizistik Bremer Reihe 17.

60 (Megjegyzés - Popup)

A Sopronra vonatkozó újságlevelek jelentőségére már Csatai Endre felhívta a figyelmet Rosner Mátyás 1660-ban kiadott Sopront leíró könyvének méltatásakor. Rosner Mátyás: Sopron leírása 1660-ból Fordította: Németh Sámuel. Bevezette és jegyzetekkel ellátta: Csatai Endre. SSz. XXIV (1960.) 4. 300.

61 (Megjegyzés - Popup)

A hetilapokat a brémai Presseforschung Institut (BPFI) gyűjteménye alapján elemzem. Ordentliche Zeitungen 1629. November 17. Wien. Z 15/1629/V. *“Der Ungarische Landtag/ welchen beede Kays: wie auch die Kön: Mayest: selber Persöhnlich beywohnen wollen/ wird auff die negstkommende Liechtmess gehalten werden/ wo aber/ zu Pressburg oder Edenburg/ ist noch aigentlich nicht bewust/ man vermeint zwar/ dass selbiger wiederumben zu Edenburg/ wegen besserer commoditet unnd logierung wird gehalten werden/ dahin albereith der Kays. Hoff Furier/ die beste gelegenheit ausszusehen...”*

62 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: “Sopronból azt írhatom Méltóságodnak...” Külföldi diplomaták az 1625. évi soproni országgyűlésen In: Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk: Dominkovits Péter, Turbulý Éva. Sopron, 1993. 255.

63 (Megjegyzés - Popup)

A 17. századi bécsi hetilapokról: Helmut W. Lang: Die deutschsprachigen Wiener Zeitungen des 17. Jahrhunderts Diss. Wien, 1972.

64 (Megjegyzés - Popup)

“Demnach nunmehr die Siebenbürgische Landstandt in Ungern ankommen/ und die Ungarische

Landschafft thails führen/ thails ziehen/ zu dem auff den 18. Künfftiges Monats Maj angestellten Landtag/ also macht man sich mit der Convoy gefast/ und werden Ihr. Kays. May: sich zu Edenburg in utrumque paratus, eintweders zum Schwert zugreiffen/ oder da die Ungern auch dermal eines ihren geschwornen Ayd in acht nehmen solten/ mit Kayserlichen Gnaden erscheinen.” BPFi Ordentliche Postzeitungen Z 15/1622/G/1

65 (Megjegyzés - Popup)

“Ihr May: haben an die Ungarische standt gelangen lassen/ den Landtag zu befürdern/ Inmassen dann erst höchstgedachte Kays. May. Propositiones bereit kürzlich verfast/ und solle dieser Landtag uber 14. Tag sich nit erstrecke” BPFi Ordentliche Postzeitungen Z 15/1622/H/2

66 (Megjegyzés - Popup)

“Den 18. Dits seynd die Kays: Mayest: sampt dero Gemahlin von hinnen nach Oedenburg zu dem Ungarischen Landtag um 2 Uhr nach mittag aufgebrochen/ und werden mit 13 Cornet reutter begleitet/ solle Morgen in gedachter Statt der Eintritt/ Montags die Kays. Proposition beschehen/ und Ihr Mayest: künfftigen Mittwoch/ wegen dess gewöhnlichen Gottleichnambs Umbgangs/ hieher komen.” BPFi Ordentliche Postzeitungen Z 15/1622/K/1

67 (Megjegyzés - Popup)

Az országgyűlés főbb kérdéseiről, a nádorválasztás körüli vitákról: Horváth Mihály: Magyarország történelme. V. kötet Pest, 1872. 259-267.

68 (Megjegyzés - Popup)

“Obwoln nach beschehener Kays. Proposition zu Oedenburg/ die Ungarischen Standt alsbaldt zu Befürderung Rechts/ unnd gemainen Nuzes/ Ihrer und der ganzen Christenheit Wollfarth/ reife deliberationes darüber gehalten/ derentwegen taglich ainen Puncten auff Ihr Mayest. Replica oder Confirmation eingeben so hat doch bisshero das Eyss (gleichwol in grosser Hiz) nichts brechen wollen/ dieweil die Cleresey vor allen die Restitution ihrer Güter begert/ die weltlichen Standt aber auff die Erwöhlung aines Palatini getrungen.”

BPFi Ordentliche Postzeitungen Z 15/1622/M/1

69 (Megjegyzés - Popup)

“Der Statt Oedenburg Kost Freygedigkeit ist mit 3 Fass Wein/ 2 Ochsen/ und 3 Wagen schwar Haber zubeschreiben/ Referiert sich diese Statt ebnermassen auff die Armut daran sie selbst schuldig.”

70 (Megjegyzés - Popup)

Herzog August Bibliothek (HAB) GL Sammelbd 22/1. H 342. *“Dennemaerkische Commission-Handlung am Kaeserlichen Hoff Zum Ersten. Proposition Königlicher Majestaet in Dennemarck Abgesandten zu der Röm. Kays... Wie solches auff den Ungarischen Landtage zu Oedenburg im Monat Majo und Junio dieses 1622 Jahrs vorgegangen/ und menniglich zur Nachrichtung in Druck gegeben. Gedruckt im Jahr 1622.”*

71 (Megjegyzés - Popup)

“Der Herr von Eggenberg ist in oberandter Statt sehr ubel auff/ Ihr Mayest. Suchen ihne durch 4 durchbrochenen Hauser taglich haimb/ im ubrigen werden die 17. Compagnia/ so umb Oedenburg in den Dörffern einquartiert/ wider der Ungern 7. Compagnia wol schutzen/ und was sonst in Schleschen Granzen ligt/ wo anderst der Unger durch den vorigen Schaden verstandig worden/ und kein mehrer Ruin nicht erwarten wil/ den angefangen Landtag inner 12 Tagen zu Endt bringen.” BPFI Ordentliche Zeitungen Z 15/1625/

72 (Megjegyzés - Popup)

Ordentliche Postzeitungen Z 15/1622/P/1

73 (Megjegyzés - Popup)

“Das Oedenburg vernimbt man dass sich die Ungarische Spannschafften/ die Kayserin zu krönen/ inwidersezen in bedenckung/ dass künfftig/ wan die Kay: May: einen Erben/ so dess Mannss Stammen/ bekame/ in ableibung seiner Kays: May: dass Königreich Titulo haereditario an sich ziehen/ und nit weniger von Erzherzog Ferdinando Ernesto praesentiert wurde/ dahero gedachtes Ungarisches Königreich in Krieg und Streitt geführt werden möchte/ und solle hierauff die Kron/ so auff dem Weg nach Oedenburg/ wiederumben zuruck und die Krönung verschoben sein/ (andere zwar geben dem grossem gewasser die ursach/ als dass deswegen die Kron nit fort zubringen gewest.)” Ordentliche Postzeitungen Z 15/1622/R/1 Hetyéssy István: A soproni országgyűlések és a magyar korona soproni házigazdája. SSz. XXVII (1963) 371-372.

74 (Megjegyzés - Popup)

A koronázásról beszámoló spanyol és olasz nyelvű kiadványok még inkább a reprezentációt mutatták be. Vö.: Otto G. Schindler: Von Mantua nach Ödenburg. Die Ungarische Krönung Eleonoras I. Gonzaga (1622) und die erste Oper am Kaiserhof. Biblos. 46,2. Wien, 1997. 261-291. A tanulmány használatát Szende Katalinnak köszönöm.

75 (Megjegyzés - Popup)

Röpl. 550a HAB 160.8. Quod. 14. H 74. *“Ausführlicher Bericht dess Process und Verlauffs der Königlichen Crönung Der Alldurchleuchtigsten/ Grossmachtigsten Fürstin und Frawen/ Frawen Eleonora/ Römischen Kaiserin/ zu Hungern und Böhmen Königin/ Erzherzog in Oesterreich/ Herzog in zu Mantua geschehen. Inn der Königlichen Statt Oedenburg in Hungern/ den 26. Tag dess Monats Julij/ umb 7. Uhr Vormittag. Gedruckt zu Augspurg/ bey Sara Mangin Wittib/ im Jahr 1622.”*

76 (Megjegyzés - Popup)

HAB 238. Hist 21. H 75. A kiadvány szó szerint egyezik, csak a nyomtatásban mutathatók ki eltérések.

77 (Megjegyzés - Popup)

Fraknoi Vilmos: Pázmány Péter és kora I–III. Pest, 1872. 147.

78 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: Magyar nádorválasztás és európai politika. Az 1625. évi soproni országgyűlés nemzetközi diplomáciai vonatkozásai. SSz. XLIII. (1989) 59-70.

79 (Megjegyzés - Popup)

“Demnach der Ungarische Palatinus/ Herr Stanzl/ Thurzo/ Todts verschiden ist/ also hat selbiger Secretarius das Königliche Sigill Ihrer Kays: May. Alhero gebracht/ welches Ambt Interim Herrn Obristen Esterhazy zuversehen auffgetragen worden. Nach dem Fest der Allerheyligisten Dreyfaltigkeit seind alle Ungarische Raht/ theils wegen erwehlung eines newen Palatini/ theils auch/ wie verlauth/ wegen eines Landtags/ alhero citiert worden.” BPFI Ordentliche Postzeitungen Z 15/1625/E/1

80 (Megjegyzés - Popup)

“Auf Ihr Kay: M. beschehene Cituation/ seind des Königreichs Ungern Fürnembste Herrn Landt Rathe allhier in grosser anzahl erschienen/ die seind jüngst verschinen Mon: und Dinstag in Gehemben Rath berueffen worden/ am Mitwoch aber ist ihnen in Particulari ein Proposition zu deliberiern anghendigt worden/ wie verlauth under andern des Königreichs Ungern Nothwendigkeiten/ wegen erwehlung eines newen palatini/ unnd dann wegen eines Landtags/ dahero sie diese tag gar fleissig bey Hoff zu Rath gangen siend/ wie vermuthlich/werden sie bald schliessen und widerumb nach Hauss reisen” BPFI Ordentliche Zeittungen Z 15/ 1625/ G/7

81 (Megjegyzés - Popup)

Hiller: Nádorválasztás, i.m. (5.jz.) 61-62.

82 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeittungen Z 15/1625/E/1

83 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeittungen Z 15/1625/K/1

84 (Megjegyzés - Popup)

Hiller: Sopronról. i.m. (20.jz.) 255.

85 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeittungen Z 15/1625/L/1

86 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeittungen Z 15/1625/O/1

87 (Megjegyzés - Popup)

App.H.812. *“Ungarische Krönungs-Handlung, Das ist: Kurzer doch Eygentlicher Verlauff, wie den 11/22 Octobris vergangenen 1625. Jahrs, der Röm. Kay. Auch zu Hungarn unnd Böhmen Königl. Mayst. Herrn Ferdinandi II... Eltester Printz Herr Ferdinandus Ernestus Erzherzog zu Oesterreich zu einem Ungarischen Könige designirt, öffentlich zu Oedenburg proclamirt und den 8/18. Decemb. Daselbst*

solenniter gekrönet worden. Nürnberg, gedruckt bey Caspar Fulden. 1626.”

88 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeitungen Z 15/1625/K8/1

89 (Megjegyzés - Popup)

A nádor- és a királyválasztás leírása: Horváth Mihály 1872. 318-323.

90 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeuttingen Z 15/1625/K8/2

91 (Megjegyzés - Popup)

“Zu Ehren dess Durchleuchtigsten/ Grossmachtigsten/ Fürsten unnd Herrn/ Ferdinandi III. Zu Ungarn/ Dalmatien/ Croatien/ unnd Slavonien/ Königs/ Erzherzogs/ zu Oesterreich/ So beschehen zu Oedenburg den 8. Decemb. Anno 1625.” John Roger Paas: The German Political Broadsheet 1600-1700. Volume 4. (1622–1629) Wiesbaden 1994. P 1075. Röpl. 551/b Kicsinyített másolat az Ulmi Staatbibliothek példányáról

92 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Soproni látóképek (veduták) 1890-ig. In: Csatkai Endre és Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1953. 120-126. 6. szám. Második kiadás 1956. Askercz Éva: A soproni Liszt Ferenc Múzeum grafikai gyűjteményének története. In: Arrabona 14. (1972). 157-174. 3. szám. Rózsa György: A Birkenstein-féle metszeteskönyv In: Magyar Könyvszemle LXXIII. 1957. 31. Rózsa György: Sopron látképeiről. In: Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Sopron, 1996. 201-206.

93 (Megjegyzés - Popup)

Bartoniék Emma: A magyar királykoronázások története. Reprint, Budapest 1987. 147-148.

94 (Megjegyzés - Popup)

A koronázáson résztvevő követségekről: Hiller: Nádorválasztás i.m. (5.jz.) 256. A velencei és a bajor követséget nem emelik ki a nyomtatványokban.

95 (Megjegyzés - Popup)

A nyomtatványokból nem derült ki, hogy az udvari muzsikusok mellett milyen szerepet kaptak a városi zenészek az ünnepek idején, annak ellenére, hogy a városnak gazdag zenei élete volt. Vö.: Bárdos Kornél: Sopron zenéje a 16–18. században. Budapest, 1984.

96 (Megjegyzés - Popup)

Bartoniék 1987. 148.

97 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeittungen Z 15/1625/N8/1

98 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeitungen Z 15/1625/N/1

99 (Megjegyzés - Popup)

BPFI Ordentliche Zeitungen Z 15/1625/H/7

100 (Megjegyzés - Popup)

Az 1634. évi országgyűlésről: Horváth Mihály 1872. 383-388.

101 (Megjegyzés - Popup)

„A Soproni Gyűlésnek eleitől fogva oly megbontakozott egészséggel vagyok, hogy ezt a szegény rothadó testet, mint egy dőlő házat, sok tatározással kell mindaddig gyámolyítanom, míg az Úr Isten elhozza azt az órát, melyet bölcs gondviselésből rendelt életem végezésére.” I. Rákóczi Györgyhez írt 1635. május 25-i levél. Pöstyén, Pázmány Péter levelezése 956. 584.o.

102 (Megjegyzés - Popup)

“Bizony dolog ez a magy gondviseletlenség: és mindenütt elhírelték, hogy az ő felsége szállása körül nincs semmi készület. Elég galiba, ha karácsonra kell oda mennünk” 1634. december 5. Pozsony, Sennyei István győri püspök, kancellárhoz. Pázmány Összegyűjtött Levelei II. 915. 1911. 531.

103 (Megjegyzés - Popup)

G. Etényi Nóra: Pázmány Péter és a korabeli publicisztika. Megjelenés alatt a Pázmány-konferencia kötetében. Szerkesztette: Hargittay Emil. Piliscsaba, 2000.

104 (Megjegyzés - Popup)

R. Várkonyi Ágnes: Török világ és magyar külpolitika. Budapest 1975. Uő.: Európa Zrínyije. Irodalomtörténeti Közlemények 1996/1-2. 1-39. Uő.: Apafi–Zrínyi–Comenius. Erdély a nemzetközi török háborúban 1663–64. In: Emlékkönyv Jakó Zsigmond 80. Születésnapjára. Szerk.: Sipos Gábor. Kolozsvár 1996. 502-524.

105 (Megjegyzés - Popup)

RMK III. 2128. Dissertatio Geographica. Exhibens Descriptionem breviorum, celeberrimarum illius, Regiae Juxta Ac liberae Civitatis, Sempronii... Wittemberg, 1660.

106 (Megjegyzés - Popup)

G. Etényi Nóra: Az 1663–64. évi magyarországi török elleni háború a Német-római Birodalom nyilvánossága előtt. Kandidátusi értekezés. Kézirat. 1997.

107 (Megjegyzés - Popup)

“Dass ich jüngst Meldung gethan,...” Universitätsbibliothek München, Hist 4015/20. Bayerische Staatsbibliothek München J. publ. e. 329/46. *“Warhaffte Schreiben/ Von Gründlichen Nachricht der Blutdurstigen Türcken und Tartarn Beginnen/ und was vor Neuhausel passirt/ auch nunmehr völligen General-Aufbot der Ungarn/ welche aniezo willig/ weihn denen zur behülff Herr Graf Nicolai Serini/ zum Generalismo völlig erklaret. Vom 10. 11. und 12. Monatstag Septembris/ 1663.”*

108 (Megjegyzés - Popup)

Röpl. 603/a. UBM 4 Hist. 4017/31. *“Gewisse und Warhaffte Relation, unterschiedlicher Schreiben aus Wien und Ungarn/ wegen sehr erbarmlichen Zustands der Christen/ und von der Türcken grossen Sicherheit und Tyranny. Im Monat Septembris/ des Jahrs Christi/ 1663.”*

109 (Megjegyzés - Popup)

Az október 9-i hírek szerint Zrínyi Miklós mintegy 40 000 fős horvátokból és magyarokból álló sereggel vonult át a városon, nagy fegyelmet tartva. Röpl. 616. UBM 4 J. publ. 329/38. *“Hoffnung guten Siegs Mit zusammenführung vieler Völcker/ und frewdigen Ankunfft des Generalissimi Grafen von Serin/ sampt einem Schreiben eines Feldobersten den 12. Octob. An. 1663.”*

110 (Megjegyzés - Popup)

App.H. 896. UBM 4018/51. BSBM Tur. 88/3b *“Continuation mit mehreren Umbstanden/ vom Serinischen Zug in die Hungarische Türckey: sambt einem Bericht auss Ober-Hungarn von dess Türckischen Kayzers gorsser Kriegs-rüstung M. Februarius Anno 1664.”*

111 (Megjegyzés - Popup)

“Scheint zwar unglaublich/ allein hat solches Herrn Gräfen von Serin Haubtmann Nahmens Galdy/ an einen guten Herrn nacher Oedenburg berichtet.”. App.H. 907. *“Glaubwürdige Nachricht von Der beyden Hungarischen von den Türcken besetzten Vestungen Canischa und Neutra/ continuirenden bloquade und bald verhoffenden Eroberung: Wie auch von einen General Leutenants/ Graf von Hohenloh... Im Monat May/ 1664.”*

112 (Megjegyzés - Popup)

Egy megbízható embertől a soproni országgyűlésről, az evangélikus rendek tiltakozásáról is szerzett információt. Marczali Henrik: Regesták külföldi levéltárakból 1660–1664. 2. Közlemény. Történelmi Tár 1881. 117-120.

113 (Megjegyzés - Popup)

A követjelentések mellé csatolt részletes beszámolókat Marczali Henrik csak ritkán regesztázta. Berlin. Geheimer Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz. Berichten des Präsident Neumann, Türkei Rep.XI. 273e

114 (Megjegyzés - Popup)

Vitnyédi István levelei, 1652–1664. Adalékul a XVII. századi politikai és erkölcstörténethez közli Fabó András. Magyar Történelmi Tár XVI–XVII. Szerk. Toldy Ferenc. Pest, 1871.

115 (Megjegyzés - Popup)

Vitnyédi sajátos külkapcsolataira és szervező szerepére: Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós. Budapest, 1964. 782. 788-794.

116 (Megjegyzés - Popup)

Bleyer Jakab: Német siralmas énekek Gróf Zrínyi Miklós halálára. Irodalomtörténeti Közlemények 1900. 44-55. Csatkai Endre: Soproni diákverselők a 17. század derekán. SSz. 1955. 75-85. Irodalmi élet és könyvgyűjtés a középkori és reneszánsz Sopronban. A Soproni Múzeum kiállítása a Lábasházban. A kiállítást rendezte és a vezetőt összeállította: Grüll Tibor. Sopron, 1992. 29.

117 (Megjegyzés - Popup)

Október 15/5. Jelentés. Marczali Henrik 1881. 136.

118 (Megjegyzés - Popup)

Rózsa György: Magyar történetábrázolás. Budapest, 1973. A Nádasdy Ferenc, Zrínyi Péter és Frangepán Kristóf kivégzése kapcsán az udvar által közzétett korabeli kiadványok: Siralmas jajt érdemlő játék. Magyar nyelvű tudósítás a Wesselényi-mozgalomról. A kéziratot közzéteszi és a bevezetést írta: Bajáki Rita. Szerkesztette és az utószót írta: Hargittay Emil. Piliscsaba, 1997. 25-31.

119 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sándor: Az 1681. évi országgyűlés. Budapest, 1915. Magyarország története 1526–1686. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál, Szerkesztő: R. Várkonyi Ágnes II. kötet Budapest. 1985. 1237–1242. A vonatkozó részt Benczédi László írta. Zsilinszky Mihály: Az 1681. évi országgyűlés történetéhez. Budapest 1883.

120 (Megjegyzés - Popup)

R. Várkonyi Ágnes: Az ígélet ideje. In: Uő.: Europica varietas – Hungarica varietas. Budapest, 1994. 140.

121 (Megjegyzés - Popup)

Walter Leitsch: Miért akarta Kara Musztafa meghódítani Bécset? In: Bécs 1683. évi török ostroma és Magyarország. Szerkesztette: Benda Kálmán – R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 1988. 69-70.

122 (Megjegyzés - Popup)

Köpeczi Béla: "Magyarország a kereszténység ellensége" A Thököly-felkelés az európai közvéleményben. Budapest, 1976. 48-50.

123 (Megjegyzés - Popup)

I. Lipót bevonulása. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok (MNM TKCS) 2877. Luther emlékkiállítás a Szépművészeti Múzeumban 1983/84. Kat.sz. 389.

124 (Megjegyzés - Popup)

MNM TKCS 58250

125 (Megjegyzés - Popup)

MNM TKCS 1834

126 (Megjegyzés - Popup)

A metszetet közzétette: Rózsa György: Daniel Suttinger soproni látképe 1681-ből. Művészettörténeti Értesítő XLVII. 1998/1-2. szám. 137-141. 1. kép. Soproni Városi Levéltár. A röplap kinagyított másolatáért Dominkovits Péternek és Hiller Istvánnak tartozom köszönettel.

127 (Megjegyzés - Popup)

App.H. 2123. *“Eigentlicher Verlauff, Welcher Gestalten die in der Stadt Oedenburg gehabte Crönungs-Solemnitäten Ihro Mayest. Der Regierenden Römischen Kaiserin Zur Künfftigen Regierenden Römischen Kaiserin Zur künfftigen Hungarischen Königin, unter grossem Frolocken gehalten. Auch wie prachtigen die versamleten Hungarischen Herren, Stande neben denen anwesenden Kayserlichen Hoff, als vielen Ausländischen Cavalliers darbey erschienen... sub Dato Oedenburg, den 11. Decembris. 1681. den 13. December.”*

128 (Megjegyzés - Popup)

Wolfgang Harms IV/ 275. 370-371.

129 (Megjegyzés - Popup)

Theatrum Europaeum XII. 289-308. Schottenloher Karl: Flugblatt und Zeitung 293.

130 (Megjegyzés - Popup)

Röpl. 744a. *“Eigendliche Vorstellung und wahrhafte Beschreibung De in Hungaren und andern angränzenden Ohrten beobachten erschreckenlichen Lustgesichts und ertaunlichen Wunder-Sternens.”*

131 (Megjegyzés - Popup)

Galavics Géza: A mecénás Esterházy Pál. (Vázlat egy pályaképhez) Művészettörténeti Értesítő 1988. 136-161.

132 (Megjegyzés - Popup)

Galavics Géza 1988. 146. 159. 160.

133 (Megjegyzés - Popup)

Tilcsik György: Újabb forrás I. József magyar királlyá koronázásához. Levéltári Szemle XXXVII. 1987. 70-73. A metszetet készítőik Esterházy Pálnak ajánlották.

134 (Megjegyzés - Popup)

Galavics Géza 1988. 149. 151.

135 (Megjegyzés - Popup)

HAB Gm 739 4 2 H 1674. App.H.2130. *“Königliche Ungarische Krönung Der Allerdurchleuchtigsten/ Grossmchtigsten Fürstin und Frauen Eleonora Magdalen Teresia/ Römischer Kayserin/ auch zu Ungarn und Böhmeim Königin/ Erzherzogin zu Oesterreich/ Herzogin zu Burgund/ Geborner Pfalzgräfin bey Rhein/ Herzogin in Bayern/ zu Glülich/ Cleve und Berg/ Graefin zu Veldern/ ... Auf den allgemeinen Ungarischen Landtage/ in der Königlichen freyen Statt Edenburg/ den neundten Tag Christmonaths im Jahr Ein Tausend Sechshundert Ein und achzig. Gedruckt zu Wien in Oesterreich/ Bey Leopold Voigt/ Academischer Buchdrucker/ Anno 1682. Zu finden in Endterischen Buchlanden unter den Rothen Igel.”*

136 (Megjegyzés - Popup)

HAB Gl Sammelbd 11 /2/ H 69 *“Aussführliche Relation Der Solemnitaeten Ihrer Majestet. Der Römischen Kayserin Eleonora Magdalena Theresia.. wie solche Den 19. Und 29. Jan. 1690. Zu Augspurg vorgegangen sind/ auch daselbst gedruckt. Anno 1690.”* HAB Gm 739. 11 /3/ *“Der gekrönte Uber die Trozige Tulpen und stolze Lilien Erhöhte Joseph-Stab/ Oder Ausführliche Beschreibung Der Nach allen Solemnitaeten glücklich-vollzogenen Erhebung Ihr. Königl. Majest. In Ungarn Josephi Zu der Röm. Rheins-Cron/ Welche geschehen in Augspurg den 26. Jan. dieses 1690sten Jahr.”*

137 (Megjegyzés - Popup)

Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban. I. SSz. 50. (1996) 1-20. Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (Klasszikus olvasmányműveltség) SSz. (1996) 127-136.

138 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Kereskedők, kalmárok, árosok – Moritz Pál kalmár (1511–1530) SSz. 44 (1990) 1-32. Grüll Tibor 1996/1 11.

139 (Megjegyzés - Popup)

Grüll Tibor 1996/1. 10.

140 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: Lackner Kristóf és kora. (1570–1631) Sopron, 1972. 41.p

141 (Megjegyzés - Popup)

“Copia Eines Türckischen Frieden-Brieffs.” H.n. 1663. A Szt. Mihály templom múzeumának egy kötete. SBG Ea 136. Grüll Tibor 1992. 38.

142 (Megjegyzés - Popup)

App.H. 605. és App.H. 870.

143 (Megjegyzés - Popup)

“Khurze Verzeichnus, Was sich zum Theil vor Menschengedenkhen und hernach bei unsern Zeitten inn

denen Jahren von A. 1529 biss auff diess 1611 Jahr zu Odenburg undt in denen Umbliegenden Landern zuegetragen.” Kiadva: Kovács József László: Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein. Faut Márk és Klein Menyhért krónikája. (1526–1616) Sopron város történet forrásai. Sorozatszerkesztő: Szende Katalin. Sopron–Eisenstadt 1995.

144 (Megjegyzés - Popup)

Legújabb: Grill Tibor: Literátuscéh vagy Tudós Társaság? – Gondolatok Lackner Kristóf Soproni Nemes Tudós Társaságáról. In: Házi Jenő emlékkönyv. Sopron, 1993. 181-199.

145 (Megjegyzés - Popup)

Szövegét latinul és magyarul közzétette: Grill Tibor: Lackner Kristóf beszéde Sopron város dícséretéről (1612) Lymbus (Szeged) 3. 1991. 45-97.

146 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: Hír egy tervezett XVII. századi nyomtatott városi krónikáról. SSz. XXVIII. (1964) 264-267. Grill Tibor 1996/1 15-16.

147 (Megjegyzés - Popup)

Kincses Katalin: A soproni fürdők a kora újkorban AETAS 1997/1. 17-49.

148 (Megjegyzés - Popup)

Gimes Endre: Balfürdő. Útikalauz. Budapest 1977.

149 (Megjegyzés - Popup)

Grill Tibor 1996/1. 17.

150 (Megjegyzés - Popup)

HAB Go 3 H 107. “*Buda recepta, labarum Anicianum: Das wieder-eroberte Ofen. Regenspurg, 1686.*”

151 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: Egy magyar humanista írói portréjának kialakulása. Studia Litteraria 1969. 58-60.

152 (Megjegyzés - Popup)

Rózsa György 1998.137-141.

153 (Megjegyzés - Popup)

Megjelent: A.E.B. Burckhardt von Birckenstein: Ertz-Herzogliche Handgriffe des Zirckels und Linials. Wien 1686. 142. Lap. Csatkai 6. szám. Rózsa György 1998. 141. 139. 4. kép

154 (Megjegyzés - Popup)

Megjelent: G. Kreckwitz: Totius Regni Hungariae. Descriptio.. Franfurth und Nürnberg 1686. Csatkai 6.

sz. Rózsa György 1998. 141. 139. 3. kép.

155 (Megjegyzés - Popup)

Megjelent: Das/ Ehmals gedruckte, vom Türcken berückte/ nun/ Trefflich erquickte Königreich Hungarn.. Frankfurt und Leipzig 1688. 664-665. Csatkai 6. Rózsa György 1988. 141. 140. 5. kép.

156 (Megjegyzés - Popup)

100 Michael Zakarias rézkarca Sopronról. In: Rózsa György: Városok, várak, kastélyok. Régi magyarországi látképek. 107.

157 (Megjegyzés - Popup)

* A tanulmány az eredeti, forrásbeli említés, névalak alapján hozza a településneveket.

158 (Megjegyzés - Popup)

Kálniczky László: A Magyar Országos Levéltár Filmtárában őrzött anyakönyvek katalógusa (Tematikus konspektus) 1-2. kötet, Bp. 1998.

159 (Megjegyzés - Popup)

Dóka Klára: Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. században. Bp. 1997. 8. (METEM-könyvek 19.), (továbbiakban: Dóka 1997.)

160 (Megjegyzés - Popup)

Dóka 1997. 9.

161 (Megjegyzés - Popup)

Varga Imre: A Rábaközi Főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1696–97-ből. In: Arrabona 14., Győr, 1971. 283-284.

162 (Megjegyzés - Popup)

Dóka 1997. 12.

163 (Megjegyzés - Popup)

Szolnoky Erzsébet: Győri egyházmegye. In: Magyar Katolikus Almanach. Szerk.: Turányi László, Bp. 1984. 693.

164 (Megjegyzés - Popup)

Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához. Szerk.: Dóka Klára, munkatársak: Varga Imre, Kiss Mária, Kövy Zsolt, Bp. 1991. 6.

165 (Megjegyzés - Popup)

Szántó Konrád: A katolikus egyház története II. kötet, Bp. (1984.) (továbbiakban: Szántó 1984.) 164.

166 (Megjegyzés - Popup)

Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 1. Kalocsai Főegyházmegye. Sorozatszerk.: Szántó Konrád (OFM), Összeáll., bev.: Dóka Klára, Bp. 1994. (továbbiakban: Dóka 1994.) 5.

167 (Megjegyzés - Popup)

Dóka 1994. 12.

168 (Megjegyzés - Popup)

Varga Imre: A Győri Székesegyházi Főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1698-ból. In: Arrabona 13., Győr, 1971. 177.

169 (Megjegyzés - Popup)

Ld. pl. Tomisa Ilona irodalomjegyzékben felsorolt munkáit.

170 (Megjegyzés - Popup)

Dóka 1997. 12.

171 (Megjegyzés - Popup)

Bíró Bertalan–Kemény Lajos: Váci Egyházmegye In: Magyar Katolikus Almanach. Szerk.: Turányi László, Bp. 1984. 733.

172 (Megjegyzés - Popup)

Tusor Péter: A pápai diplomácia javaslatai 1639-ben a Szentszék részvételére a magyarországi katolikus restaurációban. In: A Rádai Gyűjtemény Évkönyve IX. Szerk.: Für Lajos, Bp. 1999. 21-23.

173 (Megjegyzés - Popup)

Szántó 1984. 164.

174 (Megjegyzés - Popup)

Dóka 1997. 17-18.

175 (Megjegyzés - Popup)

A NEP szervezésére, szervezeti felépítésére vonatkozólag lásd: Vonyó József: A nemzeti Egység Pártja szervezésének első dokumentumai (1932. december – 1933. január) In: Századok 1984. 4. 784-832 ell. Vonyó József: Gömbös Pártja. A Nemzeti Egység Pártja dokumentumai. (1932–1939) Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 1998.

176 (Megjegyzés - Popup)

A párt soproni szerveződéséről l: Tóth Imre: Útban az elitváltás felé. Az utolsó bethleni választások

Sopronban 1931–1935) In: Soproni Szemle, 1999. 2. 145-161.

177 (Megjegyzés - Popup)

A párt vidéki irányítását, megfelelő apparátusn híján a közigazgatás vezetőire, a főispánokra bízták. Így fordulhatott elő, hogy a konzervatív beállítottságú Simon Elemér a NEP vármegyei elnöke lett.

178 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Múzeum Helytörténeti dokumentumai H.2364. A Magyar Élet Pártja Sopronvárosi Szervezete Elnökétől. Meghívó a szervezet III. Pártnapjára

179 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Levéltár reporenda anyagából (köszönet Polgár Tamás levéltári könyvtárosnak, hogy a dokumentumot rendelkezésemre bocsátotta)

180 (Megjegyzés - Popup)

A dokumentum német nyelven íródott, a fordításban szereplő tisztségviselők és szervezeti egységek neveit azonban az eredeti alakjukban, zárójelben közöljük.

181 (Megjegyzés - Popup)

a lakóhely szerint 8-12 fős csoportokba beosztott, választójoggal rendelkező párttagok irányítói

182 (Megjegyzés - Popup)

a szervezők felettesei a szavazókörokbén

183 (Megjegyzés - Popup)

a községi (városi) pártszervezet vezetője

184 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Alpár: Atilia. Szoborsors. Sopron, 1991.

185 (Megjegyzés - Popup)

A Rákóczi Növendékek és Hadapródok Baráti körének Emlékkönyve. Bp., 1991.

186 (Megjegyzés - Popup)

Katonaiskolák a húség városában. Szerk.: Cseresnyés Géza. Bp., 1995.

187 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Alpár: Tallózás egy katonaiskola történetében. In: Soproni Füzetek. Sopron, 1998.

188 (Megjegyzés - Popup)

Név szerint csak a soproniakat soroljuk fel. A jubileumról készülő könyv tartalmazza a beszédek, előadások szövegét és az elismerést kapottak teljes névsorát.

189 (Megjegyzés - Popup)

Emlékkiállítás. Szerk.: Vass Jenő. Bp., 1998.

190 (Megjegyzés - Popup)

Szőnyi Eszter és Tomka Péter ismertetése a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 1999. évi, még sajtó alatt levő 4. számában található.

191 (Megjegyzés - Popup)

Kiss Gábor, Adatok a Nyugat-Dunántúl korai várépítésztéhez, Altum Castrum 4(1995) 158.p.